

viWTA

Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen

**Studie in opdracht van
het viWTA – Samenleving en technologie**

Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek

Het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek is een onafhankelijke en autonome instelling verbonden aan het Vlaams Parlement, die de maatschappelijke aspecten van wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen onderzoekt. Dit gebeurt op basis van studie, analyse en het structureren en stimuleren van het maatschappelijk debat. Het viWTA observeert wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen in binnen- en buitenland en verricht prospectief onderzoek over deze ontwikkelingen. Op basis van deze activiteiten informeert het viWTA doelgroepen en verleent het advies aan het Vlaams Parlement. Op die manier wil het viWTA bijdragen tot het verhogen van de kwaliteit van het maatschappelijk debat en tot een beter onderbouwd besluitvormingsproces.

De heer Robert Voorhamme is voorzitter van de Raad van Bestuur van het viWTA. Mevrouw Trees Merckx-Van Goey en de heer Jean-Jacques Cassiman zijn de ondervoorzitters.

De Raad van Bestuur van het viWTA bestaat uit:

mevrouw Patricia Ceysens;

De heer Eloi Glorieux;

Mevrouw Kathleen Helsen;

Mevrouw Trees Merckx-Van Goey;

De heer Jan Peumans;

De heer Erik Tack;

Mevrouw Marleen Van den Eynde;

De heer Robert Voorhamme

als Vlaams Volksvertegenwoordigers;

De heer Paul Berckmans;

De heer Jean-Jacques Cassiman;

De heer Stefan Gijssels;

Mevrouw Ilse Loots;

De heer Harry Martens;

De heer Freddy Mortier;

De heer Nicolas van Larebeke-Arschodt;

Mevrouw Irèna Veretennicoff

als vertegenwoordigers van de Vlaamse wetenschappelijke en technologische wereld

Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek - viWTA

Directeur: Robby Berloznik.

Vlaams Parlement

1011 Brussel

Belgium

Tel: 32 2 552 40 50

Fax: 32 2 552 44 50

viwta@vlaamsparlement.be

website: www.viwta.be

Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen Onderzoeksrapport

Promotor: Prof. Dr. Heidi Vandebosch

Onderzoeksmedewerkster: Katrien Van Cleemput

Co-promotoren: Prof. Dr. Dimitri Mortelmans, Prof. Dr. Michel Walrave

Rechten m.b.t. het gebruik van deze studie

Alle rechten berusten bij het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA) te Brussel.

Het verslag is publiek raadpleegbaar via de website van het viWTA. Kopie van gedeelten of het geheel van het rapport mag worden genomen mits kennisgeving aan het viWTA. Verwijzingen naar, citaten of gedeeltes uit deze studie mogen vrij worden gebruikt zonder toestemming van het viWTA of de auteurs mits in acht name van de gebruikelijke verwijzingen, daarin begrepen de titel van de studie, de auteurs, de vermelding “studie in opdracht van het viWTA”, het jaartal van publicatie (en eventueel de paginanummers).

Voor deze studie wordt volgende verwijzing aangeraden:

“Vandebosch, H. , Van Cleemput, K., Mortelmans, D., Walrave, M., (2006), Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen, studie in opdracht van het viWTA, Brussel”

of

“Vandebosch, Heidi, Van Cleemput, Katrien, Mortelmans, Dimitri, Walrave, Michel, Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006.”

Achtergrond van het project.....	vii
Voorwoord	ix
Structuur van het rapport	x
DEEL 1: LITERATUURSTUDIE	11
1. Inleiding	12
2. Pesten	13
2.1. Definitie.....	13
2.2. Verschillende rollen bij het pesten	14
2.3. Vormen van pesten.....	16
2.4. Copingstrategieën van slachtoffers	17
2.5. Sociale en emotionele gevolgen van pesten	18
2.6. Pesten en gepest worden: variaties naargelang sekse en leeftijd ...	18
2.7. Geijkte methoden om pesten te meten	19
2.8. Middelen om pesten te bestrijden.....	20
2.9. Vlaams onderzoek m.b.t. pesten bij jongeren.....	21
3. Jongeren en ICT	22
3.1. Kenmerken van nieuwe media /ICT	22
3.2. Gebruik van internet en gsm door jongeren.....	24
3.3. Motivaties voor het gebruik van nieuwe media	26
3.4. Plaats van ICT	29
3.5. Gender en nieuwe media.....	30
3.6. Mediagebruik en delinquent gedrag	32
3.7. Gevaren van nieuwe media	33
4. Cyberpesten	35
4.1. Definitie.....	35
4.2. Vormen van cyberpesten.....	37
4.3. Frequentie van cyberpesten	40
4.4. Rollen	41
4.5. Gevolgen van cyberpesten	43
4.6. Acties tegen cyberpesten	44
5. Besluit.....	46

DEEL 2: ONDERZOEK NAAR CYBERPESTEN BIJ JONGEREN IN VLAANDEREN.....	51
6. Inleiding : onderzoeksvragen en hypothesen.....	52
7. Methodologie	54
7.1. Keuze van de onderzoeksmethode	54
7.2. Steekproeftrekking.....	54
7.3. Dataverzameling.....	57
7.4. De vragenlijst.....	58
8. Resultaten: Algemene tendensen.....	60
8.1. Socio-demografische kenmerken	60
8.2. Psychologische kenmerken	66
8.3. ICT-gebruik.....	73
8.3.1. Internetgebruik.....	73
8.3.2. Controle op het Internetgebruik	74
8.3.3. Kennis van het internet.....	78
8.3.4. Internetafhankelijkheid.....	80
8.3.5. Motivaties	81
8.3.6. Risicogedrag	82
8.3.7. Videogames en computergames	83
8.3.8. De gsm	84
8.3.9. Via internet, via gsm, of in het echt?.....	86
8.4. Klassiek pesten	89
8.4.1. Slachtoffer van klassiek pesten	89
8.4.2. Dader van klassiek pesten	91
8.4.3. Bijstaander van klassiek pesten	94
8.4.4. Betrokkenheid bij (systematisch) pesten	95
8.5. Cyberpesten	97
8.5.1. Slachtoffer van cyberpesten	97
8.5.2. Dader van cyberpesten	104
8.5.3. Bijstaander van cyberpesten	107
8.5.4. Betrokkenheid bij (systematisch) cyberpesten	110
8.5.5. Betrokkenheid bij cyberpesten versus betrokkenheid bij klassiek pesten.....	111
8.5.6. Perceptie van cyberpesten	111

9.	Resultaten: relaties tussen achtergrondkenmerken, ICT-gebruik, klassiek pesten en cyberpesten.....	116
9.1.	ICT-gebruik: onderlinge relaties.....	117
9.2.	Achtergrondkenmerken en ICT-gebruik.....	119
9.2.1.	Geslacht en internet- en GSM-gebruik	119
9.2.2.	Leeftijd en ICT-gebruik	121
9.2.3.	Studierichting en ICT-gebruik	123
9.2.4.	Zelfbeeld en ICT-gebruik	125
9.3.	Klassiek pesten: onderlinge relaties	127
9.4.	Achtergrondkenmerken en klassiek pesten	127
9.4.1.	Geslacht en klassiek pesten	127
9.4.2.	Leeftijd en klassiek pesten	128
9.4.3.	Studierichting en klassiek pesten	128
9.4.4.	Zelfbeeld en klassiek pesten	129
9.5.	Cyberpesten: onderlinge relaties	130
9.6.	Cyberpesten en achtergrondkenmerken.....	133
9.6.1.	Cyberpesten en geslacht.....	133
9.6.2.	Cyberpesten en leeftijd.....	134
9.6.3.	Cyberpesten en studierichting	135
9.6.4.	Cyberpesten en zelfbeeld.....	136
9.7.	Cyberpesten en ICT-gebruik.....	137
9.8.	Cyberpesten en klassiek pesten	139
9.9.	Cyberpesten: stresservaring en onveiligheidsgevoelen op het internet	140
10.	Het profiel van daders en slachtoffers van cyberpesten: op zoek naar de meest determinerende factoren	142
10.1.	Modellen voor de betrokkenheid bij deviante internet- en gsmpraktijken	143
10.2.	Modellen voor de betrokkenheid bij cyberpesten	148
11.	Besluit	152
11.1.	Achtergrondkenmerken.....	153
11.2.	ICT-gebruik	154
11.3.	Klassiek pesten	157
11.4.	Cyberpesten.....	159

DEEL 3: SAMENVATTING EN BELEIDSAANBEVELINGEN	162
12. Samenvatting	163
12.1. Inleiding.....	163
12.2. Bevindingen van vroegere onderzoeken.....	163
12.2.1. Definitie van cyberpesten.....	163
12.2.2. Vormen van cyberpesten	165
12.2.3. Omvang van het fenomeen cyberpesten	165
12.2.4. Profiel van dader en slachtoffer	166
12.2.5. Gevolgen van cyberpesten	167
12.3. Een studie naar cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen.....	168
12.3.1. ICT-gebruik van jongeren	169
12.3.2. Klassiek pesten.....	172
12.3.3. Cyberpesten.....	175
12.4. Beknopt antwoord op de onderzoeksvragen.....	184
13. Aanbevelingen	187
13.1. Nood aan beleidsmaatregelen: cyberpesten bij jongeren is geen randfenomeen	187
13.2. Mogelijke beleidsmaatregelen.....	187
13.2.1. Preventie door sensibilisering	187
13.2.2. Een efficiënte repressieve aanpak.....	190
13.3. Ondersteuning door bijkomend onderzoek	191
13.3.1. Kwalitatief onderzoek naar de beleving van cyberpesten bij slachtoffers en daders	191
13.3.2. Permanente monitoring door middel van kwantitatieve opvolgingsonderzoeken.....	192
Bibliografie	193
Technische bijlage : schaalconstructies.....	199

Achtergrond van het project

In januari 2005 bleek uit een vraag om uitleg in de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Media en Sport van het Vlaams Parlement dat zowel landelijk, als internationaal, er nog zeer weinig wetenschappelijke informatie beschikbaar was over het recente fenomeen van 'cyberpesten' (in het kort te omschrijven als het pesten via informatie- en communicatietechnologie) bij jongeren.

Artikel 87bis van het Reglement van het Vlaams Parlement¹ laat toe dat een commissie van het Vlaams Parlement, mits akkoord van het Uitgebreid Bureau van het Vlaams Parlement, een vraag tot onderzoek stelt aan het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek² (viWTA), na advies van de Raad van Bestuur van dit instituut. Gebruik makend van dit artikel werd in april 2005 een opdracht gegeven aan het viWTA om een verkennend onderzoek naar het fenomeen 'cyberpesten' bij jongeren in Vlaanderen uit te voeren. Het verkennend onderzoek moest de omvang, de trend, de specifieke karakteristieken en de impact van het fenomeen in kaart brengen. Het verkennend onderzoek gaat vooraf aan eventueel verder remediërend of kwalitatief onderzoek. Het behoort immers aan de opdrachtgever en andere beleidsinstanties om op basis van het verkennend onderzoek, i.h.b. de omvang en de karakteristieken van het fenomeen, uit te maken wat de mogelijke verder te nemen acties zijn.

Het onderzoek, werd overeenkomstig de regelgeving betreffende de overheidsopdrachten, gegund aan een onderzoeksploeg van de Universiteit Antwerpen³. Het viWTA stond in voor de bewaking van de inhoud van de opdracht, de vooruitgang en de wetenschappelijke kwaliteitsprocedures. Op basis van het onderzoek formuleerde het viWTA een aantal generieke beleidsadviezen, die echter geen onderdeel uitmaken van dit verslag.

¹ <http://www.vlaamsparlement.be>

² <http://www.viwta.be>

³ <http://www.ua.ac.be>

Het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA) werd opgericht bij Decreet van het Vlaams Parlement op 5 juli 2000. Het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek is een onafhankelijke en autonome instelling verbonden aan het Vlaams Parlement. Zij onderzoekt de maatschappelijke aspecten van wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen.

Dit gebeurt op basis van studie en analyse, het structureren en stimuleren van het maatschappelijke debat, het observeren van wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen in binnen- en buitenland, het verrichten van prospectief onderzoek over deze ontwikkelingen, het informeren van doelgroepen en het verlenen van advies aan het Vlaams Parlement op basis van deze activiteiten. Door deze activiteiten wil het viWTA bijdragen tot het verhogen van de kwaliteit van het maatschappelijk debat en tot een beter onderbouwd besluitvormingsproces.

Voorwoord

Via deze weg willen de onderzoekers hun dank betuigen aan de mensen die op één of andere manier hebben bijgedragen tot de conceptualisering van de vragenlijst, de dataverzameling, de gegevensanalyse en de beschrijving van de voornaamste resultaten. Een eerste woord van dank gaat uit naar Robby Deboelpaep, projectverantwoordelijke bij het viWTA. Hij leidde het project met veel enthousiasme en deskundigheid in goede banen. Daarnaast willen we ook alle andere medewerkers van het viWTA, de leden van het begeleidingscomité en de peer reviewers danken voor hun positieve feedback, opbouwende kritiek en nuttige suggesties. Ten slotte gaat een woord van dank uit naar alle schooldirecties die bereid waren om aan het onderzoek deel te nemen en naar alle leerlingen die de vragenlijst hebben ingevuld.

Structuur van het rapport

Dit rapport presenteert de resultaten van een eerste verkennend onderzoek naar de aard en de omvang van het fenomeen ‘cyberpesten’ bij jongeren in Vlaanderen. Het onderzoek werd uitgevoerd door de Universiteit Antwerpen in opdracht van het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA), op vraag van de Commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement.

Het onderzoek bestond uit twee delen. In een eerste fase werd de literatuur omtrent (klassiek) pesten, en omtrent jongeren en ICT bestudeerd. Ook de (tot nog toe schaarse) wetenschappelijke onderzoeken omtrent deviante internetpraktijken en cyberpesten werden onder de loep genomen. Op basis van deze literatuurstudie werden hypothesen en onderzoeksvragen geformuleerd. Die werden vervolgens getest en beantwoord door middel van een grootschalige schriftelijke enquête bij 2052 Vlaamse jongeren van het vijfde leerjaar tot en met het zesde middelbaar.

In dit rapport worden deze twee onderzoeksfasen in aparte delen beschreven.

DEEL 1: LITERATUURSTUDIE

1. Inleiding

Informatie- en communicatietechnologieën zoals de PC en de gsm hebben een belangrijke plaats verworven in het dagelijkse leven van jongeren. Zij bieden hen talrijke mogelijkheden op het vlak van informatie en ontspanning, en – wat voor tieners erg belangrijk is – het onderhouden van sociale contacten met leeftijdsgenoten. Aan ICT zijn echter ook negatieve aspecten verbonden. Jongeren vormen een bijzonder kwetsbare groep. Zij zijn bijvoorbeeld het mikpunt van bedrijven die via websites op een snelle manier proberen persoonlijke gegevens te verzamelen over de jonge consumenten, of van pedofielen die via chatrooms in contact trachten te treden met jongens of meisjes.... Een ander relatief nieuw fenomeen is cyberpesten, waarbij jongeren niet alleen de rol van slachtoffer aannemen, maar ook die van dader. Zo sturen zij bijvoorbeeld bedreigende e-mails of SMS-berichtjes naar hun minder geliefde leeftijdsgenoten, of ontwikkelen ze websites met weinig flatterende foto's en commentaar over deze personen.

Om het fenomeen cyberpesten ten volle te begrijpen is het enerzijds noodzakelijk om het te bestuderen binnen de context van het algemene pestgedrag bij jongeren (dat sterk schoolgerelateerd is en kan betrekking hebben op pestgedrag tussen leerlingen onderling, maar ook tussen leerlingen en leerkrachten). Meer specifiek kan men zich afvragen welke de verschillen en gelijkenissen zijn tussen cyberpesten en het gewone pesten. Anderzijds dient het gesitueerd te worden binnen het ruimere ICT-gebruik van jongeren (over welke technologieën beschikken jongeren?, in welke mate maken ze gebruik van verschillende toepassingen zoals het world wide web, e-mail, instant messaging, blogs, text messaging,...?, in welke mate zijn bepaalde (deviante) praktijken volgens hen aanvaardbaar?).

In wat volgt nemen we eerst de literatuur omtrent pesten onder de loep. Vervolgens besteden we aandacht aan het thema ICT. Deze informatie vormt een goede uitgangsbasis voor de studie van cyberpesten, een deviante praktijk die ook het onderwerp is geweest van (een vrij beperkt aantal) wetenschappelijke studies.

2. Pesten

2.1. Definitie

Pesten is ongetwijfeld een oud fenomeen. Toch kwam het pas in de jaren 70 onder de aandacht van wetenschappers. Een wetenschapper die baanbrekend werkt verricht heeft op het gebied van pesten is Dan Olweus. Hij definieert pesten als volgt: ' Een student wordt gepest of getreiterd als hij of zij herhaaldelijk en langdurig blootstaat aan negatieve handelingen verricht door één of meer andere studenten' (Olweus, 1993:9). Een negatieve handeling is volgens hem een handeling waarbij men een ander opzettelijk schade berokkent of ongemak bezorgt. Negatieve handelingen kunnen zowel verbaal (schelden, spotten, dreigen,...) als fysiek (schoppen, duwen, slaan,...) zijn. Andere negatieve handelingen zijn: gezichten trekken, bepaalde gebaren maken, iemand buiten de groep sluiten of weigeren in te gaan op de wensen van de ander. Volgens Olweus moeten deze handelingen 'herhaaldelijk en langdurig' zijn. Incidentele plagerijen worden dus niet in de definitie opgenomen. Ten slotte moet er ook sprake zijn van een machtsonevenwicht. De leerling die gepest wordt kan zichzelf moeilijk verdedigen en is relatief hulpeloos ten opzichte van de personen die hem pesten (Olweus, 1992:9-10). Smith en Sharp's leggen in hun definitie over pesten de nadruk op dit machtsonevenwicht. Volgens hen is pesten 'een systematisch misbruik van macht' (Sanders, 2004: 4). Deze omschrijving benadrukt ook het herhaaldelijk karakter van pesten.

Volgens Greene (2000) zijn er vijf kenmerken van pesten waarover de meeste auteurs het eens zijn: 1. de pestkop heeft de bedoeling om het slachtoffer kwaad te berokkenen of angst aan te jagen, 2. de agressie tegenover het slachtoffer vindt diverse malen plaats, 3. het slachtoffer lokt het pestgedrag niet uit met verbaal of fysiek geweld, 4. het pesten gebeurt in vertrouwde sociale groepen, 5. de pestkop is machtiger dan het slachtoffer.

2.2. Verschillende rollen bij het pesten

Sommige onderzoekers beschouwen het pesten als een verschijnsel met één pestkop en één slachtoffer. Anderen zien het als een verschijnsel waarin de hele klas en/of de hele school betrokken zijn. Fonzi en Sanchez (in Sanders, 2004: 7) maken een onderscheid tussen pesters, slachtoffers, buitenstaanders en verdedigers. Salmilvalli en collega's (in Sanders, 2004: 8) komen in hun onderzoek tot zes rollen in een pestsituatie: 'ringleader bully', 'assistent of the bully', 'reinforcer of the bully', 'defender of the victim', 'outsider' en 'victim'. Wij bespreken kort de vier meest vernoemde rollen : de pesters, de slachtoffers, de pesters/slachtoffers en de bijstaanders.

De pesters

Olweus (1992: 36) maakt een onderscheid tussen actieve of agressieve pesters en passieve pesters. De *agressieve pesters* zijn niet alleen agressief tegenover leeftijdsgenoten maar ook tegenover volwassenen. Ze worden gekenmerkt door impulsiviteit en een sterke behoefte anderen te domineren. Ze kunnen zich moeilijk inleven in hun slachtoffers. Ze staan positief ten opzichte van geweld. De meeste pesters hebben het op meer dan één kind gemunt (Macklem, 2003: 35). Dikwijls hebben pesters, in tegenstelling tot wat men vaak beweert, een relatief positief zelfbeeld. Hun populariteit is gemiddeld, of net iets beneden het gemiddelde. Pesters zijn vaak fysiek sterker dan hun slachtoffers. Vooral bij pesterijen onder jongens is dit van belang. Te weinig liefde en zorg, te veel vrijheid tijdens de jeugd jaren en het veelvuldig gebruik van machtsmiddelen in de opvoeding kunnen bijdragen tot het agressief gedrag van de pester (Olweus, 1992: 36).

Passieve pestkoppen, meelopers of handlangers doen mee aan het pesten, maar nemen gewoonlijk niet het initiatief (Olweus, 1992: 36). Ze zijn zeer loyaal aan de pester. Ze zijn angstig, explosief wanneer ze boos zijn, hebben een laag zelfvertrouwen, en worden soms verstoten door leeftijdsgenoten (Strawn & Paradiso in Macklem, 2004: 37).

De slachtoffers

Bij de slachtoffers kunnen we ook twee soorten onderscheiden: de passieve slachtoffers en de provocerende slachtoffers. *Passieve slachtoffers* zijn volgens Olweus (1992: 34) angstig en minder zelfverzekerd dan andere leerlingen. Ze zijn meestal voorzichtig, gevoelig en stil. Volgens Kaukiainen en anderen (Xin Ma, 2004:21) hebben slachtoffers vaak een kleinere sociale intelligentie, sociale kennis, en minder mentale vaardigheden dan pesters. Ze kunnen moeilijk voor zichzelf opkomen en gaan zelden in de tegenaanval. Ze staan negatief ten opzichte van geweld. Deze slachtoffers hebben ook vaak een negatief beeld van zichzelf en van hun situatie. Ze zijn eenzaam en hebben in de klas minder goede vrienden dan hun klasgenoten. Mannelijke slachtoffers zijn meestal fysiek zwakker dan hun leeftijdsgenoten. De gepeste jongens hebben een hechter contact en een positievere relatie met hun ouders dan andere jongens (Olweus, 1992: 354).

De pesters/slachtoffers

De tweede categorie van slachtoffers die Olweus onderscheidt, zijn de *provocerende slachtoffers*. Zij vallen in de ruimere categorie van de *pesters/slachtoffers*. Dit zijn kinderen die soms pesten en soms gepest worden. Zij worden gekenmerkt door een combinatie van een angstig én een agressief gedragspatroon. Deze leerlingen hebben vaak concentratieproblemen en kunnen zich daardoor op een manier gedragen die irritatie en spanning oproept in hun omgeving. Ze zijn bijvoorbeeld hyperactief, rusteloos of ongeconcentreerd. Pesters/slachtoffers hebben moeilijkheden om de sociale signalen in de interactie tussen kinderen te begrijpen, en om er gepast op te reageren. Ze nemen situaties persoonlijk op, en kunnen zich moeilijk in het slachtoffer inleven. Ze creëren vaak problemen in de klas en zijn onpopulair bij hun klasgenoten (Newman e.a. in Macklem, 2004: 76). Pesters/slachtoffers zijn dikwijls opvliegend. Ze reageren agressief, zelfs wanneer het pesten niet intens of frequent is (Wright in Macklem, 2004: 76). Leerlingen die behoren tot de groep van de pesters/slachtoffers geven aan dat hun ouders inconsistent zijn, zowel in hun opvoeding als in hoe dichtbij ze de activiteiten van hun kinderen volgen (Macklem, 2003: 78-79).

De bijstaanders

Pesten gebeurt in een sociale context. Niet alleen de pester en het slachtoffer zijn erbij betrokken, maar ook medeleerlingen. Observatieonderzoek over pesten op de speelplaats wijst uit dat leeftijdsgenoten aanwezig waren in 85% van de gevallen waarin gepest werd (Craig in Atlas en Pepler, 2001: 87). Een bijstander kan verschillende rollen vervullen in een pestsituatie. Hij kan de helper van de pester worden, deelnemen aan het pesten en de pester steunen en aanmoedigen. Hij kan het slachtoffer proberen helpen of verdedigen, of hij kan zich afzijdig houden. Wanneer de bijstander zich afzijdig houdt, wordt hij door het slachtoffer toch dikwijls als handlangers van de pester bekeken, omdat hij niet ingrijpt (Craig & Pepler in Macklem, 2003: 86). Uit een onderzoek van Atlas en Pepler (2001: 94) blijkt dat medeleerlingen zelden tussenkwamen om het pesten te stoppen. Ze concludeerden dat klasgenoten het pesten in 81% van de gevallen aanmoedigden en daardoor een belangrijke rol speelden. Bijstanders geven vaak positieve aandacht aan de pesters, waardoor de pester de controle behoudt. De onderzoekers wijten dit eerder aan een gebrek aan strategieën om te reageren dan aan een gebrek aan medeleven.

2.3. Vormen van pesten

In het pestonderzoek worden verschillende vormen van pesten onderscheiden. Tot de vaak genoemde soorten (zie bv. Kristensen & Smith, 2003: 480) behoren: fysiek pesten (bv. slaan, schoppen, duwen...), aanslag op eigendom (afpakken van geld of andere bezittingen, beschadigen van persoonlijke eigendommen), verbaal pesten (gemene of kwetsende opmerkingen maken, bedreigingen uiten), indirect pesten (leugens en geruchten verspreiden, iemand in een slecht daglicht proberen te plaatsen) en sociale uitsluiting (iemand met opzet niet opnemen in de groep of negeren). Andere auteurs maken nog melding van non-verbaal pesten (bv. obscene gebaren maken).

Samenvattend:

Tabel 1: Vormen van “klassiek” pesten

Vorm	Uiting
Direct pesten:	
- Fysiek- Lichamelijk	Schoppen, slaan, spuwen,...
- Fysiek- Eigendommen	Beschadigen, afnemen
- Verbaal	Spotten, bedreigen,...
- Non-verbaal	Obscene gebaren
- Sociaal	Uitsluiting
Indirect pesten (zonder rechtstreekse betrokkenheid van het slachtoffer)	(Valse) geruchten verspreiden achter iemands rug,...

2.4. Copingstrategieën van slachtoffers

Hunter en Boyle (2004) pasten de ‘Ways of Coping Checklist’ voor volwassenen van Halstead aan, om na te gaan welke copingstrategieën door kinderen toegepast worden in een peestsituatie. De vier belangrijkste copingstrategieën zijn ‘Wishful thinking’, ‘Seeks social support’, ‘Problem Focused’ en ‘Avoidance’. De cluster ‘Wishful thinking’ bestaat uit stellingen als ‘Ik wou dat ik kon veranderen wat er gebeurt of wat ik voel’, ‘Ik dagdroom over een betere plaats en tijd dan die waarop/waar in ik mij nu bevind’. Tot de ‘Seeks social support’-strategie behoren onder meer de volgende items: ‘Praten tegen iemand over hoe ik me voel’ en ‘Praten met iemand die iets concreets kan doen om het probleem te verhelpen’. De copingstrategie ‘Problem Focused’ komt tot uitdrukking in volgende uitspraken: ‘Ik zoek een aantal verschillende oplossingen voor het probleem’, ‘Ik hou voet bij stuk en vecht terug’ en ‘Ik analyseer het probleem om het beter te begrijpen’. ‘Avoidance’, ten slotte, bestaat onder andere uit volgende items: ‘Ik probeer de hele zaak te vergeten’ en ‘Ik accepteer de situatie, want er kan toch niets aan gedaan worden’.

2.5. Sociale en emotionele gevolgen van pesten

Voor slachtoffers

Talrijke studies wijzen er op dat pesten schade kan toebrengen aan de mentale gezondheid van het slachtoffer. Olweus (1993) ontdekte dat slachtoffers van pesterijen een lager zelfvertrouwen hadden dan gemiddeld, wat op latere leeftijd nog steeds merkbaar was. Een onderzoek van Craig (in Griffin, 2004: 386) wees uit dat slachtoffers van pesterijen een grotere kans hadden op depressie en angst dan hun leeftijdsgenoten. Rigby (in Rigby, 2000: 58) toonde aan dat pestslachtoffers meer nadachten over zelfmoord dan andere studenten.

Voor pesters

Volgens Olweus (1992: 36) kan pesten opgevat worden als een component van een meer algemeen antisociaal en regelovertrekend gedragspatroon. Hij bevestigt in zijn onderzoek dat jongeren die agressief zijn en anderen pesten, een vrij groot risico lopen om op latere leeftijd ander probleemgedrag te ontwikkelen, zoals criminaliteit en alcoholmisbruik. Meisjes die pesten zijn agressiever in hun interpersoonlijke interacties en dit leidt volgens sommige onderzoekers tot een slechte opvoedingsstijl als moeder (Macklem, 2003: 43). Pesters hebben moeilijkheden met het naleven van schoolregels en ze presteren vaak minder goed op school dan hun leeftijdsgenoten (Song en anderen in Macklem, 2003: 43). Chronisch pesten heeft ook gevolgen voor de maatschappij. Pesters hebben meer kans op nood aan speciale opvoedingsdiensten, sociale diensten, psychologische hulp en rechterlijke diensten.

2.6. Pesten en gepest worden: variaties naargelang sekse en leeftijd

Uit studies naar pesten bij jongeren blijkt dat het fenomeen leeftijd- en seksegerelateerd is. Diverse auteurs (Griffin & Gross, 2004:388) suggereren dat het pesten (en vooral het fysieke pesten) afneemt naarmate kinderen ouder worden. Daarvoor worden verschillende verklaringen aangereikt. Kinderen

zouden met het ouder worden betere sociale vaardigheden ontwikkelen en andere opvattingen over pesten krijgen (waarbij verbaal plagen niet meer als pesten wordt beschouwd). Bovendien zou met het ouder worden ook de proportie oudere, sterkere schoolgenoten (die potentiële pestkoppen zijn) afnemen. Anderen (bv. Pelligrini & Long, 2002) suggereren dat er geen lineair verband is tussen leeftijd en pesten. Zij situeren een piek in het pestgedrag bij de overgang van de lagere school naar de middelbare school ; een moment waarop de sociale hiërarchie moet worden vastgelegd.

Bij studies omtrent het pestgedrag worden ook significante sekseverschillen teruggevonden. Niet alleen de frequentie van pestgedrag verschilt tussen jongens en meisjes, maar ook het soort pestgedrag waarmee zij worden geconfronteerd (Olweus, 1993, 1994). Zo zijn jongens vaker slachtoffer en vaker dader dan meisjes. Zij worden vooral geconfronteerd met direct fysiek en direct verbaal pesten. Meisjes zouden meer te maken krijgen met sociale, relationele, en indirecte vormen van pesten (zoals uitsluiting, het verspreiden van valse geruchten...) Voor deze bevindingen worden zowel fysieke verklaringen (meisjes zijn minder sterk) als sociale verklaringen (van meisjes wordt minder openlijk agressief gedrag getolereerd) aangereikt.

2.7. Geijkte methoden om pesten te meten

Het pestgedrag kan op verschillende manieren onderzocht worden (Griffin & Gross, 2004: 391-395): via zelfrapportering, 'peer nomination', leerkrachtenrapporten en directe observatie. Voor grootschalige onderzoeken wordt er meestal een beroep gedaan op de methode van zelfrapportering. Daarbij wordt aan kinderen en jongeren gevraagd om een vragenlijst in te vullen die peilt naar verschillende ervaringen (bv. de frequentie van pesten, vorm van pesten, locatie van pesten, enzovoort). Tot de vaak gehanteerde gestandaardiseerde instrumenten behoren onder meer de Bully/Victim vragenlijst van Olweus, de Peer Relations Questionnaire en de Peer Relations Assessment Questionnaire (resp. van Rigbee & Slee, en van Rigbee), en de Self-Reported Bullying, Fighting, and Victimization Scale (van Espelage & Holt). Bij peer nominatie-methodes wordt aan kinderen een lijst van klasgenoten voorgelegd, en wordt vervolgens aan hen gevraagd welke

personen het best aan bepaalde beschrijvingen voldoen (bv. welke leeftijdsgenoten zijn populair?, welke worden gepest?, welke zijn gemeen tegenover anderen?). Bij leerkrachtenrapporteringen vraagt men aan het onderwijzend personeel om per kind aan te duiden hoe frequent het welbepaalde gedragingen vertoont of om per kind een algemene score te geven qua agressief gedrag. Slechts een beperkt aantal studies hebben gebruik gemaakt van directe observatie (een methode die vooral geschikt is om de sociale context van het pesten in kaart te brengen).

2.8. Middelen om pesten te bestrijden

Een veel gebruikt interventieprogramma om het pesten te bestrijden is dat van Olweus (1992: 55). Om deze doelstelling te realiseren zijn twee voorwaarden belangrijk. Volwassenen moeten zich ten eerste bewust worden van de omvang van de treiterproblemen op hun school. Ten tweede moeten ze bereid zijn zich serieus in te zetten om de situatie te verbeteren.

Olweus geeft drie soorten maatregelen: maatregelen voor de school als geheel, maatregelen in de klas en individuele maatregelen. Een themadag over pesten, nauwlettend toezicht en consequente actie tijdens de pauzes door leerkrachten, het creëren van een overzichtelijke speelruimte zonder verborgen hoekjes, een vertrouwenspersoon (of –telefoon), een ouderbijeenkomst en teamoverleg over de ontwikkeling van het schoolklimaat met leerkrachten én ouders, worden door Olweus opgesomd als maatregelen voor de school als geheel. In de klas kunnen volgende maatregelen genomen worden: het opstellen van klasregels tegen pesten, positief gedrag van leerlingen belonen, de pesters consequent en doeltreffend straffen, een kringgesprek houden over pesten, coöperatief leren als onderwijsmethode, positieve alledaagse activiteiten organiseren die de samenhang tussen de leerlingen verbetert, en ouderavonden per klas. Ten slotte somt Olweus enkele individuele maatregelen op zoals een gesprek houden met de pestkop, het slachtoffer en de ouders van pester slachtoffer, en in extremis het kind van klas of school laten veranderen. Een evaluatiestudie wees uit dat er

opvallend minder treiterproblemen- 50% of meer- waren gedurende de twee jaar na de introductie van het interventieprogramma.

Eén concrete methode om pesten in een klasgroep te bestrijden is de 'Shared Concern Method' van Anatol Pikas (2002). In deze aanpak wordt het pesten gezien als een conflict tussen de twee partijen (pester en slachtoffer). De pester wordt niet rechtstreeks beschuldigd of gestraft. Eerst houdt de begeleider een gesprek met de pester, daarna met het slachtoffer. Als keerpunt volgt een gezamenlijk gesprek waarbij de twee partijen (pester en slachtoffer) tot een oplossing van het probleem proberen te komen. Deze oplossing wordt vastgelegd in een communicatiecontract. Als het communicatiecontract verbroken wordt, dan wordt dit gemeld aan de begeleider en worden er nieuwe gesprekken georganiseerd.

Een variant van deze methode is de 'No Blame' methode, ontwikkeld door George Robinson en Barbara Maines (Graindourze, 2004). In deze aanpak wordt er een groepje leerlingen samengesteld, die samen tot een oplossing voor het probleem proberen komen. Het groepje bestaat zowel uit leerlingen die pesten, als uit toeschouwers en vrienden van het slachtoffer.

2.9. Vlaams onderzoek m.b.t. pesten bij jongeren

Twee belangrijke Vlaamse studies over pesten zijn die van Stevens en Van Oost (1994,1995) en het onderzoek dat uitgevoerd werd door het CSBO Centrale voor Studie- en Beroepsoriëntering (Vandersmissen & Thys, 1993). Stevens en Van Oost maakten gebruik van een voor de Vlaamse context aangepaste versie van de 'Classmates relation questionnaire' van Olweus (1991). Ze vonden dat 15,9 procent van de kinderen van de basisschool regelmatig of vaak andere kinderen pestten. 23 procent van de kinderen gaf aan vaak of regelmatig gepest te worden. Volgens de CSBO studie wordt 18 procent van de leerlingen van de middelbare school matig gepest en 2,6 procent zwaar gepest (Huybregts, Vettenburg & D'Aes, 2003: 36).

3. Jongeren en ICT

Cyberpesten is een vorm van pesten die geassocieerd wordt met de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën. Om de specifieke aard van cyberpesten en de mogelijke impact ervan op jongeren te kunnen begrijpen, is het belangrijk om de karakteristieken van de nieuwe media, de concrete toepassingen en hun gebruik door (Vlaamse) jongeren in kaart te brengen.

3.1. Kenmerken van nieuwe media /ICT

Met de komst van ICT zijn er in de communicatiewetenschappelijke literatuur vaak vergelijkingen gemaakt tussen de oude en de nieuwe media. Van Dijk (1997: 72) onderscheidt bijvoorbeeld acht dimensies waarop men face-to-face-communicatie, gedrukte media, omroep en telefoon (de oude media), en computernetwerken en multimedia (de nieuwe media) kan beoordelen. Daartoe behoren de snelheid, het bereik, de opslagcapaciteit, de nauwkeurigheid, de selectiviteit, de interactiviteit, de stimulusrijkdom, de complexiteit en de privacybescherming. De nieuwe media scoren middelmatig tot hoog op de eerste 6 variabelen, maar (tamelijk) laag wat betreft hun stimulusrijkdom, complexiteit en privacybescherming (punten waarop vooral de face-to-face-interactie goed scoort). McQuail (2004) vermeldt een gelijkaardige reeks van vergelijkingscriteria voor oude en nieuwe media: interactiviteit, sociabiliteit (het gevoel van persoonlijk contact bij het gebruik van een medium), mediarijkdome (de mate waarin media verschillende referentiekaders kunnen overbruggen, ambiguïteit reduceren, bijkomende cues verschaffen, ...), autonomie, spelkarakter (de mate waarin een medium gebruikt kan worden voor entertainment in plaats van voor instrumentele doelstellingen), privacy en personalisering (van inhoud en gebruik). Volgens deze auteur zijn de belangrijkste kenmerken van nieuwe media 'their interconnectedness; their accessibility to individual users as senders and/or receivers; their interactivity; their multiplicity of use and open-ended character; and their ubiquity and 'delocatedness' (McQuail, 2004:39).

In de praktijk verwijst de term naar een hele reeks media, waarvan het internet echter het meest bekende is. In feite bundelt het internet diverse communicatievormen: het is niet enkel een medium voor snelle en massale informatieverspreiding en –consultatie (cfr. het World Wide Web), maar ook een medium voor interpersoonlijke communicatie. Die interpersoonlijke communicatie kan synchroon of asynchroon verlopen (cfr. chatten versus e-mail). Het internet dient met andere woorden zowel voor publieke als voor private communicatie.

Een ander kenmerk van het internet is dat het weinig gereguleerd is. Het internet is geen eigendom van en wordt niet gecontroleerd door één specifieke actor; het is gewoonweg een internationaal netwerk van computers (op basis van afgesproken protocols). Het internet op zich bestaat nergens als een legale entiteit, en is niet onderworpen aan één bepaalde set van nationale wetten. Toch kunnen diegenen die het internet misbruiken daarvoor verantwoordelijk worden gesteld op basis van de nationale wetten van het land waarin zij wonen (en internationale regels).

Een ander medium dat sinds de jaren '90 een grote doorbraak heeft gekend is de mobiele telefoon. Het is belangrijk om dit medium hier apart te vermelden omdat het in grote mate is doorgedrongen in de jongerencultuur (cfr. infra). De gsm-technologie heeft verschillende voordelen. Zij combineert diverse toepassingen (bijvoorbeeld spraak-, sms-, mms-, en spelmogelijkheden), maakt het individu overal bereikbaar, en biedt specifiek aan jongeren het voordeel om buiten de controle van hun ouders te communiceren.

Uit het bovenstaande kunnen we enkele kenmerken van nieuwe media – en van het internet en de gsm in het bijzonder – afleiden, die tot specifieke voordelen leiden, maar die anderzijds ook misbruikt kunnen worden. Specifiek voor 'cyberpesten' zijn dit wellicht enkele belangrijke karakteristieken: het grote bereik, de aanwezigheid in de thuisomgeving (gedomesticeerde technologie), het gebrek aan regelgeving, het gebrek aan ouderlijke controle, de afwezigheid van fysieke cues bij tekstboodschappen (e-mail, sms, chat...), de (daar deels mee verbonden) hyperpersonalisering (waarbij mensen zeer

vertrouwelijk informatie uitwisselen (zie bv. Henderson & Gilding, 2004)) en het feit dat gebruikers niet alleen passieve ontvangers zijn maar ook zenders (die bijvoorbeeld eigen websites kunnen aanmaken) (cfr. infra).

3.2. Gebruik van internet en gsm door jongeren

Volgens Oksman en Turtiainen (2004) nemen de nieuwe media een belangrijke rol in in het dagelijkse leven van jongeren: “The multimedia generation differs from the previous generation in their more extensive use of mobile communication and new media. The function of mobile communication for young people is different from adults’: aspects such as the nuanced and diverse text messaging conventions and the playing of mobile games form an essential part of the mobile phone culture of teenagers. Internet-based communication channels are part of the new written communication culture of young people.”

De resultaten van enkele recente Vlaamse onderzoeken bevestigen dat heel wat Vlaamse kinderen en tieners over de hierboven vermelde technologieën beschikken. Uit een enquête die Dimarso in 2004 uitvoerde in opdracht van de Vlaamse overheid bij 1500 personen, bleek bijvoorbeeld dat 68% van de Vlamingen thuis een PC had. Bij de gezinnen met jongeren (15 tot 24) jaar liep dit op tot 99%. Van deze jongeren had maar liefst 93% persoonlijk toegang tot het internet. Dit kon zowel thuis zijn, op school, op het werk, bij vrienden of familie, enz... (http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/egovinfo/studies_EgovBevraging2.html).

Toegang hebben tot een PC en het internet is uiteraard een noodzakelijke voorwaarde voor het gebruik ervan. Uit een telefonische enquête van I-merge en InSites Consulting (www.youthonline.be) bij 1600 jongeren bleek dat 72% van de Belgische teenagers (12 tot 17 jaar) regelmatig surfte op het internet. Bij de Belgische kinderen tussen negen en elf surfte al 43% regelmatig op het internet. Instant Messaging was een populair online communicatiemiddel: 67% van de tieners en 71% van de jong volwassenen maakten er gebruik van.

Valcke e.a. (2005) onderzochten aan de hand van een schriftelijke enquête het internetgebruik van 1700 Vlaamse leerlingen van het vierde, vijfde en zesde leerjaar. Er werden gemiddeld 21 leerlingen bevraagd in 78 Vlaamse (at random geselecteerde) scholen. Daarnaast vulden de directeurs van deze 78 scholen een aparte vragenlijst in. Een grote meerderheid (91,2%) van de ondervraagde leerlingen had thuis toegang tot het internet. Van hen gebruikte 62,9% dagelijks tot drie keer per week thuis het internet.

Naast het internetgebruik van jongeren thuis, moeten we ook rekening houden met het internetgebruik van jongeren op school. In januari 2001 was 97 procent van de secundaire scholen in Vlaanderen aangesloten op het internet. Bij de lagere scholen was dat 93%. In het lager onderwijs was er één computer per 12 leerlingen. In het secundair was dat 1 per 7 scholieren (http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/stat_Publicaties_vrind.htm).

Valcke e.a. (2005) vroegen aan de directeurs van 78 Vlaamse basisscholen hoe vaak hun leerlingen het internet gebruikten op school. 6% van de leerlingen van het vierde tot het zesde leerjaar had dagelijks toegang tot het internet, 23,7% mocht tot drie keer per week het internet gebruiken en 36,6% kreeg één keer per week toegang tot het internet.

In het 'UK children go online' onderzoek van Livingstone (2002) was e-mail de meest populaire vorm van online communicatie. Van de ondervraagde (Britse) 9- tot 19-jarigen die minstens één keer per week internet gebruikten, hadden 72% een e-mailadres. Slechts 9% van hen bezochten minstens één keer per week een chatbox. Volgens deze auteur is de populariteit van chatboxen gedaald door de opkomst van Instant Messaging. 55% van de 9- tot 19-jarigen die minstens één keer per week internet gebruikten, gebruikten een Instant Messaging programma. Van de andere activiteiten op het internet, was het spelen van online spelletjes de meest populaire, gevolgd door het downloaden van muziek en het bezoeken van websites van clubs waar men lid van is en van homepages van andere jongeren.

Bij de Vlaamse internetgebruikers van het vierde, vijfde en zesde leerjaar die ondervraagd werden door Valcke e.a. (2005), stond het spelen van online games aan de top van het lijstje met de meest gebruikte internettoepassingen met 61,8% gebruikers. Op de tweede plaats kwam MSN/ chat met 59,3% gebruikers, gevolgd door schoolwerk (54,9%), e-mail (51,30%) en informatie zoeken (43,9%).

Het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikers Organisaties (Oivo) deed in 2003 een onderzoek naar het gedrag van jongeren in verband met onder andere de gsm. Uit de resultaten bleek dat meer dan twee op de drie jongeren een gsm gebruikten, meestal met een herlaadkaart. Ze gebruikten die vooral voor het verzenden van sms'jes en in mindere mate voor het ontvangen van telefoonoproepen. Jongere kinderen (11-12 jaar) gebruikten hun gsm vaker om spelletjes te spelen dan om te communiceren. Naarmate ze ouder werden, gebruikten ze de gsm op een meer rationele manier. Het bezit van de gsm nam toe met de leeftijd (<http://www.oivo-crioc.org/teksten/pdf/842.pdf>.)

3.3. Motivaties voor het gebruik van nieuwe media

Door het toenemend aanbod aan oude en nieuwe media, moeten gebruikers meer en meer keuzes maken. In de 'Uses and gratifications'- benadering gaat men na op basis van welke motivaties de mediagebruikers deze keuzes maken. Deze benadering werd reeds toegepast op een waaier aan nieuwe communicatietechnologieën. Leung en Wei (2000) deden onderzoek naar de motivaties voor het gebruik van GSM's. Mobiliteit, onmiddellijkheid, instrumentaliteit, sociale interactie en affectie waren de belangrijkste motivaties voor het gebruik van de GSM.

Papacharissi en Rubin deden onderzoek naar de motivaties om Internet, en in het bijzonder CMC (Computer Mediated Communication) te gebruiken. Ze vonden vijf belangrijke motivaties voor het gebruik van internet. De meest zichtbare motivatie was het zoeken naar informatie. Andere motivaties waren: sociale aanwezigheid, entertainment, gebruikscomfort en het plezier van het

communiceren (2000: 189-191). Uit een studie van Valkenburg (2002: 177) kwam affiniteit met de computer als belangrijkste motief naar voor. Jongeren houden ervan om met de computer te werken en zijn nieuwsgierig naar wat het internet hen te bieden heeft. Andere belangrijke motieven waren entertainment, sociale interactie en het zoeken naar informatie. Leung (2001) deed onderzoek naar de motivaties om ICQ, een vorm van Instant Messaging, te gebruiken. Ontspanning, entertainment en mode waren de instrumentele motivaties om IM te gebruiken; affectie, socialiteit en escapisme de intrinsieke motivaties.

Het mediagebruik van jongeren onderscheidt zich van dat van volwassenen en dat van kinderen. Arnett besprak in 1995 vijf motivaties om media te gebruiken die typisch zijn voor jongeren: 'entertainment', 'identity formation', 'high sensation', 'coping' en 'youth culture identification' (zie ook infra). Ondertussen hebben ook nieuwe media hun plaats veroverd in het leven van jongeren. We kunnen verwachten dat jongeren deze nieuwe media ook op een andere manier zullen gebruiken dan volwassenen en kinderen.

Volgens Arnett gebruiken jongeren media dus dikwijls gewoon voor *entertainment*. Het is een leuke activiteit om in hun vrije tijd te beoefenen. Volgens Ban (in Arnett, 1995) staat muziek bij vele adolescenten bovenaan op het lijstje met dingen die hen gelukkig maken. Muziek is ook vaak aanwezig bij andere leuke activiteiten in hun vrije tijd, bv: rondhangen met vrienden (Arnett, 1995). In het voorgaande deel over de motivaties om ICT te gebruiken, zagen we dat zowel bij internet, IM en de gsm, 'entertainment' als belangrijke motivatie genoemd werd.

Een belangrijke uitdaging in het leven van een jongere is ook het zoeken naar en het *opbouwen van een eigen identiteit*. Jongeren vragen zich af welke waarden ze willen nastreven, wat hun mogelijkheden zijn en wat ze wensen voor de toekomst. De media kunnen een belangrijke rol spelen in de opbouw van die identiteit. Jongeren kijken bijvoorbeeld naar series over romantische relaties om zich een beeld te vormen van seksualiteit en van hun eigen geslacht. Een ander voorbeeld zijn de magazines voor meisjes met een

overvloed aan informatie over jongens en relaties. Door hun mediagebruik kunnen ze ook ideeën opdoen voor hun latere professionele bezigheid enz,... (Arnett, 1995)

Met de komst van het internet kregen jongeren er een nieuwe manier bij om hun identiteit op te bouwen. Internet is namelijk een plaats waar men (anoniem) kan experimenteren met identiteit. Valkenburg, Schouten en Peter (2005) kwamen in hun onderzoek tot de vaststelling dat 50% van de IM- en chat-gebruikers al eens op het internet geëxperimenteerd had met zijn of haar identiteit. Het belangrijkste motief hiervoor was 'self-exploration', gevolgd door 'social compensation' (bv. om verlegenheid te overwinnen) en 'social facilitation' (bv. om gemakkelijker met iemand een relatie te kunnen beginnen). Meisjes experimenteerden meer met hun identiteit dan jongens.

Ten derde zijn volgens Arnett (1995) adolescenten in grotere mate op zoek naar *sensatie* dan volwassenen. Sommige media zijn daar meer geschikt voor dan andere. Het publiek van actiefilms bestaat voor een groot deel uit (mannelijke) adolescenten. Mannelijke adolescenten zijn ook de grootste liefhebbers van 'sensationele' muziek zoals heavy metal en rap. Uit een onderzoek van Roe en Muijs (1998: 195) over computergames blijkt dat de zware gebruikers van gewelddadige games en actiegames ook vooral mannelijke jongeren zijn.

Vervolgens gebruiken adolescenten media om met negatieve emoties om te gaan. Dit noemt Arnett (1995:9) '*coping*'. Een aantal studies wijzen uit dat 'TV kijken' en 'naar muziek luisteren' de twee meest gebruikte copingstrategieën bij jongeren zijn wanneer ze boos of ongelukkig zijn (Kurdek e.a. in Arnett, 1995: 9).

Ten slotte kunnen media aan jongeren een gevoel van *samenhorigheid* met andere jongeren overbrengen. Vooral door middel van muziek wordt deze verbondenheid met de jeugdcultuur uitgedrukt. Dikwijls gaat het niet om een algemene jeugdcultuur, maar om een jeugdsubcultuur, bv: punkers, rappers,

gabbers,... (Arnett, 1995). Het internet biedt vele kansen om deze jeugdculturen uit te bouwen en te verspreiden.

3.4. Plaats van ICT

De plaats van de computer is voor de jongeren vooral van belang voor de privacy die zij (willen) verkrijgen in of door hun computergebruik. Van Rompaey en Roe (2001: 352-353) maakten in hun onderzoek 'The home as multimedia environment' een onderscheid tussen de fysieke en de symbolische 'compartmentalization' van een huis. Met 'compartmentalization' bedoelen ze dat het persoonlijke mediagebruik een functie toekent aan bepaalde ruimtes. Fysieke 'compartmentalization' is een gevolg van de architecturale stijl van het huis. Jongeren hebben bijvoorbeeld ICT op hun slaapkamer of in een andere private kamer. Symbolische 'compartmentalization' doet zich voor wanneer gezinsleden mentaal van elkaar gescheiden worden en zo hun eigen private ruimte construeren. Jongeren creëren bijvoorbeeld een barrière tussen zichzelf en hun familieleden wanneer ze voor het computerscherm gaan zitten. Wanneer er geen mogelijkheid is om zich fysiek af te zonderen, gaan jongeren zich geestelijk afsluiten voor wat er in de ruimte gebeurt.

Wat betreft de plaats van mediatoestellen in het huishouden, is er de laatste jaren een trend naar meer ICT op de slaapkamers van de jongeren. De slaapkamers van de jongeren worden een steeds belangrijkere plaats voor vrije tijd. Het is ook de plaats waar media en identiteit elkaar ontmoeten. In hun slaapkamer worden de mediatechnologie en de inhoud aangepast door jongeren om uit te drukken wie ze zijn. Met de term 'slaapkamercultuur' wordt verwezen naar het feit dat jongeren meer en meer van hun tijd thuis spenderen met massamedia in hun eigen private ruimte, in plaats van in een gemeenschappelijke of familieruimte (Bovill & Livingstone, 2001: 180).

3.5. Gender en nieuwe media

Als we spreken over 'gender', dan hebben we het niet over de fysieke verschillen tussen jongens en meisjes, maar over de socio-culturele betekenissen die verbonden zijn aan het geslacht. Sinds het pionieronderzoek van Himmelweit heeft men volgens Roe (1998: 5) altijd verschillen gevonden tussen jongens en meisjes wat betreft televisiekijken. Later vonden Roe (1998: 7) en vele anderen, ook verschillen in het gebruik van andere media: TV, video, boeken, muziek en magazines.

Uit een studie van Lemish, Liebes en Seidmann (2001: 266) bleek dat jongens meer technologisch georiënteerd zijn dan meisjes. Over het algemeen zijn, zoals reeds werd aangegeven, de slaapkamers van jongens hoogtechnologischer dan die van meisjes. Jongens hebben meer kans op een televisie, kabelaansluiting of satelliettoegang, videorecorder, videogames, computer en Internetaansluiting op hun kamer. Meisjes hebben meestal meer boeken op hun kamer. Livingstone (2002: 157) liet kinderen een tekening maken over hoe hun kamer er in de toekomst zou moeten uitzien. Zij kwam tot een soortgelijke conclusie. Meisjes legden meer nadruk op het esthetische aspect van het interieur, terwijl jongens vooral technologische toestellen een plaatsje gaven in hun ideale kamer.

Vervolgens kijken we naar het daadwerkelijke gebruik van deze media door jongens en meisjes. Uit het onderzoek van Roe (1998: 9) bleek dat jongens meer televisie keken dan meisjes. Lemish, Liebes en Siedmann (2001: 267) kwamen tot een andere conclusie. Volgens hen is televisiekijken niet gebonden aan gender. Jongens en meisjes kijken evenveel televisie, ook al hebben jongens vaker een eigen televisietoestel op hun kamer. Lemish, Liebes en Siedmann (2001: 267) vonden wel duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes die bevestigden dat jongens aangetrokken worden door nieuwe media, terwijl meisjes eerder gebruik maken van oude media. De tijd die jongens spendeerden aan het Internet en de computer was twee keer meer, dan de tijd die meisjes spendeerden aan het internet en de computer. Aan videogames spendeerden jongens zelfs drie keer zo veel tijd. Uit het

onderzoek van Livingstone (2002: 181) bleek dat jongens zichzelf twee keer zoveel als meisjes de titel van expert in nieuwe media in het huishouden gaven als meisjes. Vaders werden meer als experts beschouwd dan moeders en broers meer dan zussen.

Ook wat betreft de inhoud van de media hebben jongens en meisjes verschillende interesses. Jongens zijn vooral geïnteresseerd in sport, actie en avontuur, meisjes in menselijke relaties, romantiek en vriendschap. Op het internet zullen meisjes dan ook eerder chatboxen en de website van hun idool bezoeken. Een ander stereotype dat in de studie van Lemish, Liebes en Seidmann (2001: 272) bevestigd wordt, is dat meisjes niet alleen meer praten via de telefoon, maar dat ze ook telefoneren om andere redenen. Jongens telefoneren doelgericht, terwijl meisjes telefoneren omwille van het sociale contact. Valkenburg (2002: 178) liet kinderen spontaan een beschrijving geven van een leuke ervaring op het Internet. Ook zij vond een aantal belangrijke verschillen tussen jongens en meisjes. In de eerste plaats noemden alleen jongens en geen meisjes het downloaden van codes en cheats⁴ als een leuke ervaring. Ook beschreven alleen jongens en geen enkel meisje het stuiten op sensationele sites (geweld en porno) als een leuke ervaring. Meisjes vonden het leuker om op zoek te gaan naar informatie en beschreven ook iets vaker dan jongens chatten als een leuke ervaring. Bij instant messaging liepen tienermeisjes voor op jongens. Dit was enerzijds opvallend, omdat nieuwe technologieën aanvankelijk meestal door jongens gebruikt worden. Anderzijds was het niet zo verrassend. Uit het verleden blijkt namelijk dat communicatieve technologieën vaak eerst door vrouwen gebruikt werden. Dit was zo bij de telefoon (Van Zoonen, 2002: 6), en later ook bij de gsm (Valkenburg, 2002: 180)

Lemish, Liebes en Seidmann (2001: 273) konden ook verschillen in gender herkennen tussen het toezicht van ouders op het mediagebruik van hun zonen en dochters. Zowel moeders als vaders beperkten vaker het

⁴ Codes en cheats zijn stukjes software die meer mogelijkheden creëren binnen het computerspel of die toegang geven tot volgende levels.

computergebruik van hun zonen dan dat van hun dochters. Het telefoongebruik van hun dochters werd meer beperkt dan dat van hun zonen.

3.6. Mediagebruik en delinquent gedrag

Verskillende onderzoekers onderzochten of er een verband bestaat tussen schoolprestaties en mediagebruik enerzijds, en schoolprestaties en delinquent gedrag anderzijds.

Een groot deel van de onderzoeken naar het verband tussen schoolprestaties en mediagebruik, handelde over de muziekpreferenties van adolescenten. Roe (in Roe & Jarlbro, 1998) vond bijvoorbeeld dat een voorkeur voor klassieke muziek een positief verband vertoonde met schoolprestaties. Het luisteren naar heavy metal muziek daarentegen, was kenmerkend voor zeer ontevreden, slecht presterende, meestal mannelijke studenten uit de arbeidersklasse. De beste voorspeller was de mate van (on)tevredenheid met de school. Uit een ander onderzoek van Roe (in Roe & Jarlbro, 1998) bleek dat slecht presterende jongeren met een negatieve attitude ten opzichte van de school het meest naar video's met 'socially disvalued contents' (geweld, karate, horror en pornografie) keken. Ook wat betreft het spelen van videogames vonden Roe en Muijs (1998) een verband met schoolprestaties. Het zware gebruik van (action/violence) videogames hing samen met slechte schoolresultaten, een laag zelfvertrouwen en een lage socialiteit.

We kunnen deze verbanden verklaren door de hiërarchische structuur van de school. De school kent aan een leerling een bepaalde status toe aan de hand van studierichting en studieresultaten. De opleidingsstatus van een persoon is één van de coördinaten van zijn persoonlijkheid en positie in het socio-culturele universum. Als deze toegekende sociale status niet erg hoog is, dan kan de student zich gaan identificeren met een ander cultureel systeem, bijvoorbeeld een bepaalde muzieksubcultuur (Roe & Jarlbro, 1998).

Het falen op school wordt anderzijds reeds lang beschouwd als een oorzaak voor delinquent gedrag, zelfs wanneer de variabelen sociale klasse, leeftijd, geslacht, geletterdheid en intelligentie constant gehouden worden.

Roe (in Roe & Jarlbro, 1998) combineert deze twee inzichten in één perspectief dat het zwaar gebruik van 'socially disvalued media contents' beschouwt als een vorm van 'media delinquency'. Hiermee bedoelt hij dat zowel het gebruik van 'socially disvalued media' door adolescenten als delinquent gedrag een symbolische en gedragsmatige reactie zijn op het falen op school. In het kader van dit onderzoek kunnen we ons afvragen of deze stelling ook opgaat voor deviant internet- en gsm-gebruik (bv. op zoek gaan naar pornografie, gewelddadige inhoud, ... cyberpesten?)

We moeten wel opmerken dat de vorige vaststellingen enkel gelden voor het mediagebruik van jongens. Bij meisjes leiden slechte schoolresultaten niet tot een deviant mediagebruik, maar eerder tot een vroegtijdige seksualiteit (Roe & Jarlbro, 1998).

3.7. Gevaren van nieuwe media

Als men het over nieuwe media heeft zijn vragen over toegang, veiligheid en privacy niet ver weg. Ouders zijn vaak bang dat hun kinderen via het internet blootgesteld worden aan onaangepast gedrag of gewelddadig materiaal. Uit een onderzoek van Mitchel, Finkelhor en Wolak (in Valkenburg, 2004: 131) blijkt dat deze vrees niet onterecht is. Een vierde van de kinderen tussen 10 en 17 jaar gaf aan dat ze onbedoeld soms seksueel materiaal tegenkomen. Zes procent van de jongeren werd online aangerand. Meestal waren de aanranders vreemden. Hiermee verwant is het risico van fysieke aanranding na het afspreken via Internet. Uit het 'UK children go online' onderzoek van Livingstone (2004) blijkt zelfs dat 57% van de ondervraagde 9- tot 19-jarigen, die minstens één keer per week op het internet surften, al in contact gekomen waren met pornografisch materiaal. Meestal stootten ze per ongeluk op dit soort materiaal. Toch gaf 10% van de ondervraagde 9 tot 19 jarigen aan opzettelijk porno gezocht te hebben. De helft van de jongeren die online in contact waren gekomen met porno, zeiden dat dit hen niet stoorde. Een kleine minderheid vond het zelfs leuk. Een vijfde van de jongeren vond het een walgelijke ervaring.

Jongeren gebruiken het internet niet altijd op een veilige manier. Dit blijkt uit het onderzoek van Valcke (2005) bij Vlaamse kinderen van het vierde, vijfde en zesde leerjaar. Ongeveer één kwart van de kinderen gaf aan dat ze niet altijd wisten wie ze ontmoeten op het internet. Ongeveer 13% van alle leerlingen gaf persoonlijke gegevens door en stuurde foto's door tijdens het chatten. Het is echter niet duidelijk of het hier gaat om chatten in openbare chatboxen of chatten via Instant Messaging programma's. In hetzelfde onderzoek werd ook per leerling een score uitgerekend op een 'Unsafe Internet Use Index' door de scores op zes types van onveilig internetgedrag op te tellen. Slechts 13,7% van de leerlingen vertoonden geen onveilig internetgedrag. Er werden geen significante verschillen in internetgedrag gevonden wat betreft geslacht, leeftijd of graad.

Andere gevaren volgen uit de kenmerken van de nieuwe media zelf. Ten eerste kunnen kinderen en jongeren verslaafd geraken aan het internet (Keith, 2005) en de gsm (Bianchi, 2005). Bij verslaving aan de gsm kunnen de kosten (en schulden) bovendien zeer hoog oplopen. Ten tweede kan de mogelijkheid tot anonimiteit psychologische gevolgen hebben voor gebruikers. Op het internet kunnen gebruikers hun identiteit verbergen of veranderen of zich anders gedragen dan in het echte leven. Dergelijk gedrag kan volgens Harman en anderen (2005) leiden tot een gebrek aan sociale vaardigheden, een lager zelfvertrouwen, een grotere sociale angst, en een hoge agressie. Voor dit onderzoek is nog een ander gevaar van nieuwe media van belang. Gsm's en het internet kunnen door kinderen en jongeren gebruikt worden om anderen te pesten. Dit fenomeen draagt de naam 'cyberpesten' en het wordt hieronder verder besproken.

4. Cyberpesten

De wetenschappelijke literatuur over cyberpesten is (tot nog toe) zeer schaars. Toch staat het fenomeen volop in de belangstelling, dat blijkt onder meer uit het aantal websites dat aan dit onderwerp is gewijd.

4.1. Definitie

Een eenduidige definitie van cyberpesten is niet voorhanden. Meestal verwijst men naar cyberpesten als 'pesten dat gebeurt door middel van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën', of probeert men het begrip te verduidelijken door voorbeelden te geven van specifieke vormen van cyberpesten. De definitie van Bill Belsey (www.cyberbullying.org) wordt gekenmerkt door beide elementen, en verwijst bovendien naar de klassieke opvattingen omtrent pesten. Volgens hem heeft 'cyberbullying' betrekking op: 'the use of information and communication technologies such as e-mail, cell phone and pager text messages, instant messaging, defamatory personal Web sites, and defamatory online personal polling Web sites, to support deliberate, repeated, and hostile behaviour by an individual or group, that is intended to harm others.' Net als bij het klassieke pesten lijken de intentionaliteit, en het herhaaldelijk vertonen van agressief gedrag via ICT dus belangrijk. Met betrekking tot het eerste criterium (de intentionaliteit van het pesten) bestaat er bij cyberpesten een verhoogde kans op misinterpretatie aan de kant van de ontvanger. Die onduidelijkheid vloeit voort uit het gebrek aan signaalrijkdom bij verbale communicatie via ICT (zoals bv. SMS, chat en e-mail). Baruch (2005:361) zegt over e-mailcommunicatie bijvoorbeeld het volgende: "E-mail communication contains neither the tone of the spoken word nor eye contact. Sproull and Kiesler [90] pointed out the risks of misunderstanding and distortion of messages meaning. This lack of social context cues in e-mails, makes this medium vulnerable to misunderstanding and misinterpretation. Little legislation has been developed in relation to its handling by employers [49]. In addition, immediacy or rapid response might prompt a shoot-from-the-hip response. Messages considered by the sender as innocent humor can trigger an escalating spiral exchange of e-mail bullying

[5].” In de definitie van Belsey wordt bovendien ook het herhaaldelijke karakter benadrukt. Het is evenwel de vraag of deze vereiste bij cyberpesten wel noodzakelijk is, aangezien het vrij continue karakter van sommige cyberpestvormen (zo staat een website met beledigende commentaren over een persoon vaak gedurende een lange tijd online, terwijl een publieke vernedering in het echt slechts van korte duur is). Bij de hierboven vermelde definitie van cyberbullying ontbreekt verder nog een belangrijk element dat standaard in de omschrijvingen van pesten te vinden is, nl. het machts criterium. Alhoewel de pester met zijn fysieke kracht online geen indruk kan maken op het slachtoffer, kan hij door een superieure technische kennis wél over veel macht beschikken. Jordan (1999) zegt dat sociale macht in cyberspace gelijk is aan ‘Technopower’. Hij bedoelt hiermee dat de macht van een persoon in cyberspace afhangt van hoe goed hij kan omgaan met complexe nieuwe technologieën en deze kan manipuleren. Dit houdt in dat personen die in dagelijkse face-to-face situaties omwille van hun fysieke of persoonlijkheidskenmerken een hogere kans hebben om het slachtoffer te worden van pesterijen, in de onlinewereld pesters kunnen zijn (mits ze over de nodige digitale vaardigheden beschikken). Een laatste aspect dat door diverse auteurs met klassieke pesterijen wordt geassocieerd is ‘het plaatsvinden binnen een vertrouwde context/door ‘bekenden’’. Bij cyberpesten kan dit betekenen dat het pesten gebeurt door mensen die men uit het echte leven kent, maar ook door mensen die men online heeft ontmoet. Verder is het net typerend voor de nieuwe ICT dat mensen anoniem kunnen opereren (wat net een ‘trigger’ zou zijn voor pestgedrag).

Naast de term ‘cyberbullying’, worden in de literatuur ook termen als ‘Internet harassment’, ‘Internet bullying’, ‘online aggression’, ‘internet stalking’, ‘cyberstalking’gehanteerd. Deze begrippen worden af en toe als equivalenten van cyberbullying voorgesteld, soms als specifieke vormen van cyberpesten, of als andere soorten van agressief gedrag via ICT. Ybarra & Mitchel (2004a:320), bijvoorbeeld, gebruiken de term ‘internet harassment’ om te verwijzen naar ‘an intentional and overt act of aggression toward an other person online’ (Ybarra en Mitchell, 2004a: 320), en stellen dit fenomeen impliciet gelijk aan ‘cyberbullying’. Op de website <http://cyberbully.org/> wordt

cyber bullying omschreven als: 'sending or posting harmful or cruel text or images using the Internet or other communication technologies, such as cell phones'. Tot de typische vormen van cyberpesten worden vervolgens 'flaming', 'online harassment', 'cyberstalking', 'denigration', 'masquerade', 'outing' en 'exclusion' gerekend. In het artikel van Spitzberg & Hoobler (2002), tenslotte, wordt cyberstalking in navolging van enkele andere bronnen omschreven als "the use of the internet, e-mail, or other electronic communications devices to stalk another person" (US Attorney General, 1999: 2)", en concreet gekenmerkt door: "malice, premeditation, repetition, distress, obsession, vendetta, or (if) it is threatening, harassing, distressing, lacks legitimate purpose, persists despite warnings to stop, or is personally directed. (The CyberAngels, 2000)."

In wat volgt proberen we op basis van bestaande classificaties van (klassieke) pestvormen en literatuur omtrent "cyberbullying" (en aangrenzende fenomenen) een eerste overzicht te geven van de bestaande soorten van cyberpesten.

4.2. Vormen van cyberpesten

Bij cyberpesten kan – net als bij het klassieke pesten – een onderscheid gemaakt worden tussen directe en indirecte vormen van pesten. Bij de eerste categorie is het slachtoffer onmiddellijk betrokken, bij de tweede soort is het medeweten van het slachtoffer niet noodzakelijk vereist. Anders dan bij het klassieke pesten, impliceert het gebruik van ICT uiteraard dat er geen fysieke vormen van pesten (in de klassieke zin van het woord) plaatsvinden. Toch zijn er vormen van cyberpesten die als virtuele diefstallen of beschadigingen kunnen geclassificeerd worden. Daarnaast zijn er parallelle versies van verbaal en non-verbaal direct pesten, en van uitsluiting te vinden in cyberspace. Opvallend groot zijn ook de mogelijkheden voor indirect pesten via het internet of via gsm. In deze categorie vinden we trouwens een aantal pestvormen die gebruik maken van de typische sterktes (of zwaktes) van de nieuwe ICT: de gehyperpersonaliseerde informatie en de online-identiteit (die misbruikt kunnen worden – respectievelijk bij 'outing' en 'masquerade').

Direct pesten

Fysiek cyberpesten (“beschadigen” van ICT, boycotten van ICT-activiteiten van het slachtoffer, inbreken in computersysteem van het slachtoffer)

- Schade aanrichten aan de computer van het slachtoffer door virussen te versturen (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83).
- Het e-mailadres of het IM-adres van het slachtoffer hacken en zijn of haar paswoord veranderen (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83).
- Het versturen van enorm veel of grote bestanden via e-mail, waardoor het slachtoffer zijn elektronisch postvak niet meer kan gebruiken (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83).
- Het versturen van ontzettend veel berichten tegelijk aan één persoon via IM. Hierdoor kunnen bij die persoon programma’s op de computer vastlopen en is hij of zij heel lang bezig om alle berichtjes te verwijderen (Online pesten: Geintje of kwetsend?, Planet Internet)
- De computer van het slachtoffer hacken om private of vertrouwelijke informatie te bekomen (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83).

Verbaal online pesten:

- Flaming. Flaming is een term die oorspronkelijk afkomstig is uit het populaire discours rond de online communities. De term werd gebruikt om agressieve, vijandige of vernederende interacties via e-mail en in online discussiegroepen te beschrijven. Later kreeg de term een bredere betekenis. We kunnen hem nu gebruiken voor het sturen van beledigende, agressieve, vernederende, bedreigende of vijandige boodschappen via e-mail (Baruch, 2005), andere vormen van CMC (Vrooman, 2002, O’Sullivan & Flanagin, 2003), gsm of SMS (Bianchi en Phillips, 2005). Deze vorm van cyberpesten staat al een tijdje onder de aandacht van wetenschappers.
- Seksueel suggestieve boodschappen versturen via e-mail, IM of SMS. Een extreme vorm hiervan is cyberrape (Jordan, 1999). Die impliceert het stellen van seksuele daden met het slachtoffer via ICT.

Non-verbaal online pesten:

- Bedreigende foto's of illustraties doorsturen (bv: foto's van werkelijk of geïmpliceerd geweld: bloederige taferelen, verminking, wapens, vernieling van eigendommen) (Spitzberg en Hoobler, 2002:83)
- Pornografische of obscene foto's en prenten doorsturen (Jordan, 1999: 107) (Spitzberg en Hoobler, 2002:83).

Sociaal online pesten:

- Uitsluiting uit onlinegroepen

Indirect pesten

Outing:

- Private of genante informatie over het slachtoffer verspreiden via e-mail, IM, SMS,.. (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83)
- Een online privégesprek met een persoon opslaan en doorsturen naar iemand anders of afprinten (cyberbullying quiz)

Masquerade:

- De elektronische identiteit van het slachtoffer overnemen door zich als die persoon voor te doen in chatboxen, bulletin boards, pornografische websites, ... (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83)
- Het e-mailadres of IM adres van een persoon hacken en obscene of beledigende berichten versturen naar zijn of haar contactpersonen in zijn of haar naam. (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83)
- Identity fluidity: Zich voordoen als een ander persoon en het slachtoffer misleiden door online een andere leeftijd, een ander geslacht, een andere status,... aan te nemen (Spitzberg en Hoobler, 2002:83), (Jordan, 1999: 65).

- Iemand voor een wedstrijd, activiteit of voor een nieuwsbrief inschrijven zonder dat die persoon hiervan op de hoogte is of zonder dat hij of zij dit wil (bv. nieuwsbrief van een pornosite). (Cyberbullying quiz)

Andere vormen van indirect cyberpesten:

- De reputatie van een persoon besmeuren door geruchten te verspreiden over die persoon, zijn of haar relaties en bezigheden via e-mail, IM, SMS,... (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83)
- Beledigende of vernederende boodschappen over een persoon op een website, bulletin board, guestbook of blog plaatsen (Spitzberg en Hoobler, 2002: 83). Een variant hiervan zijn de hate group websites die Duffy (2003) bespreekt. Dit zijn websites die volledig gewijd zijn aan personen, die om redenen als ras, geslacht, seksuele oriëntatie, godsdienst, ... ongewenst zijn door een groep van mensen. Dergelijke websites zijn dikwijls artistiek en duidelijk. Ze scheppen een negatief beeld van de zondebokken.
- Populariteitstesten over een bepaalde persoon op een website plaatsen

4.3. Frequentie van cyberpesten

Uit een recent (2004) Nederlands (online) onderzoek in opdracht van Planet Internet bij 500 jongeren van 11 tot en met 15 jaar, blijkt dat heel wat ondervraagden wel eens een anonieme e-mail hadden verzonden (32%), hadden gescholden via mail, chatboxen of MSN (29%), iemand hadden laten schrikken (23%), een foto van iemand op het internet hadden geplaatst (19%), iemands MSN of homepage hadden gehackt (11%), MSN- bommen hadden verstuurd (7%), iemand hadden bedreigd (3%) of iemand met opzet een virus hadden gestuurd (3%). Terwijl het versturen van een anonieme mail door een kleine meerderheid van de respondenten eerder als 'plagen' werd beschouwd, werden de andere activiteiten wel als 'pesten' gepercipieerd

(<http://www.planet.nl/planet/show/id=761788/contentid=546528/sc=3eb360>).. Een Brits onderzoek bij 770 jongeren in 2005 onthulde dat ook andere vormen van cyberpesten duidelijk furore maakten. Uit deze studie bleek bijvoorbeeld dat 14% van de respondenten bedreigende SMS-jes had ontvangen (terwijl 5% was lastig gevallen in internet chat rooms en 4 % via e-mail). (http://www.nch.org.uk/uploads/documents/Mobile_bullying_%20report.pdf)

4.4. Rollen

De online pesters

Naar de karakteristieken van cyberpesters en slachtoffers werd nog maar weinig onderzoek verricht. Wat we over hen weten, is grotendeels afkomstig uit een onderzoek van Ybarra en Mitchell (2004b). Zij gingen na of er een verband bestaat tussen 'internet harassment', relatie met opvoeders, delinquent gedrag, psychosociale uitdagingen en internetgebruik.

Ze stelden ten eerste een verband vast tussen pestgedrag en een slechte emotionele band tussen opvoeder en jongere. Online pesters staan minder onder toezicht van hun ouders, maar ze worden meer gestraft. Ten tweede hebben jongeren die te kampen hebben met psychosociale moeilijkheden meer kans om pestkop te worden. Ongeveer de helft van de online pesters zijn slachtoffers van klassieke pesterijen. Online pesters vertonen ook meer delinquent gedrag en meer symptomen van depressiviteit en hebben meer kans op falen op school dan niet-online pesters. Ten slotte gingen de auteurs het verband na tussen internetgebruik en online pesten. Ze kwamen tot de conclusie dat online pesters vaker meer dan vier keer in de week het internet gebruiken dan niet-pesters. Op het internet bezoeken ze vaker chatrooms dan andere jongeren. Online pesters geven meer aan dat het internet zeer belangrijk is voor hen. Ze schatten hun kennis over het internet hoger in dan niet-pesters.

Jongens en meisjes geven even vaak toe een ander persoon lastig gevallen te hebben in het afgelopen jaar. (De mogelijkheid om zijn of haar identiteit verborgen te houden kan vele aspecten van sociaal geaccepteerde rollen en

verwachtingen overboord gooien en zo de stap naar het lastigvallen van anderen verkleinen. Terwijl meisjes in face-to-face-contacten bijvoorbeeld minder openlijk agressief kunnen reageren - omwille van de sociale druk - is dat voor hen in onlinesituaties wel mogelijk.) Leeftijd daarentegen zorgt wel voor een verschil in de kans om een online pester te zijn. Oudere kinderen zijn vaker online pesters dan jongere kinderen.

De online pesters/ online slachtoffers

Online pesters/online slachtoffers hebben in het algemeen dezelfde psychosociale kenmerken en relaties met hun ouders als online pesters (Ybarra & Mitchell, 2004b: 1311). Ze drinken het meest alcohol, roken het meest, en vertonen het meest symptomen van depressiviteit in vergelijking met andere jongeren. Online pesters/online slachtoffers schatten, net zoals online pesters, hun kennis over het internet hoog in. Het zijn frequente gebruikers van het internet. Het enige significante verschil dat de onderzoekers vonden tussen online pesters en online pesters/ online slachtoffers, was dat deze laatsten vaker meer dan drie uur per dag aan het internet besteden. Ongeveer de helft van de online pesters/ online slachtoffers gaf aan een slachtoffer te zijn van klassiek pesten (Ybarra & Mitchell, 2004a: 1313).

De online slachtoffers

Vele jongeren die via het internet gepest worden zijn ook doelwitten van klassieke pesterijen. Toch worden sommige jongeren ook enkel op het internet gepest. De meeste slachtoffers (69%) weten niet wie hun belager is (Ybarra & Mitchell, 2004b: 1313).

De online bijstaanders

Het profiel van de bijstaanders bij online pesten is nog niet wetenschappelijk onderzocht. Toch zou het kunnen dat hun reacties duidelijk verschillen van de reacties van bijstaanders in klassieke peestsituaties. Studies hebben aangetoond dat bijstaanders de handelingen van de pestkop vaak wel als onrechtvaardig ervaren, maar toch geen hulp aanbieden aan het slachtoffer omdat ze niet weten hoe ze adequaat moeten reageren of angst hebben voor

represailles. Bij online pesten is de kans op negatieve gevolgen voor de bijstaanders wellicht kleiner (bv. omdat ze anoniem kunnen blijven). Daardoor zou het kunnen dat er meer steun is voor het slachtoffer.

4.5. Gevolgen van cyberpesten

Er werden reeds enkele onderzoeken uitgevoerd naar de gevolgen van cyberpesten. Ybarra (2004) onderzocht het verband tussen symptomen van depressiviteit en 'online harassment'. Drie keer zoveel jonge mensen die aangerand werden via internet, vertoonden symptomen van depressiviteit, in vergelijking tot niet-slachtoffers. Bij mannen is depressiviteit de grootste voorspeller van 'online harassment'. Bij vrouwen zijn vooral verschillen in internetgebruik van belang. Voor vrouwen die meer tijd online besteden en meer gebruik maken van e-mail en IM, is het risico op een online aanranding groter.

In ander onderzoek komt dezelfde auteur tot een opmerkelijke vaststelling: het al dan niet aangeven van emotioneel leed als gevolg van 'online harassment' hangt af van de rol van de betrokkene. Online pesters/slachtoffers gaven zes keer meer aan emotioneel te lijden onder het internetpesten dan de personen die alleen slachtoffer waren van internetpesten (Ybarra & Mitchell, 2004a: 1313).

Baruch (2005) onderzocht het pesten via e-mail in een werksituatie. Op het werk gepest worden via e-mail hing samen met negatieve attitudes van het slachtoffer ten opzichte van de job en de organisatie. Het was een reden om het bedrijf te verlaten.

In het vorige deel bespraken we de gevolgen van het klassieke pesten. Aangezien het cyberpesten deels bekeken kan worden als een uitbreiding van het klassieke pesten, mogen we aannemen dat een aantal van deze gevolgen voor pesters, slachtoffers en pesters/slachtoffers ook voor het cyberpesten zullen gelden.

Volgens sommigen (Ybarra et al., 2004 a, b; Campbell, in press) zou cyberpesten zelfs een grotere impact kunnen hebben dan klassiek pesten, omwille van de volgende specifieke eigenschappen van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën: hun anonieme karakter (waardoor de pestkop niet meer gekend (en geremd) is, en ook geen directe (emotionele) feedback krijgt van zijn of haar slachtoffer), hun indringend karakter (waardoor slachtoffers niet alleen meer binnen de schoolpoorten, maar zelfs in de eigen thuisomgeving worden geconfronteerd met pesterijen) en hun reikwijdte (terwijl het aantal toeschouwers – en deelnemers – bij klassieke pesterijen beperkt is, is dat bij cyberpesten bijzonder groot). Bovendien blijken de wetten en sociale normen uit de echte wereld, in cyberspace minder gerespecteerd te worden en minder gemakkelijk afdwingbaar te zijn (voor slachtoffers blijkt het bijvoorbeeld erg moeilijk om acties te ondernemen tegen cyberpesten). Dit alles maakt dat de dader zich vaak erg machtig, en het slachtoffer zich vaak erg machteloos voelt.

4.6. Acties tegen cyberpesten

Op het internet bestaan er talrijke websites over cyberpesten. Meestal bevatten ze een aantal richtlijnen om het cyberpesten tegen te gaan. Dergelijke richtlijnen zijn meestal echter niet gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Ze dienen hier enkel ter illustratie. Steeds wederkerende elementen in deze richtlijnen zijn:

Richtlijnen voor ouders (A parents guide tot cyberbullying)

1. Plaats de computer in een publieke ruimte in het huis. Kijk af en toe wat je kind aan het doen is. Praat met je kind over de websites die hij of zij bezoekt.
2. Zorg ervoor dat je weet wat je kind doet op het internet en wie zijn/haar online vrienden zijn.
3. Geef je kind waarden en normen als respect en vriendelijkheid voor anderen mee, zodat het geen online pester wordt.
4. Discussieer met je kind over wat kan en niet kan op het internet.

Richtlijnen voor potentiële slachtoffers (www.cyberbully.ca)

1. Geef geen persoonlijke informatie, paswoorden, foto's van jezelf,... door aan anderen via het internet.
2. Geloof niet alles wat je ziet en leest: Niet iedereen die zegt dat hij/zij 15 is, is dit ook.
3. Gebruik netiquette.
4. Stuur geen berichten naar iemand wanneer je boos bent.
5. Stuur geen berichten terug naar een cyberpester.
6. Informeer je internetprovider als je gepest wordt via internet.
7. Bewaar e-mails en andere berichten van de cyberpester.

Richtlijnen voor scholen(Public School News):

1. Onderwijs de leerkrachten, leerlingen en ouders over de ernst van cyberpesten.
2. Voeg aan de bestaande schoolreglementen cyberpesten toe.

5. Besluit

Om het fenomeen cyberpesten ten volle te begrijpen is het enerzijds noodzakelijk om het te bestuderen binnen de context van het algemene pestgedrag bij jongeren. Anderzijds dient het gesitueerd te worden binnen het ruimere ICT-gebruik van jongeren.

Uit de literatuurstudie blijkt dat pesten door de meeste auteurs opgevat wordt als negatief gedrag waarbij 1. de pestkop de bedoeling heeft om het slachtoffer kwaad te berokkenen of angst aan te jagen (intentie criterium), 2. de agressie tegenover het slachtoffer diverse malen plaatsvindt (frequentie criterium), en de pestkop machtiger is dan het slachtoffer (het machts criterium). Sommigen voegen daar nog aan toe dat: 4. het slachtoffer het pestgedrag niet uitlokt met verbaal of fysiek geweld en 5. dat het pesten gebeurt in vertrouwde sociale groepen.

Het pesten kan verschillende vormen aannemen. Tot de vaak genoemde soorten behoren: fysiek pesten (bv. slaan, schoppen, duwen...), aanslag op eigendom (afpakken van geld of andere bezittingen, beschadigen van persoonlijke eigendommen), verbaal pesten (gemene of kwetsende opmerkingen maken, bedreigingen uiten), indirect pesten (leugens en geruchten verspreiden, iemand in een slecht daglicht proberen te plaatsen) en sociale uitsluiting (iemand met opzet niet opnemen in de groep of negeren). Andere auteurs maken nog melding van non-verbaal pesten (bv. obscene gebaren maken).

Bij pesten worden verschillende soorten rollen onderscheiden, namelijk die van slachtoffer, dader en bijstaander. Daders worden vaak gekenmerkt door impulsiviteit en een sterke behoefte om anderen te domineren. Ze kunnen zich moeilijk inleven in hun slachtoffers en ze staan positief ten opzichte van geweld. Dikwijls hebben pestkoppen, in tegenstelling tot wat men vaak beweert, een relatief positief zelfbeeld. Pesters zijn vaak fysiek sterker dan hun slachtoffers. Slachtoffers zijn vaak angstig en minder zelfverzekerd dan andere leerlingen. Ze zijn meestal voorzichtig, gevoelig en stil.

Uit studies naar pesten bij jongeren blijkt dat het fenomeen leeftijd- en seksegerelateerd is. Diverse auteurs suggereren dat het pesten (en vooral het

fysieke pesten) afneemt naarmate kinderen ouder worden. Anderen suggereren dat er geen lineair verband is tussen leeftijd en pesten. Zij situeren een piek in het pestgedrag bij de overgang van de lagere school naar de middelbare school ; een moment waarop de sociale hiërarchie moet worden vastgelegd. Bij studies omtrent het pestgedrag worden ook significante sekseverschillen teruggevonden. Niet alleen de frequentie van pestgedrag verschilt tussen jongens en meisjes, maar ook het soort pestgedrag waarmee zij worden geconfronteerd. Zo zijn jongens vaker slachtoffer en vaker dader dan meisjes. Zij worden vooral geconfronteerd met direct fysiek en direct verbaal pesten. Meisjes zouden meer te maken krijgen met sociale, relationele, en indirecte vormen van pesten (zoals uitsluiting, het verspreiden van valse geruchten...)

Talrijke studies wijzen er op dat pesten schade kan toebrengen aan de mentale gezondheid van de slachtoffers. Zij hebben vaak een lager zelfvertrouwen, en een grotere kans op depressie en angst dan hun leeftijdsgenoten. Pestslachtoffers denken ook meer na over zelfmoord dan andere studenten.

Uit de literatuurstudie blijkt dat de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën (en daarmee bedoelen we dan vooral het internet en de gsm) sterk zijn doorgedrongen in het leven van jongeren. Velen van hen hebben thuis (en op school) toegang tot het internet en beschikken ook over een eigen gsm. Van de nieuwe media wordt om allerlei redenen gebruik gemaakt: om zich te ontspannen, om informatie op te zoeken (bv. in verband met huiswerk of hobby's), en (vooral) ook om sociale contacten te onderhouden. Vooral meisjes en de wat oudere jongeren zien internet en gsm als een ideaal en gemakkelijk middel om in contact te blijven met leeftijdsgenoten (aan wie in deze levensfase erg veel belang wordt gehecht). Dat ICT inderdaad heel wat voordelen in petto hebben voor jongeren, staat buiten kijf. Toch wijzen heel wat recente onderzoeken ook op enkele negatieve aspecten die verbonden zijn aan ICT. Jongeren zijn bijvoorbeeld het mikpunt van bedrijven die via websites op een snelle manier proberen persoonlijke gegevens te verzamelen over de jonge consumenten, of van pedofielen die via chatrooms in contact trachten te treden met jongens of

meisjes.... Een ander relatief nieuw fenomeen is cyberpesten, waarbij jongeren niet alleen de rol van slachtoffer aannemen, maar ook die van dader.

De wetenschappelijke literatuur omtrent cyberpesten is op dit moment nog erg schaars. Ook een eenduidige definitie ontbreekt. Meestal verwijst men naar cyberpesten als 'pesten dat gebeurt door middel van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën', of probeert men het begrip te verduidelijken door voorbeelden te geven van specifieke vormen van cyberpesten. Toch maken de specifieke karakteristieken van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën het niet gemakkelijk om de vereisten voor het klassieke pesten zomaar te kopiëren naar cyberpesten. Met betrekking tot het intentie criterium bestaat er bij cyberpesten een verhoogde kans op misinterpretatie aan de kant van de ontvanger, die (verkeerdelijk) de indruk kan hebben dat hij of zij bewust gekwetst wordt. Die onduidelijkheid vloeit voort uit het gebrek aan signaalrijkdom bij verbale communicatie via ICT (zoals bv. SMS, chat en e-mail). Verder is het de vraag of de frequentievereiste bij cyberpesten wel noodzakelijk is, aangezien het vrij continue karakter van sommige cyberpestvormen (zo staat een website met beledigende commentaren over een persoon vaak gedurende een lange tijd online, terwijl een publieke vernedering in het echt slechts van korte duur is). Het machts criterium krijgt bij cyberpesten een andere invulling dan bij het klassieke pesten. Niet fysieke kracht, maar technische kennis is een bron van macht. Dit houdt in dat personen die in dagelijkse face-to-face situaties omwille van hun fysieke of persoonlijkheidskenmerken een hogere kans hebben om het slachtoffer te worden van pesterijen, in de onlinewereld pesters kunnen zijn (mits ze over de nodige digitale vaardigheden beschikken). Een laatste aspect dat door diverse auteurs met klassieke pesterijen wordt geassocieerd is 'het plaatsvinden binnen een vertrouwde context/door 'bekenden''. Bij cyberpesten kan dit betekenen dat het pesten gebeurt door mensen die men uit het echte leven kent, maar ook door mensen die men online heeft ontmoet. Verder is het net typerend voor de nieuwe ICT dat mensen anoniem kunnen opereren (wat net een 'trigger' zou zijn voor pestgedrag).

Het aantal verzamelde gegevens over de omvang van het probleem en het profiel van daders, slachtoffers en bijstaanders is op dit moment nog erg beperkt. Afhankelijk van de (meestal) impliciete definitie van cyberpesten bekomt men bovendien andere cijfers. De studies die meten met welke vormen van deviant en (potentieel) kwetsend internet- en gsmgedrag jongeren wel eens in aanraking zijn gekomen, vermelden hogere percentages dan de studies die expliciet peilen naar de mate waarin men via internet of gsm is “gepest”, of dan de studies die (in navolging van het klassieke pesten) veronderstellen dat er pas van cyberpesten sprake is, wanneer het om herhaaldelijke aanvallen via internet of gsm gaat. Niettemin wordt cyberpesten bij jongeren gewoonlijk als een “omvangrijk” probleem geschreven. Dat hangt uiteraard samen met de mate waarin de nieuwe ICT reeds zijn doorgedrongen in het leven van kinderen en adolescenten. Bovendien zou het ook gemakkelijker zijn om te pesten via internet of gsm dan in het echt omwille van de anonimiteit en het feit dat men de negatieve gevolgen van zijn pestgedrag niet onmiddellijk “ziet”.

Wat de daders van cyberpesten betreft, wordt er opvallend vaak gesuggereerd dat diegenen die in de echte wereld minder geneigd zouden zijn om te pesten (meisjes, leerlingen uit sterkere studierichtingen, slachtoffers van klassieke pesterijen), zich in de cyberwereld wél zouden kunnen ontpoppen tot pestkoppen (omdat men bevrijd is van sociale normen en niet “fysiek” sterk hoeft te zijn). Bovendien zouden de daders van cyberpesten meer met nieuwe ICT bezig zijn, en er ook meer kennis van hebben. Onder de slachtoffers zouden zich meer slachtoffers van klassieke pesterijen bevinden, en (mogelijk) ook daders van klassieke pesterijen (op wie wraak wordt genomen door de slachtoffers van de klassieke pesterijen; men omschrijft dit ook wel eens als “the revenge of the nerds”). Over de copingstrategieën van slachtoffers en de toegebrachte “schade”, bestaan weinig gegevens. Niettemin blijkt dat jongeren vaak niet aan volwassenen (durven te) vertellen dat ze het slachtoffer zijn van cyberpesten. De getuigenissen onthullen bovendien de sterke negatieve impact van cyberpesten op het welzijn en de schoolprestaties van de slachtoffers (die vaker depressief zijn, meer nadenken over zelfmoord, enzovoort). Wat betreft de bijstaanders van cyberpesten, ten slotte, is het mogelijk dat de specifieke

kenmerken van ICT (zoals de mogelijkheid tot anonimiteit) een positief effect hebben op de mate waarin bijstaanders het slachtoffer te hulp schieten.

DEEL 2: ONDERZOEK
NAAR CYBERPESTEN
BIJ JONGEREN IN
VLAANDEREN

6. Inleiding : onderzoeksvragen en hypothesen

Op basis van de literatuurstudie (zie supra) werden de volgende onderzoeksvragen en -hypothesen geformuleerd in verband met de graad van voorkomen van cyberpesten en het profiel van daders, slachtoffers en bijstaanders van cyberpesten:

1. Graad van voorkomen van cyberpesten:

- a. Is cyberpesten bij Vlaamse jongeren een ruimer verspreid fenomeen dan het klassieke pesten (door de sterke mate waarin jongeren deze nieuwe technologieën al geadopteerd hebben, en de pesterijen-faciliterende kenmerken van ICT)?
- b. Welke vormen van cyberpesten komen het meest voor bij jongeren in Vlaanderen ? (De vormen die de minste vaardigheden veronderstellen ? De vormen die verbonden zijn met media waarop ouders en leerkrachten de minste controle hebben?)

2. Kenmerken van daders van cyberpesten:

- a. Hebben cyberpesters een ander profiel dan klassieke pesters? Zijn er onder de cyberpesters relatief meer oudere studenten, meisjes, leerlingen uit de sterkere studierichtingen (bv. ASO) , en personen met meer ICT-kennis te vinden? (Cyberpesten veronderstelt immers zekere vaardigheden, en geeft personen die onder druk van heersende sociale normen minder snel geneigd zijn om openlijk (fysiek of verbaal) agressief gedrag te stellen in face-to-face-contacten, de mogelijkheid om als (anonieme) pester te fungeren in cyberspace.)
- b. Zijn er onder de cyberpesters relatief meer (zware) gebruikers van (gewelddadige) videogames of computergames te vinden?
- c. Zijn er onder de cyberpesters veel slachtoffers van klassieke pesterijen te vinden (die door ICT empowered worden om agressief te reageren op hun belagers)?
- d. In welke mate zijn de cyberpesters zich bewust van het effect van hun gedrag op hun slachtoffers (bij gebrek aan onmiddellijke visuele feedback)?

- e. In welke mate percipiëren zij hun activiteiten als pestgedrag (en bijvoorbeeld niet als plagerijen)?
- f. In welke mate proberen cyberpesters anoniem te opereren?
- g. Welke verhouding bestaat er tussen de pestkoppen en hun slachtoffers: pesten pestkoppen personen die zij kennen uit het dagelijkse (face-to-face) leven en/of personen die zij hebben leren kennen in cyberspace?
- h. Ervaren cyberpesters minder controle van hun ouders op hun internet/gsm-activiteiten?

3. Kenmerken van slachtoffers van cyberpesten:

- a. Worden personen die klassiek gepest worden ook meer elektronisch gepest ?
- b. In welke mate is het feit dat men slachtoffer is geworden van cyberpesten te wijten aan risicogedrag (bv. doorgeven van eigen paswoord aan 'vrienden', onthullen van erg persoonlijke informatie in online-interacties, enz.)
- c. Welke zijn de gevolgen van cyberpesten voor het slachtoffer (in welke mate deprimerend, stresserend,)?
- d. Op welke manier reageren de slachtoffers van cyberpesten? Welke zijn de meest gehanteerde copingstrategieën? Roepen jongeren in het geval van cyberpesterijen minder snel de hulp in van ouders of leerkrachten dan in het geval van klassieke pesterijen?

4. Kenmerken van bijstaanders van cyberpesten:

- a. In welke mate zijn jongeren geconfronteerd met cyberpesterijen die gericht waren op anderen?
- b. Hoe hebben ze gereageerd op deze confrontatie? (Zijn bijstaanders die de pesterijen onrechtvaardig vinden in onlinesituaties meer geneigd om te reageren tegen te aanvaller, of om hulp te verlenen aan het slachtoffer dan in face-to-face-situaties)?

7. Methodologie

7.1. Keuze van de onderzoeksmethode

Om een beeld te krijgen van de aard en de omvang van 'cyberpesten' bij jongeren in Vlaanderen en het profiel van daders, slachtoffers en bijstaanders werd geopteerd voor een schriftelijke enquête. Deze methode geniet de voorkeur boven de 'online enquête': een online enquête brengt enkele moeilijkheden mee wat betreft representativiteit. Bovendien is het gebruik van het Internet een belangrijk onderwerp in de vragenlijst, waardoor er een interferentie zou kunnen ontstaan tussen de methode en het te onderzoeken verschijnsel.

Ook face-to-face enquêtes zijn minder geschikt, gezien het (deviante) thema van het onderzoek, en de grotere kans op sociaal wenselijke antwoorden. Schriftelijke enquêtes genereren wellicht de meest correcte informatie. Bovendien is een schriftelijke survey bij studenten in scholen, in vergelijking met een face-to-face of postenquête, relatief goedkoop en tijdsbesparend. Tijdens één lesuur kunnen een groot aantal enquêtes afgenomen worden en de uitval blijft beperkt. De klassen kunnen bovendien geselecteerd worden op basis van een aantal zelf gekozen strata. De klassikale bevraging heeft echter ook enkele nadelen: het is moeilijk om te garanderen dat elke leerling de vragenlijst volledig individueel invult. Daarnaast is de deelname van een klas afhankelijk van de toestemming van de schooldirectie. Een goede communicatie naar de scholen toe is daarom noodzakelijk.

7.2. Steekproeftrekking

De operationele populatie van dit onderzoek bestaat uit de Vlaamse schoolgaande jongeren van het 5de leerjaar tot en met het 6de middelbaar anno 2005.

Voor de selectie van de leerlingen uit het secundair onderwijs werd er gebruik gemaakt van een gestratificeerde random clustersteekproef. Dit wil zeggen

dat hele clusters van eenheden (hier klassen) in de steekproef worden opgenomen (op toevallige wijze). De stratificatie zorgt ervoor dat bepaalde groepen in de samenleving voldoende vertegenwoordigd zijn, zodat er geldige uitspraken over kunnen gedaan worden. In de literatuurstudie werd gesuggereerd dat leeftijd en opleiding belangrijke voorspellers zijn voor het al dan niet in aanraking komen met cyberpesten. Deze kenmerken vormden, samen met de provincie, de strata van de steekproef.

Voor de secundaire scholen verliep de steekproeftrekking als volgt: uit elk van de vijf provincies werden (willekeurig) zes scholen getrokken: telkens twee scholen met een ASO-opleiding, twee scholen met een TSO/KSO-opleiding en twee scholen met een BSO-opleiding. Binnen elk onderwijstype werd voor een leeftijdsspreiding gezorgd door in de ene school vragenlijsten af te nemen in het eerste, derde en vijfde jaar en in de andere school in het tweede, vierde en zesde jaar.

Tabel 2: Overzicht steekproeftrekking

		1A / 1B	2 ^{de} / BVJ	ASO		TSO/ KSO		BSO		ASO		TSO /KSO		BSO, /KSO	
				3	4	3	4	3	4	5	6	5	6	5	6
Antwerpen	School 1	X		X						X					
	School 2		X		X						X				
	School 3	X				X						X			
	School 4		X				X						X		
	School 5	X						X						X	
	School 6		X						X						X
Limburg	School 1	X		X						X					
	School 2		X		X						X				
	School 3	X				X						X			
	School 4		X				X						X		
	School 5	X						X						X	
	School 6		X						X						X
Oost-Vlaanderen	School 1	X		X						X					
	School 2		X		X						X				
	School 3	X				X						X			
	School 4		X				X						X		
	School 5	X						X						X	
	School 6		X						X						X
Vlaams-Brabant	School 1	X		X						X					
	School 2		X		X						X				
	School 3	X				X						X			
	School 4		X				X						X		
	School 5	X						X						X	
	School 6		X						X						X
West-Vlaanderen	School 1	X		X						X					
	School 2		X		X						X				
	School 3	X				X						X			
	School 4		X				X						X		
	School 5	X						X						X	
	School 6		X						X						X

Op voorhand werden ook per school twee reservescholen gekozen volgens hetzelfde principe. De reservescholen werden aangeschreven wanneer een geselecteerde school weigerde deel te nemen aan het onderzoek of wanneer de geselecteerde school niet de vereiste onderwijsmogelijkheden aanbood in een bepaalde graad (bv. een middenschool). In totaal werden in het secundair onderwijs 1416 jongeren ondervraagd in 84 klassen. Dit aantal laat toe om

veralgemeningen te maken naar de Vlaamse middelbare schoolpopulatie (N= 432583).

Oorspronkelijk was het de bedoeling om enkel de leerlingen van het secundair onderwijs te ondervragen (omdat verwacht werd dat het fenomeen bij deze leeftijdsgroep het sterkst aanwezig zou zijn). Later werd dan toch geopteerd om de steekproef uit te breiden naar het vijfde en het zesde leerjaar. Zowel voor het vijfde als voor het zesde leerjaar werden 10 scholen en 10 reservescholen getrokken uit de gehele populatie van scholen in Vlaanderen. In deze scholen werden telkens alle leerlingen uit het vijfde leerjaar of alle leerlingen uit het zesde leerjaar bevraagd. In het totaal vulden 636 lagere schoolkinderen uit 20 verschillende scholen de vragenlijst in.

7.3. Dataverzameling

De eerste fase van de dataverzameling bestond uit het contacteren van de scholen. In de maand september werd een contactbrief gestuurd naar de geselecteerde scholen. Een week na het versturen van de brieven, werden deze scholen opgebeld door een onderzoeksmedewerker van de Universiteit Antwerpen. Als de directie wilde meewerken aan het onderzoek, werd een datum afgesproken waarop de vragenlijsten afgenomen zouden worden. De dataverzameling vond plaats tussen 3 oktober 2005 en 21 oktober 2005.

De vragenlijsten werden afgenomen door een enquêteur van de Universiteit Antwerpen. De enquêteur gaf de leerlingen de nodige aanwijzingen bij het invullen van de vragenlijsten. De leerlingen konden ook vragen stellen aan deze enquêteur wanneer zich een probleem voordeed. Wanneer de school echter enkel wenste deel te nemen aan het onderzoek onder de voorwaarde dat ze zelf de vragenlijst zou mogen afnemen (tijdens een uurtje studie bijvoorbeeld), dan werd dit toegestaan. De vragenlijsten werden dan opgestuurd samen met een lijst met instructies voor de opzichter.

Na het invullen van de vragenlijst kregen de leerlingen een brief met informatie over het onderzoek mee voor hun ouders. Bij de dataverzameling

werd nadruk gelegd op het anonieme, vertrouwelijke karakter van de bevraging.

7.4. De vragenlijst

Het uitgangspunt voor het samenstellen van de vragenlijst waren – voor zover dat mogelijk was - bestaande (wetenschappelijke) studies en gestandaardiseerde meetinstrumenten. Een eerste inspiratiebron waren de (schaarse) internationale onderzoeken omtrent cyberpesten. Daarnaast werd het belangrijk geacht het fenomeen te bekijken binnen de ruimere context van het ICT-gebruik en het klassieke pestgedrag bij jongeren. Om het klassieke pesten te meten werd gebruik gemaakt van de ‘Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire’ van Dan Olweus (1996). Voor stress werd een gestandaardiseerde schaal gebruikt. Voor het meten van het zelfbeeld van de jongeren werd een variant van de ‘Self-Description Questionnaire (SDQII) van Ellis, Marsh & Richards (2002) gebruikt. Andere onderzoeken over jongeren en ICT-gebruik (Gutschoven, Broos, 2004; Livingstone 2002, 2004) deden dienst als inspiratiebron voor schalen om de internetafhankelijkheid, de controle door ouders, en het risicogedrag te meten.

Om de scholen zo weinig mogelijk overlast te bezorgen, werd besloten dat het invullen van de vragenlijst niet meer dan één lesuur zou mogen duren. Tijdens de pilootstudie werd echter geconstateerd dat een groot deel van de leerlingen uit het lager onderwijs er niet in slaagden om de vragenlijst in de vooropgestelde tijdspanne in te vullen. Daarom werd er besloten om voor het lager onderwijs een ingekorte versie van de vragenlijst voor het secundair onderwijs te gebruiken. Beide vragenlijsten bestonden uit 6 delen.

Het eerste deel bestond uit een aantal vragen over socio-demografische gegevens. Het tweede deel peilde naar het ICT-gebruik van de leerling. Naast het ICT-gebruik werd ook gemeten welke soort controle de ouders en de scholen proberen uit te oefenen op het ICT-gebruik van de jongeren. Ook de internetafhankelijkheid, het risicogedrag op het internet en de perceptie van het internet kwamen aan bod. Daarna volgde een deel vragen over de

psychologische toestand van de jongeren. Aan de hand van vragenbatterijen werd getracht het zelfbeeld van de jongere en de mate waarin hij/zij stress ondervindt, te meten. Ook de tevredenheid met het leven, de schoolresultaten en het veiligheidsgevoel van de jongere werden bevraagd. In het vierde deel van de vragenlijst werd aan de jongeren gevraagd of ze reeds in contact gekomen waren met twaalf vormen van cyberpesten en hoe ze deze gedragingen percipiëerden. Er werd echter nog niet verwezen naar 'cyberpesten' of pesten in het algemeen. Het vijfde deel van de vragenlijst bestond uit vragen over 'klassiek pesten'. Er werd zowel gepeild naar ervaringen met klassiek pesten als slachtoffer, als dader en als bijstaander, in de afgelopen drie maanden. In het zesde deel, ten slotte, werd rechtstreeks aan de jongeren gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden gepest werden via internet of GSM, hoe vaak ze zelf gepest hadden via internet of GSM en hoe vaak ze gezien hadden dat anderen iemand pestten via internet of GSM. Aan de slachtoffers van cyberpesten werd gevraagd welke copingstrategieën ze gebruikt hadden toen ze gecyberpest werden. De vragenlijst eindigde met een aantal vragen over de perceptie van cyberpesten.

Bij de beschrijving van de resultaten zullen we in eerste instantie stilstaan bij de algemene tendensen in de antwoorden op de verschillende vragen. Op basis van die gegevens krijgen we onder meer een inzicht in de omvang van cyberpesten bij jongeren. In het tweede deel van de resultatenbeschrijving gaan we op zoek naar het profiel van daders, slachtoffers en bijstaanders, vertrekkend van bivariate en multivariate analyses. Daarbij wordt er niet (alleen) gewerkt met individuele variabelen maar (vooral) ook met de schalen die op basis van de verschillende items konden worden geconstrueerd. Voor meer uitleg over de constructie van de schalen verwijzen we naar de technische bijlage.

8. Resultaten: Algemene tendensen

8.1. Socio-demografische kenmerken

In dit eerste deel geven we een overzicht van de socio-demografische kenmerken van de jongeren die de vragenlijst hebben ingevuld. Achtereenvolgens komen onderwijsvorm, geslacht, leeftijd, nationaliteit, het diploma van de ouders, het beroep van de ouders en de gezinssamenstelling aan bod.

In het lager onderwijs werden in het totaal 282 leerlingen uit het vijfde leerjaar en 354 leerlingen uit het zesde leerjaar ondervraagd. De leerlingen van het secundair onderwijs kunnen ingedeeld worden naargelang de onderwijsvorm die ze gekozen hebben. In de eerste graad maken de leerlingen een keuze tussen het eerste leerjaar A en het eerste leerjaar B. De leerlingen van het eerste leerjaar A stromen normaal gezien door naar het tweede leerjaar. De leerlingen van het eerste leerjaar B vangen ofwel het eerste leerjaar A aan, of kiezen voor een beroepsvoorbereidend jaar. Vanaf het derde jaar secundair onderwijs onderscheiden we vier onderwijsvormen: algemeen secundair onderwijs (ASO), beroepssecundair onderwijs (BSO), kunstsecundair onderwijs (KSO) en technisch secundair onderwijs (TSO).

In Tabel 3 maken we een vergelijking tussen de verdeling van de onderwijsvormen in de steekproef enerzijds en in populatie anderzijds. Zowel het lager onderwijs, het eerste leerjaar B als het beroepsvoorbereidend jaar zijn oververtegenwoordigd in onze steekproef (die ook op deze stratificatiecriteria was gebaseerd). Daarom werd een weging doorgevoerd op basis van de verdeling per studiejaar en per onderwijsvorm in de populatie. In Tabel 3 zien we hoe de wegingscoëfficiënten tot stand gekomen zijn.

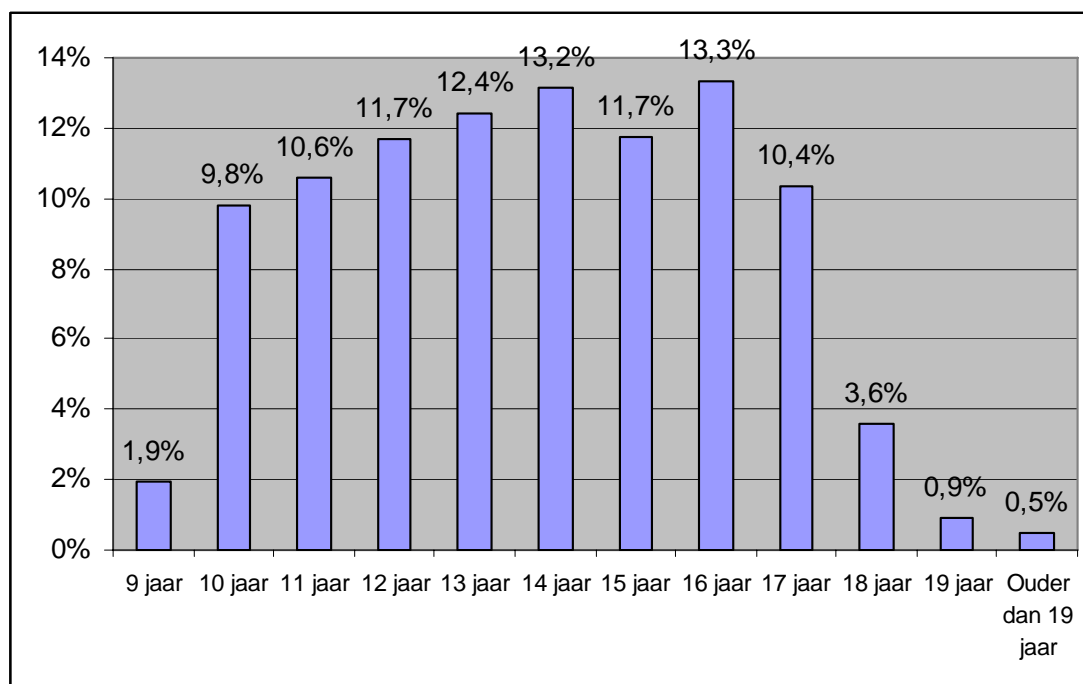
Alle cijfers die in dit onderzoeksrapport vermeld staan, representeren gewogen gegevens.

Tabel 3: Vergelijking tussen steekproefgegevens en populatiegegevens naar studierichting

	Steekproef	Populatie	WEGINGSCOEFFICIENT (# populatie richting/# totale populatie) x (# totale steekproef/# steekproef richting)	Gewogen N
LAGER ONDERWIJS				
5° leerjaar	N= 282 13,74%	N= 63661 11,41%	0,830306307	234
6° leerjaar	N= 354 17,25%	N= 61665 11,05%	0,640692239	227
EERSTE GRAAD				
1 ^{ste} leerjaar A	N= 195 9,50%	N= 63443 11,37%	1,196638823	233
1 ^{ste} leerjaar B	N= 55 2,68%	N= 8360 1,50%	0,559058915	31
2 ^{de} leerjaar	N= 169 8,24%	N= 60987 10,93%	1,327286127	224
Beroepsvoorbereidend jaar	N= 50 2,44%	N= 12628 2,26%	0,928920523	46
TWEEDE GRAAD				
ASO	N= 215 10,48%	N= 65857 11,80%	1,126620041	242
BSO	N= 121 5,90%	N= 30957 5,55%	0,940995369	114
KSO	N= 7 0,34%	N= 2708 0,49%	1,422867989	10
TSO	N= 130 6,34%	N= 46423 8,32%	1,286995494	168
DERDE GRAAD				
ASO	N= 206 10,04%	N= 51877 9,30%	0,926235926	191
BSO	N= 100 4,87%	N= 40842 7,32%	1,502176592	150
KSO	N= 7 0,34%	N= 3012 0,54%	1,582599108	11
TSO	N= 161 7,85%	N= 46423 8,32%	1,060525989	171
TOTAAL	2052	557909		2052

lets meer jongens dan meisjes vulden de vragenlijst in (52,8% jongens tegenover 47,2% meisjes). Dit komt overeen met de verdeling van jongens en meisjes in de populatie van de Vlaamse jongeren in het basis- en secundair onderwijs (Februari 2005: 51,1% jongens en 48,9% meisjes⁵). In Figuur 1 zien we de verdeling van de jongeren per leeftijd.

Figuur 1: Frequentieverdeling leeftijd (N= 2048)

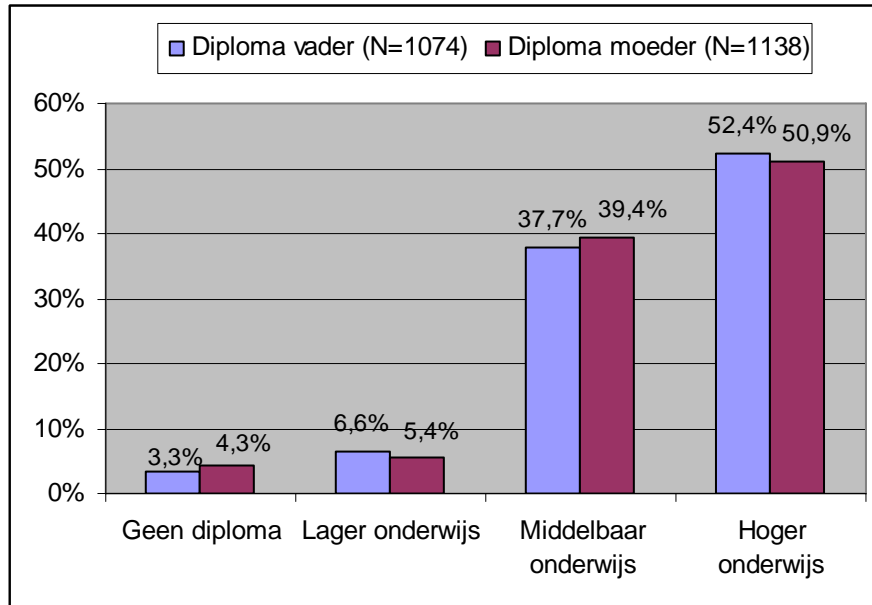
Van de 2052 respondenten hebben er 104 (5,1%) een andere nationaliteit dan de Belgische. Daarvan hebben 26 leerlingen de Nederlandse nationaliteit.

Als we vervolgens kijken naar het hoogst behaalde diploma van de vader en de moeder, dan zien we dat een opmerkelijk hoog percentage van de respondenten (52,4% en 50,9%) aangeeft dat zijn of haar moeder/ vader een diploma van het hoger onderwijs heeft. Dit kunnen we verklaren als we de cijfers van de non-respons ernaast leggen: respectievelijk 951 en 888 respondenten geven aan niet te weten wat het hoogst behaalde diploma van

⁵ Dit zijn de populatiegegevens van februari 2005.

hun vader of moeder is. De percentages in Figuur 2 geven dus een vertekend beeld weer.

Figuur 2: Frequentieverdeling diploma vader en moeder

Het beroep van vader en moeder werd bevroegd door middel van een open vraag. De leerlingen omschreven in een aantal zinnen wat het beroep is van hun vader of moeder. Deze gegevens werden achteraf ingedeeld in acht categorieën. (De categorieën zijn afkomstig van de ESS Survey uit 2002). Bij de vaders komen de beroepen in de categorie 'handarbeid of dienstverlenend beroep' (25,2%) het meest voor, gevolgd door de categorieën 'midden of junior manager' (18,2%) en 'Technisch of ambachtelijk beroep' (18,7%). Slechts 4,2% van de vaders had op het moment van de bevraging geen werk.

Tabel 4: Frequentieverdeling beroep vader

' Wat is het beroep van je vader?' N= 1865	%
Traditioneel professioneel beroep	7,4
Modern professioneel beroep	9,7
Administratief of intermediair beroep	12,6
Senior manager of directeur	4,0
Technisch of ambachtelijk beroep	18,7
Handarbeid of dienstverlenend beroep	25,2
Midden of junior manager	18,2
Niet werkend	4,2

De moeders van de respondenten oefenen vooral administratieve of intermediaire beroepen (26,4%), moderne professionele beroepen (20,2%), en dienstverlenende beroepen of handarbeid (17,3%) uit. Opvallend is dat 20,7% van de moeders geen beroep uitoefende op het moment van de bevraging. Slechts 0,9% van de moeders heeft een (hoge) functie als senior manager of directeur van een bedrijf.

Tabel 5: Frequentieverdeling beroep moeder

' Wat is het beroep van je moeder?' N= 1910	%
Traditioneel professioneel beroep	3,1
Modern professioneel beroep	20,2
Administratief of intermediair beroep	26,4
Senior manager of directeur	0,9
Technisch of ambachtelijk beroep	3,5
Handarbeid of dienstverlenend beroep	17,3
Midden of junior manager	7,9
Niet werkend	20,7

Ten slotte werd aan de hand van een aantal variabelen de gezinssamenstelling gemeten. Aan de jongeren werd gevraagd wie er allemaal in het huis woont waar ze het meest zijn. Met deze vraagstelling werd getracht om het probleem van de nieuw samengestelde gezinnen te omzeilen.

In ongeveer drie kwart van de gevallen wonen er twee volwassenen in het huis waar de jongere het meest woont. In één gezin op vijf staat een man of vrouw er alleen voor. In de onderstaande tabel kunnen we aflezen met hoeveel broers of zussen (stiefbroers en stiefzussen inbegrepen) de jongere samenwoont. In de meeste gevallen is dit één broer of zus, gevolgd door twee broers of zussen en geen broers of zussen. Gezinnen met meer dan vier kinderen komen niet zo vaak voor. De gemiddelde gezinsgrootte bedraagt 4 personen.

Tabel 6: Frequentieverdeling aantal broers of zussen

'Duid aan wie er allemaal in jouw huis woont (In het huis waar je het meest bent) N= 2048	%
Geen broers of zussen	20,9
Eén broer of zus	42,9
Twee broers of zussen	23,6
Drie broers of zussen	8,6
Vier broers of zussen	2,5
Vijf of meer broers of zussen	1,5

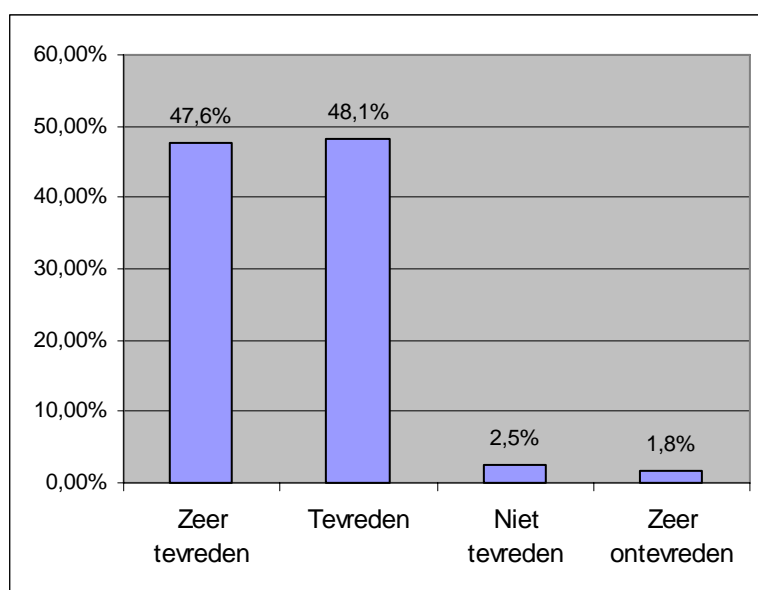
8.2. Psychologische kenmerken

Naast de socio-demografische kenmerken van de jongeren, werd in dit onderzoek ook aandacht besteed aan enkele psychologische kenmerken van de jongeren. De tevredenheid van de jongeren met hun leven in het algemeen, hun schoolresultaten, de mate waarin ze zich veilig voelen, de mate waarin ze stress ondervinden en hun zelfbeeld werden in kaart gebracht.

Tevredenheid

Ten eerste werd aan de jongeren gevraagd hoe tevreden ze zijn met hun leven in het algemeen. De overgrote meerderheid van de jongeren (95,7%) is best tevreden met zijn of haar leven, 47,6% onder hen is zelfs zeer tevreden.

Figuur 3: Tevredenheid met het leven in het algemeen (N= 1924)

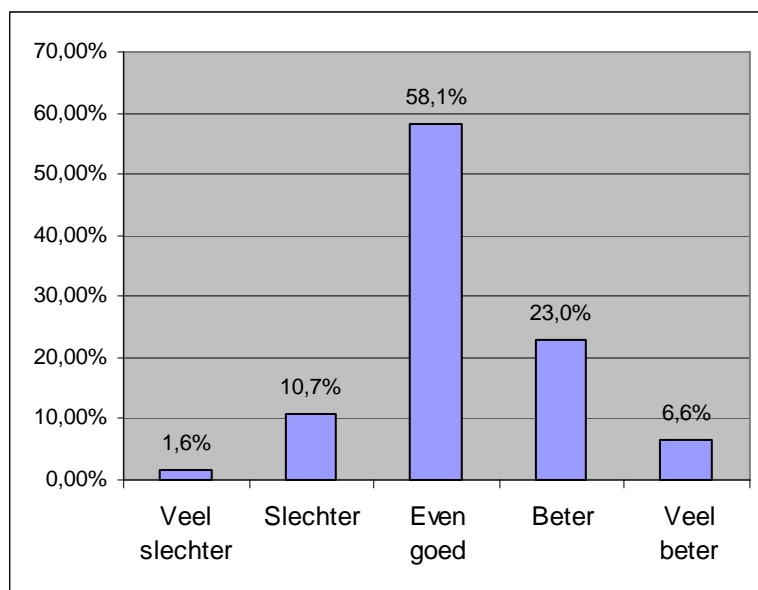

Schoolresultaten

We vroegen aan de jongeren hoe hun schoolresultaten zijn in vergelijking met die van de andere leerlingen in de klas. In Figuur 4 zien we dat de schoolresultaten van de jongeren een normaalverdeling volgen. De meerderheid van de leerlingen (58,1%) stelt dat zijn of haar schoolresultaten even goed zijn als die van de andere leerlingen in de klas. Ongeveer één derde van de leerlingen behaalt naar eigen zeggen betere resultaten dan de andere leerlingen in de klas. Daarvan beweert 6,6% dat zijn of haar resultaten veel beter zijn dan die van de andere leerlingen in zijn of haar klas.

Ongeveer één op tien leerlingen schat zijn of haar eigen resultaten slechter in dan de gemiddelde leerling (10,7%). Slechts een zeer klein percentage van de leerlingen (1,6%) beweert veel slechter te presteren op school dan de andere leerlingen in de klas.

Figuur 4: Schoolresultaten in vergelijking met die van de andere leerlingen in de klas (N= 2016)

Veiligheidsgevoel

Vervolgens werd aan de jongeren gevraagd hoe veilig ze zich voelen in een aantal verschillende situaties. In Tabel 7 zien we dat jongeren zich in alle bevroegde situaties over het algemeen veilig voelen. De weg van en naar school is volgens de jongeren de meest onveilige plaats: 14,0% van de jongeren voelt zich onveilig tot zeer onveilig op weg van en naar school. Het internet komt op de tweede plaats: 11,8% van de jongeren vindt het internet een onveilige of een zeer onveilige plaats. Daarna volgen respectievelijk de jeugdbeweging (6,4%), de school (6,5%) en de sportclub (5%). Thuis voelen de jongeren zich het veiligst: slechts 2,3% van de jongeren voelt zich thuis niet veilig. De schaal 'veiligheidsgevoel' is betrouwbaar (Cronbach's alpha = 0,715).

Tabel 7: Veiligheidsgevoel

'Dit is hoe veilig ik mij voel...'	N	Heel onveilig	Onveilig	Veilig	Heel veilig
Op school	1987	2,5	4,0	63,3	30,3
Op weg van en naar school	1988	2,3	11,7	66,9	19,1
Op internet	1890	2,3	9,5	64,6	23,6
In de jeugdbeweging	1219	2,7	3,7	52,1	41,4
In de sportclub	1549	1,6	3,4	49,1	45,9
Thuis	2010	1,1	1,2	19,2	78,5
Schaal veiligheidsgevoel		Alpha = 0,715			

Stress

Aan de hand van een stressschaal werd gemeten in welke mate de ondervraagde jongeren de voorbije drie maanden geconfronteerd werden met stress. Deze vraag werd enkel opgenomen in de vragenlijst voor het secundair onderwijs. De jongeren antwoordden telkens of ze in de voorbije drie maanden helemaal niet, een beetje, tamelijk veel of heel erg veel last hadden van een aantal ongemakken. De items 'Anderen willen slaan of pijn doen', 'Niet stil kunnen blijven zitten' en 'Je gemakkelijk vervelen' hadden een te lage factorscore en werden niet in de schaal opgenomen. De stressschaal heeft een hoge Cronbach's alpha (0,873) en zal gehanteerd worden bij de analyses.

De meest voorkomende ongemakken waren 'Niet stil kunnen blijven zitten', 'je gemakkelijk vervelen' en 'Te veel over de dingen piekeren': respectievelijk 31,9%, 30,8% en 29,9% van de jongeren heeft hier in de voorbije drie maanden tamelijk veel tot heel erg veel last van gehad. Iets minder jongeren hadden in de voorbije drie maanden last van zenuwachtigheid en vanbinnen trillen (24,2% tamelijk veel tot heel erg veel). De uitingen van stress waarmee de jongeren in de voorbije drie maanden het minste te kampen hebben gehad zijn 'Aanvallen voor angst of paniek (5 % tamelijk veel tot heel erg veel) en 'Je bang voelen (5,4% tamelijk veel tot heel erg veel).

Tabel 8: Stress

'Heb je het afgelopen jaar last gehad van de volgende dingen?'	N	Hele- maal niet	Een beetje	Tamelijk veel	Heel erg veel
Zenuwachtig zijn of vanbinnen trillen	1584	19,7	56,1	18,7	5,5
Nare gedachten niet kwijt kunnen	1579	37,0	45,2	13,2	4,6
Weinig fut hebben	1577	35,8	45,3	13,9	5,0
Gemakkelijk huilen	1579	61,7	26,8	8,5	3,0
Je gevangen voelen	1575	65,0	25,6	6,5	2,9
Te veel over de dingen piekeren	1580	31,0	39,1	21,3	8,6
Nergens meer zin in hebben	1577	48,4	37,2	9,9	4,5
Je bang voelen	1579	65,8	28,8	3,6	1,8
Vaak ruzie hebben	1570	50,6	38,0	8,9	2,5
Denken dat je niets waard bent	1579	58,4	29,1	8,1	4,4
Denken aan de dood of sterven	1581	59,7	27,7	7,3	5,3
Aanvallen voor angst of paniek	1574	80,0	15,0	3,4	1,6
Schreeuwen of met dingen smijten	1571	65,8	25,1	6,6	2,5
Jezelf van allerlei dingen de schuld geven	1577	51,2	35,4	9,1	4,3
Schaal stress	Alpha = 0,873				
Anderen willen slaan of pijn doen	1580	59,8	27,6	8,3	4,3
Niet stil kunnen blijven zitten	1571	28,3	39,8	19,9	12,0
Je gemakkelijk vervelen	1580	21,6	47,6	22,1	8,7

Zelfbeeld

In de pestliteratuur wordt vaak het verband nagegaan tussen het zelfbeeld van de jongere en zijn of haar ervaringen met pesten als dader, slachtoffer of bijstaander. In dit onderzoek werd het zelfbeeld gemeten aan de hand van een schaal. De jongeren moesten telkens aangeven in welke mate ze het eens of oneens waren met verschillende stellingen in verband met hen zelfbeeld. Aan de hand van een exploratieve factoranalyse konden drie factoren van zelfbeeld onderscheiden worden: 'Zelfvertrouwen', 'Sociale

competentie', en 'Band met ouders'. Deze factoren werden omgezet in schalen, na controle van hun alpha-waarden.

In Tabel 9 zien we welk percentage van de jongeren het eens of oneens was met de verschillende stellingen. De eerste factor, 'Zelfvertrouwen', bestaat uit zeven items. Meer dan drie kwart van de jongeren (75,6%) vinden van zichzelf dat ze er goed uitzien. Een kleiner percentage van de jongeren (60,7%) vindt zichzelf ook echt mooi. De meeste jongeren vinden dat ze trots mogen zijn op zichzelf (83,2% eens tot helemaal eens), dat ze de meeste dingen goed doen (71,8% eens tot helemaal eens) of minstens even goed als iemand anders (82,0 % eens tot helemaal eens). Daarnaast gelooft 86,0% van de jongeren dat ze bijna alles kunnen wat ze proberen, als ze hun best doen. Een minderheid van de jongeren (7,8%) vindt zichzelf 'een mislukkeling'.

De tweede factor is 'sociale competentie'. De meeste jongeren vinden dat ze veel vrienden en vriendinnen hebben: 84,7% van de jongeren is het eens of helemaal eens met de stelling 'Ik heb veel vrienden', 80,9% van de jongeren is het eens of helemaal eens met de stelling 'Ik heb veel vriendinnen'. Daarnaast vindt 83,2% van de jongeren dat hij of zij gemakkelijk nieuwe vrienden maakt. Over hun populariteit bij de klasgenoten zijn de jongeren minder zeker: slechts de helft van de jongeren stelt dat hij of zij populair is bij zijn of haar klasgenoten.

De laatste factor is 'goede band met ouders'. Ongeveer negen op tien jongeren gaven aan dat ze een goede band hebben met hun ouders. Nog meer jongeren (95,2%) vinden dat hun ouders hun goed behandelen.

Twee items konden niet ondergebracht worden in één van de drie factoren. Dit waren de items 'Ik ben vaak verward' en 'Ik ben te verlegen'. Respectievelijk 43,3% en 45,1% van de jongeren zijn het eens of helemaal eens met deze stellingen.

Tabel 9: Zelfbeeld

'In welke mate ben je het eens of oneens met de volgende uitspraken?'	N	Helemaal oneens	Oneens	Eens	Helemaal eens
Ik zie er goed uit	2011	4,6	19,8	63,5	12,1
Ik mag trots zijn op mezelf	2016	3,7	13,1	66,5	16,7
Ik ben mooi	1992	7,4	31,9	50,8	9,9
De meeste dingen die ik doe, doe ik goed	2005	2,2	26,0	62,1	9,7
Ik doe de meeste dingen even goed als andere mensen	2006	1,9	16,1	70,3	11,7
Als ik mijn best doe, kan ik bijna alles wat ik probeer	2015	1,2	12,8	64,4	21,6
Ik ben een mislukkeling*	2015	54,0	38,2	4,8	3,0
Factor 1: Zelfvertrouwen			Alpha = 0,820		
Ik heb veel vrienden (jongens)	1997	2,6	12,7	58,7	26,0
Ik heb veel vriendinnen	2017	4,4	14,7	52,5	28,4
Ik maak gemakkelijk vrienden	2020	2,0	14,8	58,6	24,6
Ik ben populair bij mijn klasgenoten	1983	7,2	38,9	45,0	8,9
Ik vind gemakkelijk een lief	2000	15,5	42,0	33,3	9,2
Factor 2: Sociale competentie			Alpha = 0,713		
Ik heb een goede band met mijn ouders	2007	2,3	7,8	49,4	40,5
Mijn ouders behandelen mij goed	2019	1,0	3,8	42,8	52,4
Factor 3: Band met ouders			Alpha = 0,789		
Ik ben vaak verward*	2014	10,7	46,0	36,5	6,8
Ik ben te verlegen*	2017	16,3	38,6	37,2	7,9

* De codering van dit item werd omgekeerd voor de constructie van de factor.

8.3. ICT-gebruik

Als we cyberpesten in kaart willen brengen, doen we er goed aan om eerst het ICT-gebruik van jongeren onder de loep te nemen. Het ene is namelijk onlosmakelijk verbonden met het andere. De tijd die jongeren aan het internet besteden, de controle op het internetgebruik door de ouders en door de school, de kennis van het internet, de internetafhankelijkheid, de motivaties om het internet te gebruiken en het risicogedrag op het internet komen achtereenvolgens aan bod. Naast het internet, wordt er ook aandacht besteed aan het gebruik van videogames en de GSM. Ten slotte wordt nagegaan hoe jongeren omgaan met enkele specifieke kenmerken van ICT.

8.3.1. Internetgebruik

In de literatuurstudie werden enkele recente (Vlaamse) onderzoeken aangehaald waarin hoge cijfers werden gegeven voor het internetgebruik van jongeren. Deze cijfers worden in dit onderzoek bevestigd. Op de vraag 'Gebruik jij het internet?' antwoordt 94,4% van de respondenten 'ja'. Van de jongeren die internet gebruiken, hebben er 91,8% thuis toegang tot het internet. Valcke e.a. (2005) kwamen tot een gelijkaardige vaststelling: 91,2% van de ondervraagde kinderen in het vierde, vijfde en zesde leerjaar, beweerden thuis toegang te hebben tot het internet.

Wat het internetgebruik op school betreft, komen we tot een iets minder rooskleurige conclusie: alhoewel reeds in januari 2001 97% van de secundaire scholen en 93% van de lagere scholen aangesloten waren op het internet (zie literatuur), beweren slechts 60,6% van de ondervraagde jongeren in dit onderzoek op school gebruik te maken van het internet.

Tabel 10: Gebruik internet

	N	% ja
Gebruik jij het internet?	2037	94,4
Gebruik jij thuis het internet?	1996	91,8
Gebruik jij op school het internet?	1955	60,6

Vervolgens werd aan de jongeren gevraagd hoeveel tijd ze per dag gewoonlijk besteden aan het internet. Gemiddeld besteden de jongeren één uur en 52 minuten per dag aan het internet. Het aantal minuten internet verschilt van dag tot dag. Op een gewone schooldag (maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag) zitten de jongeren gemiddeld 1 uur en 26 minuten op het internet. Op woensdag loopt dit op tot ongeveer 2 uur en 7 minuten en in het weekend zit de gemiddelde jongere tot 2 uur en 58 minuten voor het computerscherm. Een kanttekening die hierbij gemaakt moet worden is dat het soms moeilijk te achterhalen is wat de jongeren onder ‘tijd besteed aan het internet’ verstaan. Wat bijvoorbeeld als een jongere naar een televisieprogramma aan het kijken is en af en toe even checkt of één van zijn of haar vrienden ‘online’ is?

Tabel 11: Aantal minuten internetgebruik

‘Tijdens het schooljaar, hoeveel tijd per dag besteed je dan gewoonlijk aan het internet,..?’	N	M (Gemiddelde)
Totaal aantal minuten internet op een schooldag	1850	86,13
Totaal aantal minuten internet op een woensdag	1851	127,33
Totaal aantal minuten internet op een weekenddag	1826	178,09
Gemiddeld aantal minuten internet per dag	1808	116,92
Aantal minuten internet per week	1808	818,44

8.3.2. Controle op het Internetgebruik

Aan de hand van een aantal stellingen werd nagegaan in welke mate de jongeren gecontroleerd worden in hun internetgebruik door de ouders enerzijds en door de school anderzijds. Deze vragen werden enkel gesteld aan de leerlingen van het secundair onderwijs.

Een exploratieve factoranalyse bracht twee factoren aan het licht voor wat betreft de controle op het internetgebruik door de ouders: dit zijn

'Betrokkenheid ouders' en 'Tijdsbeperking op het internet'. De schalen 'Betrokkenheid ouders' en 'Tijdsbeperking op het internet' zijn betrouwbaar.

In Tabel 12 zien we dat de eerste factor, 'betrokkenheid ouders' uit vijf stellingen bestaat. Zes op tien jongeren zeiden dat hun ouders hen soms wijzen op de gevaren van het internet. Of hun raad door de jongeren ook au sérieux genomen wordt is echter niet zeker aangezien slechts 38% van de jongeren vindt dat zijn of haar ouders veel kennen van het internet. Slechts 12% van de jongeren heeft van zijn of haar ouders geleerd hoe hij of zij moet internetten. In 21,3% van de gevallen geven ouders hun kinderen soms tips over hoe ze beter met het internet kunnen werken, 28,9% van de ouders tonen hun kinderen soms waar ze interessante websites kunnen vinden op het internet.

De tweede factor, 'tijdsbeperking op het internet', bestaat uit twee items: 'Ik mag maar een bepaalde tijd op het internet' en 'Ik mag thuis internetten zoveel als ik wil. De jongeren beweerden in zes van de tien gevallen dat ze thuis zoveel mogen internetten als ze willen. Omgekeerd gaf 27,5% van de jongeren aan dat hij of zij maar een bepaalde tijd op het internet mag.

De andere items konden op basis van de factoranalyse niet aan één bepaalde factor toegewezen worden. De lage percentages op de items 'Ik mag van mijn ouders geen informatie over mijzelf geven via het internet' (40,7%), 'Ik mag mij niet inschrijven op een website zonder de toestemming van mijn ouders' (30,8%) en 'Ik praat soms met mijn ouders over de dingen waarvoor ik moet oppassen op het internet'(32,9%) kunnen mogelijk verklaard worden door het gebrek aan internetkennis van de ouders. Als de ouders niet weten welke de specifieke gevaren van het internet zijn, dan kunnen ze hun zonen en dochters daar ook niet op wijzen.

Ten slotte gaf 42,4% van de jongeren aan soms samen met zijn of haar ouders naar websites op het internet te surfen, 25,4% van de jongeren chat of e-mailt wel eens met zijn of haar ouders.

Tabel 12: Controle ouders op internetgebruik

'Duid aan of volgende uitspraken voor jou kloppen of niet'	N	% Ja
Mijn ouders geven mij soms tips over hoe ik beter met het internet kan werken	1480	21,3
Mijn ouders kennen veel van het internet	1453	38,0
Mijn ouders wijzen me soms op de gevaren van het internet	1475	60,6
Mijn ouders hebben mij geleerd hoe ik moet internetten, chatten en e-mailen	1478	12,0
Mijn ouders tonen mij soms waar ik interessante websites kan vinden op het internet	1475	28,9
Factor 1: Betrokkenheid ouders	Alpha = 0,651	
Ik mag maar een bepaalde tijd op het internet	1463	27,5
Ik mag thuis internetten zoveel als ik wil	1471	61,2
Factor 2: Tijdsbeperking	Alpha = 0,700	
Ik mag van mijn ouders geen informatie over mijzelf geven via het internet	1464	40,7
Ik mag mij niet inschrijven op een website zonder de toestemming van mijn ouders	1467	30,8
Ik surf soms samen met mijn ouders naar websites op het internet	1477	42,4
Ik chat en e-mail wel eens met mijn ouders	1478	25,4
Ik praat soms met mijn ouders over de dingen waarvoor ik moet oppassen op het internet	1474	32,9
Ik mag het internet thuis alleen maar gebruiken voor schoolwerk	1483	2,4
Er is meestal een volwassene in de buurt wanneer ik thuis het internet gebruik	1475	19,7
Ik mag niet op het internet wanneer ik alleen thuis ben	1472	8,8
Mijn ouders zeggen welke websites ik mag bezoeken	1473	6,1
Mijn ouders kijken na naar welke websites ik gesurft heb	1470	8,4

Ook voor de controle van het internetgebruik op school werd getracht een schaal te construeren aan de hand van een aantal stellingen. Er kon echter geen aanvaardbaar betrouwbaarheidsniveau bereikt worden.

In Tabel 13 zien we welk percentage van de jongeren affirmatief geantwoord heeft op de verschillende stellingen. Ongeveer zes op tien jongeren kunnen

naar eigen zeggen op school gratis en vrij het internet gebruiken. Dit wil nog niet zeggen dat deze jongeren volledig vrij zijn in hun internetgebruik: 58,3% van de jongeren kunnen op de computers op school namelijk slechts een beperkt aantal websites bezoeken. Drie op vier jongeren mogen op de computers op school enkel informatie opzoeken die met schoolwerk te maken heeft. Bovendien is er in 9 van de 10 gevallen tijdens het internetgebruik een leerkracht aanwezig. Een meerderheid van de leerlingen kan daarentegen wel e-mails sturen (74,4%) of chatten via een messenger programma (54,4%) op de computers van de school.

De leraars informatica/ICT kennen volgens hun leerlingen veel van het internet (89,1%). Het aantal leerkrachten van andere vakken met veel internetkennis, wordt minder hoog ingeschat (65,7%).

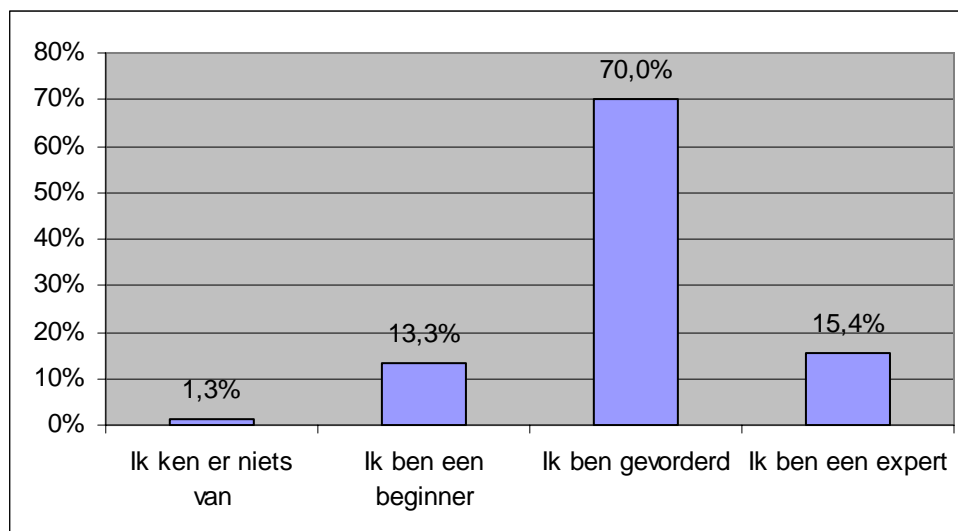
Tabel 13: Controle internetgebruik op school

'Duid aan of volgende uitspraken voor jou kloppen of niet'	N	% Ja
Ik kan op school tijdens de pauzes gratis internet gebruiken	811	60,1
Er zijn momenten op school dat ik vrij internet mag gebruiken	817	60,4
De leraar informatica/ICT kent veel van het internet	868	89,1
Op de computers op school is een messenger programma geïnstalleerd	812	54,4
De meeste van mijn leerkrachten kennen veel van het internet	559	65,7
Op de computers op school kan ik maar een beperkt aantal websites bezoeken	707	58,3
Op de computers op school mag ik enkel informatie opzoeken die met schoolwerk te maken heeft	1030	74,0
Er is altijd een leerkracht in het lokaal waar de computers staan als ik het internet mag gebruiken	983	91,8
Ik praat soms met een leerkracht over wat ik op de computer doe	1080	18,1
Op de computers op school kan ik e-mails lezen en versturen.	888	74,4

8.3.3. Kennis van het internet

De internetkennis van de jongeren werd op twee manieren gemeten. Ten eerste werd aan de leerlingen (van het secundair onderwijs) rechtstreeks gevraagd hoe ze hun kennis over het internet zouden inschatten. In onderstaande figuur kunnen we zien dat een zeer laag percentage (1,3%) van de jongeren van zichzelf vindt dat hij of zij niets van het internet kent. De meerderheid van de jongeren (70,1%) noemt zichzelf 'gevorderd'. Een minderheid van de jongeren (13,3%) beschouwt zichzelf als 'een beginner'. Ongeveer evenveel jongeren (15,4%) geven zichzelf de titel van expert.

Figuur 5: Kennis van het internet: subjectief (N=1265)

Naast deze subjectieve meting van internetkennis, hebben we getracht de internetkennis van de jongeren op een andere manier te meten. De jongeren (zowel die van het basis als die van het secundair onderwijs) moesten bij een aantal toepassingen van het internet en de computer aangeven of ze die al dan niet konden gebruiken. Op basis van een exploratieve factoranalyse konden twee factoren van internet- en computerkennis onderscheiden worden: 'Basiskennis' en 'Geavanceerde kennis'. Enkel de factor 'Geavanceerde kennis' was betrouwbaar en zal gebruikt worden in verdere analyses.

Een e-mail sturen, een brief of werkje typen op de computer en informatie zoeken op het internet zijn drie vaardigheden die we als 'basiskennis' mogen beschouwen. Respectievelijk 94,2%, 97,2% en 98,7% van de jongeren hebben deze toepassingen van het internet onder de knie.

De tweede factor van internetkennis bevat de meer geavanceerde toepassingen van het medium. In Tabel 14 zien we dat 88,2% van de jongeren met anderen kunnen praten via een messenger programma. Meer dan acht op tien jongeren zijn in staat een computerprogramma te installeren op de computer, kunnen een programma downloaden van het internet, kunnen via het internet computerspelletjes spelen met anderen en weten hoe ze muziek of video's van het internet kunnen halen. Iets minder jongeren kunnen een foto bewerken op de computer (79,%) of kunnen met anderen praten in een chatbox (77,9%). Zelfs voor het item 'Ik kan een website' maken vinden we nog een relatief hoog percentage terug: 46,6% van de jongeren beweert een website te kunnen maken.

Tabel 14: Kennis van het internet

'Duid aan of de volgende uitspraken voor jou kloppen of niet'	N	% Ja
Ik kan een e-mail sturen	1937	94,2
Ik kan een brief of werkje typen op de computer	1937	97,2
Ik kan informatie zoeken op het internet	1938	98,7
Factor 1: Basiskennis	Alpha = 0,515	
Ik kan een programma installeren op de computer	1933	82,5
Ik kan een website maken	1925	46,4
Ik kan een bericht plaatsen op een discussieforum op het internet	1928	60,5
Ik kan een programma downloaden van het internet	1931	82,7
Ik kan via een webcam met anderen praten	1931	66,5
Ik kan via het internet computerspelletjes spelen met andere mensen	1938	83,8
Ik kan een foto bewerken op de computer	1933	79,0
Ik kan met anderen praten in een chatbox op het internet	1939	77,9
Ik kan muziek of video's downloaden van het internet	1938	81,4
Factor: Geavanceerde kennis	Alpha = 0,811	
Ik kan via een messenger programma met anderen praten	1931	88,2

8.3.4. Internetafhankelijkheid

Aan de hand van zes stellingen werd gemeten in welke mate de jongeren afhankelijk zijn van het internet in hun dagelijkse leven. Deze vraag werd enkel in de vragenlijst voor het secundair onderwijs opgenomen. De jongeren antwoordden bij elke stelling of ze het helemaal oneens, oneens, eens of helemaal eens waren. Op de items werd een exploratieve factoranalyse uitgevoerd. Daaruit bleek dat er geen onderliggende subdimensies zijn. De schaal 'Internetafhankelijkheid' is betrouwbaar ($\alpha = 0,717$).

Ongeveer drie vierden van de jongeren beweren dat ze gemakkelijk enkele dagen zonder het internet kunnen. Toch zouden slechts vier op tien jongeren

het internet niet missen als de internetaansluiting kapot zou zijn. De helft van de jongeren vindt dat een leven zonder het internet saai en leeg zou zijn. Bovendien surft ongeveer één jongere op drie liever op het internet dan dat hij of zij iets anders doet. Iets minder dan de helft van de jongeren maakt naar eigen zeggen veel nieuwe vrienden via het internet en meer dan een derde van de jongeren laat zijn of haar huiswerk soms liggen door het surfen op het internet. Het lijkt met andere woorden alsof het internet niet meer weg te denken is uit het dagelijkse leven van de jongeren.

Tabel 15: Internetafhankelijkheid

'In welke mate ben jij het eens of oneens met de volgende uitspraken?'	N	Helemaal oneens	Oneens	Eens	Helemaal eens
Ik kan gemakkelijk enkele dagen zonder het internet*	1533	8,7	18,1	41,6	31,6
Ik surf liever op het internet dan dat ik iets anders doe	1525	17,0	50,2	25,0	7,8
Als de internetaansluiting kapot zou zijn, zou ik het internet niet missen*	1522	22,0	38,9	26,7	12,4
Ik maak veel nieuwe vrienden via het internet	1527	17,6	34,3	36,1	12,0
Een leven onder het internet zou saai en leeg zijn	1522	16,6	32,0	29,0	22,4
Schaal: Internetafhankelijkheid			Alpha= 0,717		
Door het surfen op het internet laat ik mijn huiswerk soms liggen	1522	32,2	33,3	27,9	6,6

* De codering van dit item werd omgekeerd

8.3.5. Motivaties

In de literatuurstudie werd uitgebreid aandacht besteed aan de verschillende motivaties van jongeren om het internet te gebruiken. Het zoeken naar informatie, ontspanning en het onderhouden van sociale contacten waren de drie belangrijkste motivaties die in verschillende onderzoeken naar boven kwamen.

De jongeren in dit onderzoek gebruiken het internet het meest om te praten met anderen (46,1%). De tweede meest voorkomende motivatie om het internet te gebruiken is ontspanning (37,0%). Op de derde plaats staat het 'zoeken naar informatie' (16,9%).

Tabel 16: Motivaties om het internet te gebruiken

'Waarvoor gebruik jij het internet het meest?' N= 1504	%
Om informatie op te zoeken	16,9
Om me te ontspannen	37,0
Om te praten met anderen	46,1

De helft van de jonge internetgebruikers praat dagelijks met anderen via een messenger programma, één op vier surft elke dag op het internet naar websites, één op drie stuurt dagelijks een e-mail.

Tabel 17: Toepassingen van het internet

'Hoe vaak doe jij de volgende dingen op het internet?'	N	Nooit	Heel af en toe	Regelmatig	Bijna elke dag
E-mails lezen of sturen	1920	6,0	23,9	40,1	30,0
Praten via een Messenger programma	1894	11,0	11,9	25,1	52,0
Websites bezoeken	1921	1,8	13,4	39,0	45,8

8.3.6. Risicogedrag

Door middel van een aantal vragen over wat jongeren zoal doen op het internet, werd getracht het risicogedrag van de jonge internetgebruikers te meten. Er kon echter geen betrouwbare schaal geconstrueerd worden. In de bivariate en multivariate analyses zullen daarom de items 'Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?', 'Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet' en 'Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?' opgenomen worden.

In het 'UK Children go online' onderzoek van Livingstone (2005) hadden 30% van de 9- tot 19-jarigen die het internet minstens één keer in de week gebruiken, met iemand kennis gemaakt via het internet. In ons onderzoek praten zelfs 48,9% van de jongeren soms met mensen die ze enkel kennen via het internet. Net als in het 'UK Children go online' onderzoek, heeft ongeveer de helft van de respondenten al eens persoonlijke informatie over zichzelf op het internet geplaatst. Drie op tien jongeren hebben ooit hun paswoord verteld aan een vriend of vriendin.

Wat betreft de technische beveiliging halen de Vlaamse jongeren betere punten: 93,7% van de gezinnen heeft een virusscanner geïnstalleerd op de computer.

Tabel 18: Risicogedrag op het internet

'Nu volgen een aantal vragen over jouw computer en over wat jij doet op het internet. Antwoord telkens met 'ja' of 'nee'.'	N	% Ja
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?	1895	48,9
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet?	1865	51,6
Heb je ooit al iemand geblokkeerd op messenger?	1902	75,8
Heb je thuis een virusscanner op je computer?	1761	93,7
Heb je een programma op je computer waardoor je bepaalde websites niet kan bezoeken?	1553	23,2
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?	1897	31,5

8.3.7. Videogames en computergames

Ongeveer zeven op tien van de ondervraagde jongeren spelen regelmatig of elke dag videogames of computergames. Minder dan één op vijf jongeren speelt nooit videogames of computergames. Aan de leerlingen van het secundair onderwijs vroegen we ook welke soorten games ze graag spelen. De leerlingen antwoordden op een schaal gaande van 'Helemaal niet graag' (1) tot 'Heel graag' (4). Race- en sportspelletjes zijn het meest geliefd: 78,8% van de jongeren die soms videospelletjes spelen, speelt graag tot heel graag

race- en sportspelletjes. Op de tweede plaats komen de strategie- en simulatiespelletjes: 72,9% van de jongeren speelt deze spelletjes graag tot heel graag. De populariteit van deze (traditioneel vrij complexe en fantasierijke) strategie- en simulatiespelletjes is waarschijnlijk te danken aan de minder complexe (en op het dagelijkse leven gebaseerde) simulatiespelletjes zoals The Sims, Rollercoaster, e.d. De derde en vierde soort spelletjes die de jongeren het liefst spelen zijn de shooter- en fighterspelletjes (68,9%) en de actie- en fantasiespelletjes (66,9%). De puzzel- en kaartspelletjes, Arcade spelletjes en windowsspelletjes worden het minst graag gespeeld.

Tabel 19: Frequentieverdeling voorkeur voor soorten videogames

'Hoe graag speel jij volgende soorten computergames of videogames?'	N	Helemaal niet graag	Niet graag	Graag	Heel graag
Puzzel/ kaartspel	1248	37,7	29,8	25,6	6,9
Arcade/ klassieke videospelletjes	1249	25,3	33,0	35,3	6,4
De Windowsspelletjes	1247	23,0	33,5	37,8	5,7
Shooter/fighter	1250	13,1	18,0	30,5	38,4
Race/sport	1252	7,3	14,0	37,7	41,0
Actie/fantasie:	1220	10,2	22,9	37,0	29,9
Strategie/simulatie	1228	8,7	18,4	38,5	34,4

8.3.8. De gsm

In 2003 deed het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikers Organisatie (Oivo) een onderzoek naar het gedrag van jongeren tussen 11 en 25 jaar in verband met onder andere de gsm (zie literatuurstudie). Daaruit bleek dat meer dan twee op drie jongeren een gsm gebruikten. Anno 2005 zijn al acht op tien jongeren tussen 10 en 18 jaar in het bezit van een gsm, zo blijkt althans uit ons onderzoek. Ook de andere bevindingen in het onderzoek van het Oivo worden bevestigd in dit onderzoek: jongeren gebruiken hun gsm vooral voor het verzenden van SMS'jes en in mindere mate om te telefoneren.

Het nemen van foto's, nochtans een relatief nieuwe functie van de gsm, is bij de jongeren al goed ingeburgerd. Ongeveer één op vier gebruikt zijn of haar gsm regelmatig tot dagelijks voor het nemen van foto's. Dit wil niet zeggen dat de jongeren deze foto's ook verzenden naar vrienden. MMS'jes worden veel minder vaak verstuurd. 'Internetten via de gsm' is geen succes (66,6% van de jongeren doet dit nooit). Het spelen van spelletjes op de gsm komt frequenter voor (ongeveer drie op vier jongeren doen dit heel af en toe tot regelmatig).

Tabel 20: Frequentieverdeling soort gsm-gebruik

'Nu volgt een lijst van dingen die je kan doen met een gsm. Vul bij elk ding in hoe vaak jij dat doet met jouw gsm'	N	Nooit	Heel af en toe	Regelmatig	Bijna elke dag
Telefoneren	1669	3,7	38,3	39,6	18,4
SMS'jes sturen	1658	3,2	12,2	34,9	49,7
Foto's nemen	1366	41,4	13,0	29,1	16,5
MMS'jes sturen	1446	53,8	30,2	11,5	4,5
Spelletjes spelen	1634	21,4	47,8	22,6	8,2
Op internet gaan	1502	66,6	20,2	7,1	6,1

Net zoals bij het internet werd nagegaan welke regels ouders hun kinderen opleggen wat betreft het GSM-gebruik. Opvallend is dat het GSM-gebruik van de jongeren minder gecontroleerd wordt dan hun internetgebruik. Bijna acht op tien jongeren mogen met hun GSM zoveel bellen als zij willen. Bij bijna negen op tien jongeren staat er geen beperking op het aantal SMS'jes dat ze mogen sturen. De vraag is natuurlijk wie de gsm-rekening betaalt. Als de jongere de rekening zelf moet betalen staat er ten minste een financiële rem op het gsm-gebruik. Daarnaast biedt de gsm voor jongeren veel mogelijkheden tot privacy. Slechts in 3,1% van de gevallen kijken de ouders na naar wie de jongere gebeld of geSMSt heeft.

Op school wordt het gsm-gebruik sterk beperkt. Slechts twee op tien ondervraagden mogen op school hun gsm gebruiken.

Tabel 21: Controle ouders op gsm gebruik

'Duid aan of de volgende uitspraken voor jou kloppen of niet.'	N	% Ja
Ik mag met mijn gsm zoveel bellen als ik wil	1450	77,9
Ik mag maar een beperkt aantal SMS'jes sturen	1451	11,8
Mijn ouders kijken na in mijn gsm met wie ik gebeld of geSMSt heb	1446	3,1

8.3.9. Via internet, via gsm, of in het echt?

Aan het slot van dit deel over ICT-gebruik, bekijken we kort hoe jongeren omgaan met de nieuwe communicatietechnologieën: via welke communicatiekanalen communiceren ze het liefst?, welk medium gebruiken ze voor welke soort boodschappen en hoe ervaren ze specifieke kenmerken van communicatie via de computer zoals de afwezigheid van fysieke cues en hyperpersonalisering (zie literatuur).

Jongeren praten nog altijd het liefst 'in het echt' met hun vrienden. Toch springen ook de messengerprogramma's in het oog: negen op tien jongeren praten graag tot heel graag met hun vrienden via een messenger programma. Communiceren via de gsm komt op de derde plaats. De vaste telefoon en E-mail sluiten het lijstje af.

Tabel 22: Voorkeur communicatiemedi

'Hoe graag praat je met je vrienden...?'	N	Helemaal niet graag	Niet graag	Graag	Heel graag
In het echt	1580	0,2	0,1	19,9	79,8
Via vaste telefoon	1556	3,3	22,2	58,0	16,5
Via gsm	1541	1,7	15,5	59,9	22,9
Via e-mail	1545	7,2	29,3	48,4	15,1
Via een messenger programma	1530	3,7	6,6	37,9	51,8

We legden aan de jongeren een aantal specifieke boodschappen voor en vroegen hen via welk medium ze dergelijke boodschappen meestal

overbrengen. Deze boodschappen waren: tegen iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar, ruzie maken met iemand, een lief zoeken, tegen iemand zeggen dat zijn of haar gedrag je stoort en troost zoeken bij iemand. Voor het overbrengen van al deze boodschappen geven de jongeren de voorkeur aan de fysieke aanwezigheid. De twee boodschappen waarbij jongeren iets meer geneigd zijn om het internet of de gsm in te schakelen, zijn 'Tegen iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar' (25,6% van de respondenten zegt dit meer via internet of gsm) en 'Tegen iemand zeggen dat zijn of haar gedrag je stoort' (18,5% van de respondenten zegt dit meer via internet of gsm). De schaal 'Meer in het echt/ meer via het internet' is betrouwbaar.

Tabel 23: Keuze van het communicatiemedium naargelang de boodschap

'Welke van de volgende dingen doe je meestal via internet of gsm, en welke dingen doe je meestal in het echt?'	N	Veel meer via internet of gsm	Meer via internet of gsm	Evenveel via internet of gsm als in het echt	Meer in het echt	Veel meer in het echt
Tegen iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar	1551	9,5	16,1	19,5	33,1	21,8
Ruzie maken met iemand	1555	4,8	10,1	16,7	45,1	23,3
Een lief zoeken	1547	3,2	5,5	12,8	39,5	39,0
Tegen iemand zeggen dat zijn of haar gedrag je stoort	1561	5,5	13,0	19,0	42,3	20,2
Troost zoeken bij iemand	1548	3,0	4,7	12,9	38,9	40,5
Schaal: Veel meer in het echt					Alpha = 0,650	

Ten slotte lieten we de jongeren aangeven in welke mate ze het eens of oneens waren met een aantal uitspraken over het internet en de gsm. (Zie Tabel 24). Ongeveer zes op tien jongeren zijn het eens met de stelling 'op het internet durf ik meer dan in het echt'. Iets minder jongeren (42,5%) vinden het gemakkelijker om hun gevoelens te uiten via het internet of de gsm.

Doordat de jongeren elkaar niet kunnen zien en dus ook niet meteen kunnen zien hoe de andere reageert op een bepaalde boodschap, durven ze via het internet dingen zeggen die ze anders niet zouden durven zeggen. Aan de

andere kant beseffen de jongeren dat door dit gebrek aan 'social context cues' hun boodschappen via het internet of SMS niet altijd even duidelijk overkomen: 51,6% van de jongeren vindt dat boodschappen via internet of SMS dikwijls verkeerd overkomen en 76% van de jongeren vindt het moeilijk om te voorspellen hoe de ander op een bepaalde (virtuele) boodschap gaat reageren.

Het internet biedt aan de jongeren ook de mogelijkheid tot privacy : 63,3% van de jongeren vindt praten via het internet leuk omdat minder mensen het kunnen zien of horen.

Tabel 24: Kenmerken van het internet

'In welke mate ben je het eens of oneens met de volgende uitspraken?'	N	Helemaal oneens	Oneens	Eens	Helemaal eens
Op het internet durf ik meer dan in het echt	1570	9,6	31,1	44,4	14,9
Met iemand praten via internet is leuk omdat minder mensen het kunnen zien of horen	1572	7,5	29,2	50,8	12,5
Ik vind het gemakkelijker om mijn gevoelens te uiten via internet of SMS	1557	17,8	39,7	33,7	8,8
Als je iets zegt via internet of SMS dan komt dat dikwijls verkeerd over	1574	9,0	39,4	41,7	9,9
Als je iets zegt via internet weet je niet goed hoe de andere daarop zal reageren	1573	3,5	20,5	63,2	12,8

8.4. Klassiek pesten

In de literatuurstudie werd reeds gewezen op het gebrek aan (Vlaams) cijfermateriaal over klassiek pesten. Aangezien we wilden nagaan of er een verband is tussen het klassieke pesten en het cyberpesten, hebben we getracht aan de hand van een aantal vragen een beeld te krijgen van het klassieke pesten.

8.4.1. Slachtoffer van klassiek pesten

Om te meten in welke mate de jongeren in de afgelopen drie maanden het slachtoffer geweest zijn van klassieke pesterijen, vroegen we hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden het slachtoffer geworden waren van zeven verschillende pestvormen (zie Tabel 25).

Ongeveer vier op tien jongeren (39,4%) werden in de afgelopen drie maanden heel af en toe tot bijna elke dag beledigd door anderen. Een derde (32,9%) van de jongeren werd geconfronteerd met roddels en valse geruchten over zichzelf, 25,4% van de jongeren werd opzettelijk uitgesloten of genegeerd in de afgelopen drie maanden. Eén op vijf jongeren werd in dezelfde periode heel af en toe tot regelmatig geslagen, geduwd, geschopt, opgesloten of op een andere manier pijn gedaan. Daarnaast werd 9,8% van de jongeren gedwongen om iets te doen dat hij of zij niet wilde doen. Een kleine minderheid van de jongeren leed fysieke schade door pesterijen: van 8,2% van de jongeren werden in de afgelopen drie maanden bezittingen kapot gemaakt, 4,3% van de jongeren werden gedwongen om hun geld, eten, drinken of andere bezittingen af te geven aan een ander.

Door de scores op alle vormen van pestgedrag op te tellen (nooit=0, heel af en toe=1, regelmatig=2 en bijna elke dag= 3) werd een schaal 'Slachtoffer van pesterijen' geconstrueerd. De score op deze schaal wordt dus zowel bepaald door het aantal pesterijen dat het slachtoffer onderging, als de intensiteit van deze pesterijen. De schaal heeft een hoge Cronbach's alpha (0,808) en zal gebruikt worden in verdere analyses.

Tabel 25: Slachtoffer van klassiek pesten

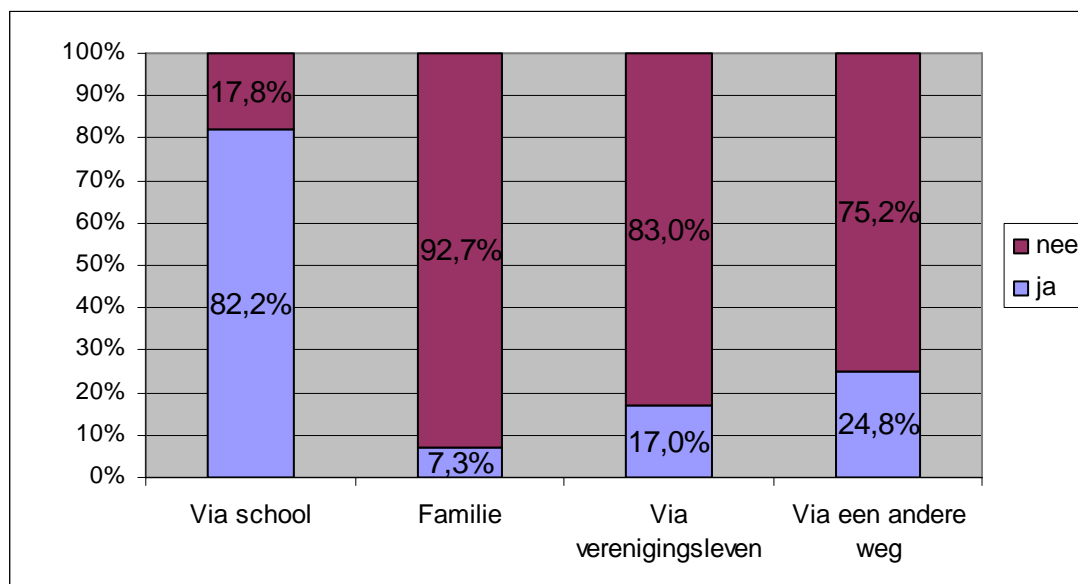
'Hoe vaak hebben andere personen jou in de afgelopen drie maanden gepest?'	N	Nooit	Heel af en toe	Regelmatig	Bijna elke dag
Door je opzettelijk uit te sluiten of te negeren?	1968	74,6	20,4	3,9	1,1
Door gemene dingen te zeggen tegen jou (dingen die je gevoelens kwetsen)?	1964	60,6	30,2	7,7	1,5
Door roddels en valse geruchten over jou te verspreiden?	1956	67,1	25,3	6,0	1,6
Door je te dwingen je geld, eten, drinken of andere bezittingen af te geven?	1961	95,7	3,1	1,0	0,2
Door jouw bezittingen kapot te maken?	1960	91,8	6,3	1,3	0,6
Door je te slaan, duwen, opsluiten, schoppen of op een andere manier pijn te doen?	1962	79,6	16,0	3,6	0,8
Door je te dwingen om dingen te doen die je niet wilde doen?	1962	90,4	7,3	1,7	0,6
Schaal slachtoffer klassiek pesterijen			Alpha = 0,808		

Aan alle jongeren die het slachtoffer geworden waren van minstens één vorm van pesten, vroegen we vanwaar ze de persoon/de personen kennen die hen gepest heeft/hebben. (De respondenten mochten meerdere antwoordmogelijkheden aankruisen omdat 1) het slachtoffer in de afgelopen drie maanden mogelijk door meerdere daders gepest werd, 2) dader en slachtoffer elkaar mogelijk via meerdere wegen kennen (bv: school en jeugdbeweging)).

Ongeveer acht op tien slachtoffers zitten op dezelfde school als hun belager(s), 7,3% van de slachtoffers is familie van de dader(s) en 17,0% van

de slachtoffers kent de dader(s) uit het verenigingsleven. In een vierde van de gevallen kennen de slachtoffers de dader(s) via een andere weg.

Figuur 6: Vanwaar ken je de persoon/ de personen die jou gepest heeft/hebben? (N=233)

Iets meer dan de helft van de jongeren die gepest werden in de afgelopen drie maanden hebben aan iemand verteld dat ze gepest werden. 62,0% van de slachtoffers geeft aan dat iemand hen heeft proberen te helpen toen zij gepest werden. Ten slotte werd aan de slachtoffers van klassiek pesten gevraagd of zij in de afgelopen drie maanden ook gepest werden via internet of gsm. Ongeveer één op tien slachtoffers van klassiek pesten beweert ook slachtoffer te zijn van cyberpesten

8.4.2. Dader van klassiek pesten

De mate waarin jongeren in de afgelopen drie maanden als dader betrokken waren bij klassieke pesterijen, werd op een gelijkaardige manier gemeten als de mate waarin jongeren slachtoffer waren geworden van klassieke pesterijen. De meest voorkomende vorm van pestgedrag als dader was gemene dingen zeggen tegen anderen of hen beledigen (36,8% van de jongeren had dit in de afgelopen drie maanden heel af toe tot bijna elke dag gedaan). Daarnaast had 31% van de jongeren anderen opzettelijk uitgesloten of genegeerd, 17,3% had roddels of valse geruchten verspreid over iemand

anders en 17,4% had iemand anders opzettelijk pijn gedaan. Slechts een kleine minderheid van de jongeren gaf aan dat ze in de afgelopen drie maanden iemand hadden gedwongen om iets te doen dat die persoon niet wilde doen (6,4%), of dat ze iemands bezittingen kapot gemaakt (4,5%) of afgepakt hadden (4,%).

Door de scores op alle vormen van pestgedrag op te tellen (nooit=0, heel af en toe=1, regelmatig=2 en bijna elke dag= 3) werd een schaal 'Dader van klassieke pesterijen' geconstrueerd. Deze schaal heeft een Cronbachs alpha van 0,799 en zal gebruikt worden in verdere analyses.

Tabel 26: Dader van klassiek pesten

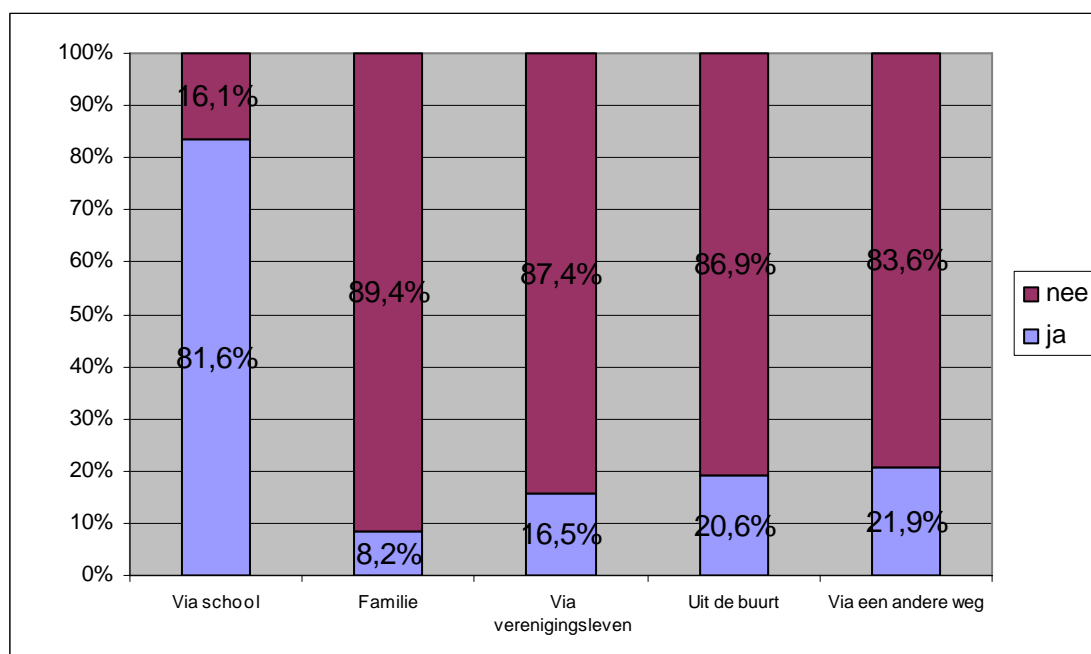
'Hoe vaak heb je in de afgelopen drie maanden?'	N	Nooit	Heel af en toe	Regelmatig	Bijna elke dag
Anderen opzettelijk uitgesloten of genegeerd?	1959	69,0	26,4	3,8	0,8
Gemene dingen gezegd tegen anderen of hen beledigd?	1950	63,2	29,4	6,1	1,3
Roddels of valse geruchten verspreid over iemand anders?	1953	82,7	14,6	2,3	0,4
Anderen gedwongen hun geld of bezittingen aan jou te geven?	1951	96,0	2,5	1,2	0,3
Bezittingen van anderen kapot gemaakt?	1953	95,5	3,4	0,7	0,4
Anderen opzettelijk pijn gedaan (schoppen, duwen, slaan, opsluiten...?)	1949	82,6	14,8	1,9	0,7
Anderen gedwongen om dingen te doen die ze niet wilden doen	1950	93,9	4,5	1,2	0,4
Schaal dader klassieke pesterijen				Alpha= 0,799	

Aan de jongeren die minstens één keer in de afgelopen drie maanden iemand anders hadden gepest, vroegen we vanwaar ze de persoon/de personen kennen die ze gepest hadden. (De respondenten mochten meerdere antwoordmogelijkheden aankruisen omdat 1) de dader mogelijk meerdere slachtoffers gepest had, 2) dader en slachtoffer elkaar mogelijk via meerdere wegen kennen (bv: school en jeugdbeweging)).

Ook hier kenden de meeste daders hun slachtoffers via de school (81,6%). Ongeveer één dader op tien kende de persoon die hij of zij gepest had via de familie. Iets meer jongeren (20,6%) hadden iemand uit de buurt of uit het verenigingsleven gepest (16,5%).

Van de jongeren die zeiden dat ze in de afgelopen drie maanden iemand gepest hadden, gaf 12,7% toe dat ze die persoon ook via het internet of de gsm gepest hadden.

Figuur 7: Vanwaar ken je de persoon/de personen die je gepest hebt? (N=242)

8.4.3. Bijstaander van klassiek pesten

In de meeste peestsituaties kunnen we naast de rol van slachtoffer en de rol van dader ook de rol van 'bijstaander' onderscheiden. In dit onderzoek werd gevraagd hoe vaak de jongeren in de afgelopen drie maanden gezien hadden dat anderen gepest werden.

Bijna twee derden van de jongeren (66%) waren getuige toen anderen iemand beledigden. 58,3% van de jongeren zag dat iemand uitgesloten of genegeerd werd, 52,4% hoorde iemand roddels of valse geruchten vertellen over een ander en 43,2% van de jongeren zag hoe anderen iemand schopten, duwden, sloegen, of op een andere manier pijn deden. De pesterijen die vooral materiële schade veroorzaken (geld afnemen, bezittingen kapot maken,...) kwamen minder frequent voor.

Ten slotte werd, op dezelfde manier als bij 'slachtoffer van klassieke pesterijen' en 'dader van klassieke pesterijen', een schaal geconstrueerd voor 'bijstaander van klassieke pesterijen'. Deze schaal is betrouwbaar (alpha is 0,855)

Van de jongeren die getuige waren geweest van een of andere vorm van pesten, had 51,5% het slachtoffer geholpen.

Tabel 27: Bijstaander van klassiek pesten

'Hoe vaak heb je in de afgelopen drie maanden gezien of gehoord dat anderen iemand anders pestten...'	N	Nooit gezien	Enkele keren gezien	Nogal veel gezien	Veel gezien
Door hem of haar opzettelijk uit te sluiten tijdens activiteiten of te negeren?	1968	41,7	47,0	8,4	2,9
Door gemene dingen te zeggen (dingen die de gevoelens van die persoon kwetsten)?	1965	34,0	49,4	12,6	4,0
Door roddels of valse geruchten over die persoon te verspreiden?	1957	47,6	38,9	8,7	4,8
Door die persoon te dwingen zijn bezittingen of geld af te geven?	1956	85,2	10,9	2,5	1,4
Door zijn of haar bezittingen kapot te maken?	1957	77,6	18,1	2,2	2,1
Door hem of haar opzettelijk pijn te doen (schoppen, duwen, slaan, opsluiten,...)	1950	56,8	32,1	6,8	4,3
Door hem of haar te dwingen om dingen te doen die hij of zijn niet wilde doen	1954	77,5	17,6	3,0	1,9
Schaal bijstaander klassieke pesterijen	Alpha= 0,855				

8.4.4. Betrokkenheid bij (systematisch) pesten

Om een beeld te krijgen van het aantal jongeren dat volgens de strikte definitie van pesten (die veronderstelt dat het om herhaaldelijk negatief gedrag moet gaan), gepest werd of heeft in de afgelopen drie maanden, hanteren we de criteria die Kristensen en Smith (2003) in hun onderzoek naar pesten bij Deense jongeren gebruikten. Alle jongeren die in de afgelopen drie maanden regelmatig gepest werden op minstens één van de bevraagde

manieren én de jongeren die heel af en toe gepest werden op minstens drie verschillende manieren, worden als (systematisch) gepesten beschouwd. Omgekeerd worden alle jongeren die in de afgelopen drie maanden regelmatig gepest hebben op minstens één van de bevraagde manieren én de jongeren die heel af en toe gepest hebben op minstens drie verschillende manieren bij de (systematische) pesters ingedeeld.

Op basis van deze indeling komen we tot de volgende conclusies: 10,4% van de jongeren werd gepest op regelmatige basis, 9,0% van de jongeren was enkel dader en 3,4% van de jongeren was zowel dader als slachtoffer van systematische pesterijen in de afgelopen drie maanden. 77,3% van de jongeren was in de afgelopen drie maanden noch als dader nog als slachtoffer betrokken bij (systematische) pesterijen.

8.5. Cyberpesten

In de vragenlijst werd er op twee verschillende plaatsen gepeild naar de ervaringen van jongeren met cyberpesten. Vooraleer de ervaring met gewoon pesten en de ervaring met cyberpesten ter sprake werden gebracht, werden aan de jongeren een aantal vormen van “deviant” internet- en gsm-gebruik voorgelegd (die in de literatuur vaak als uitingen van cyberpesten worden omschreven). Eerst gaven de jongeren aan of ze deze dingen al eens gedaan hadden, daarna of anderen die dingen al eens bij hen gedaan hadden en ten slotte of ze al eens gezien hadden dat anderen die dingen bij iemand anders deden. Bij de eerste twee vragen werd ook telkens gepeild of ze deze gedragingen grappig of kwetsend vonden.

Verder in de vragenlijst werd dan rechtstreeks aan de jongeren gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden dader, slachtoffer of bijstaander waren van pesten via internet of GSM.

8.5.1. Slachtoffer van cyberpesten

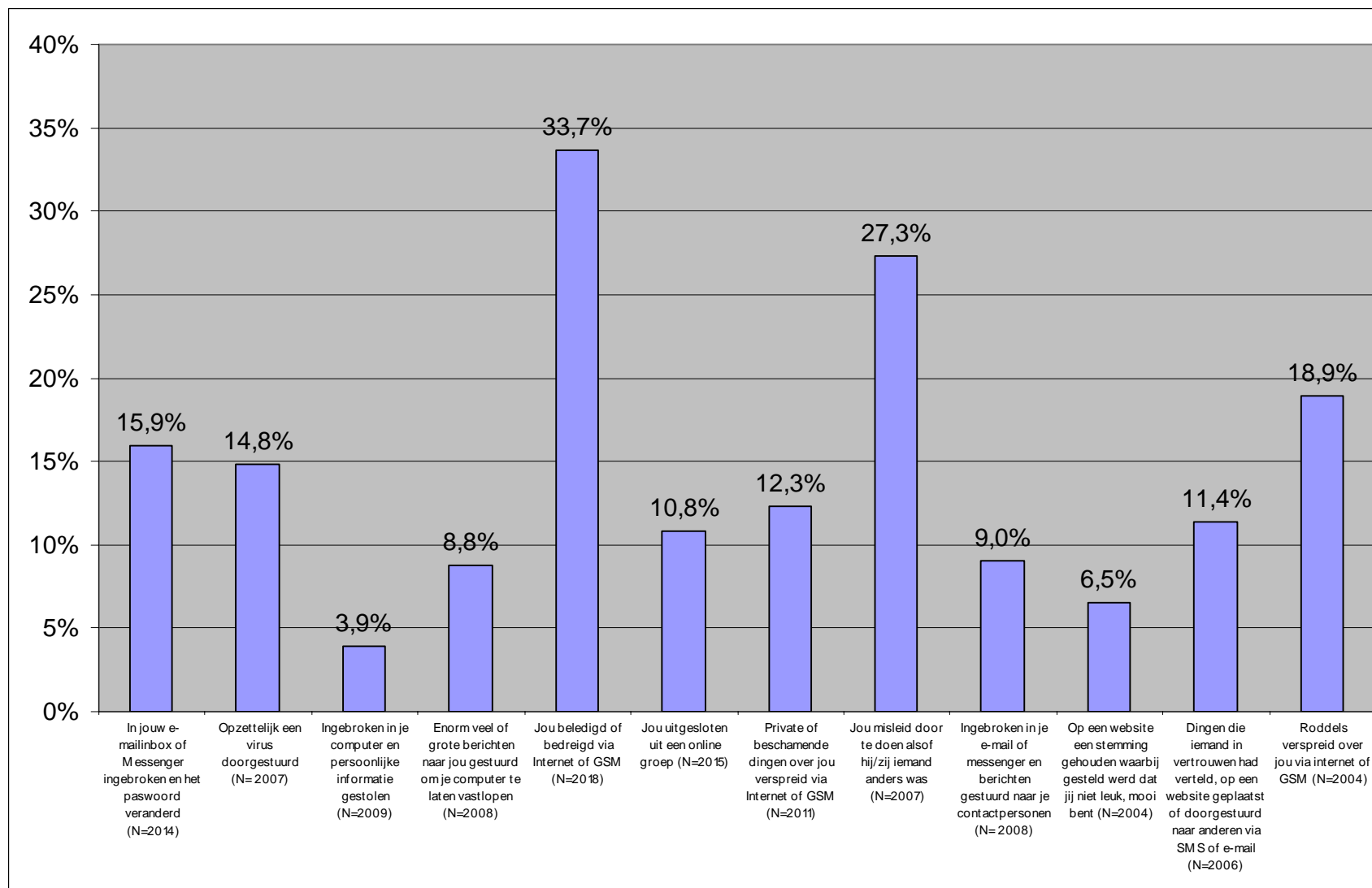
In Figuur 8 zien we een grafisch overzicht van de mate waarin jongeren ervaring hebben met verschillende vormen van deviant internet- en gsm-gedrag (die dus ook als mogelijke subvormen van cyberpesten beschouwd kunnen worden) als slachtoffer.

Het beledigen of bedreigen via het internet of de gsm komt het vaakst voor: 33,7% van de jongeren werd al eens beledigd of bedreigd op deze manier. Dit is niet zo verwonderlijk als we zien dat bij het gewone pesten ‘gemene dingen zeggen’ het frequentst voorkwam. Daarnaast werd 27,3% van de jongeren al eens misleid via het internet door iemand die een andere identiteit aangenomen had. De derde meest voorkomende vorm van deviante internet- en gsm-praktijken bij de slachtoffers is het verspreiden van roddels via internet of gsm (18,9%). Bij 15,9% van de jongeren, vervolgens, werd ingebroken in de e-mailinbox of messenger en werd het paswoord veranderd. Iets minder jongeren (14,8%) beweren dat ze opzettelijk een virus toegestuurd kregen. Van de vormen van cyberpesten die meer kennis van het internet vereisen, zoals het houden van een stemming op een website (6,5%) en het

inbreken in de computer van een ander (3,9%) werden beduidend minder jongeren het slachtoffer.

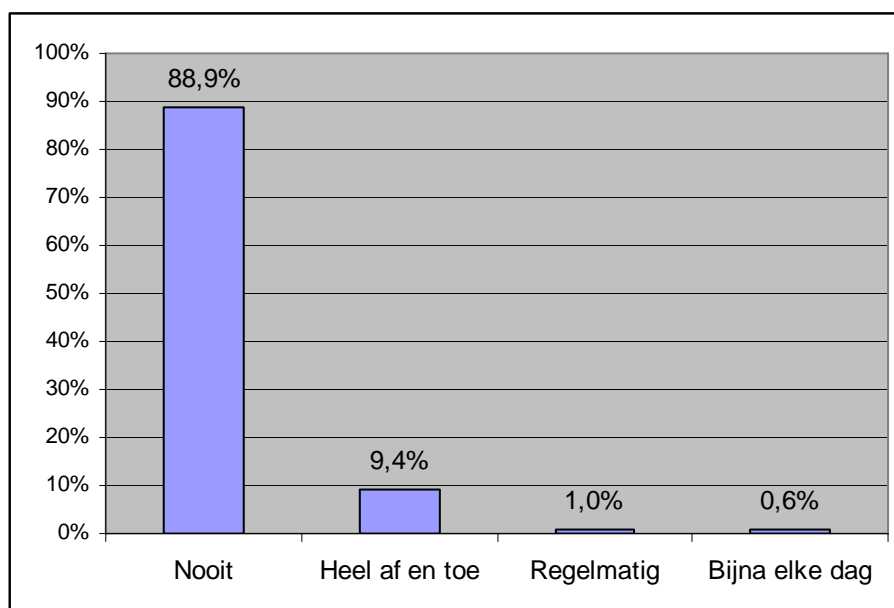
Door de scores op alle vormen van deviant internetgedrag op te tellen (nee=0, ja=1), kon een index 'Slachtoffer van deviante internet- en gsm-praktijken' geconstrueerd worden. Deze index geeft aan van hoeveel vormen van deviant internetgedrag de jongeren het slachtoffer werden, en zal gebruikt worden in verdere analyses.

Figuur 8: Frequentieverdeling slachtoffer van verschillende vormen van “deviant” internet- en gsm-gedrag

Op een andere plaats in de vragenlijst vroegen we aan de jongeren expliciet hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden gepest werden via internet of gsm. Een grote meerderheid van de jongeren (88,9%) gaf aan nooit gepest te zijn via het internet of de gsm. Ongeveer één tiende van de jongeren (11,1%) werd in de afgelopen drie maanden heel af en toe tot regelmatig gepest via het internet of de gsm⁶.

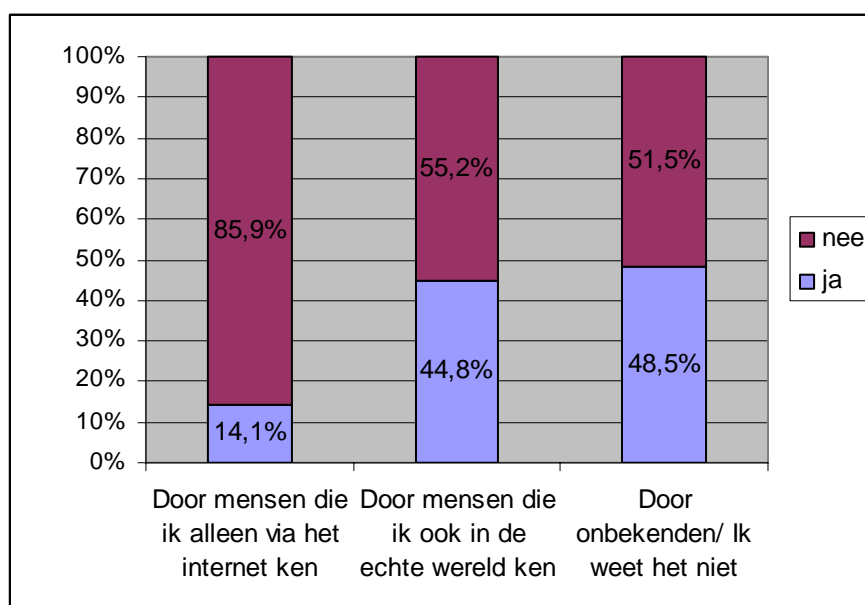
Tabel 28: Hoe vaak werd je in de afgelopen gepest via internet of gsm?

⁶ Het contrast tussen de impliciete peiling (waarbij 61,9% het slachtoffer was geworden van minstens één “deviante” internet- of gsm-praktijk) kan op verschillende manieren verklaard worden. Die verklaringen verwijzen allemaal naar de vereisten die vaak ook aan het (klassieke) pesten worden gesteld (het moet gaan om herhaaldelijk en bewust kwetsend gedrag, en er is een machtsverschil tussen pester en gepeste nodig). Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat een slachtoffer een bepaalde handeling (bv. door iemand misleid worden) niet als “kwetsend” ervaart. Veel hangt natuurlijk af van de soort handeling die wordt gesteld (jongeren vinden internet- en gsm-praktijken waarbij ze openlijk worden vernederd duidelijk erger dan handelingen die alleen gevolgen hebben voor hen zelf (bv. niet meer kunnen werken op de computer omdat iemand met opzet een virus heeft doorgestuurd) en natuurlijk ook van de relatie die men heeft met de persoon die de handeling stelt. Als vrienden op deze manier een grap met jongeren proberen uit te halen, zullen ze daar waarschijnlijk minder zwaar aan tillen (of het alleszins niet als pesten beschouwen), dan wanneer ze belaagd worden door iemand anders (bv. iemand die hen ook gewoon pest op school). Ten slotte zal men misschien ook niet de indruk hebben dat men echt gepest wordt, wanneer men maar één keer met een dergelijk fenomeen werd geconfronteerd.

Aan de jongeren die gepest werden via het internet of de gsm, vroegen we wie de dader was. De jongeren mochten meerdere antwoordmogelijkheden aankruisen (omdat er mogelijk meerdere daders waren). Van de online-slachtoffers werd 44,8% gepest door mensen die hij of zij ook in de echte wereld kende. In ongeveer de helft van de gevallen was de dader onbekend (48,5%). Slechts een minderheid van de slachtoffers (14,1%) werd gepest door iemand die hij of zij enkel via het internet kende.

Figuur 9: Door wie werd je gepest via internet of GSM? (N=188)

De jongeren die gepest werden via het internet of de gsm gaven in 57,3% van de gevallen aan dat ze door de dader van de cyberpesterijen ook gewoon gepest werden.

We gingen ten slotte ook na hoe de slachtoffers gereageerd hebben op de cyberpesterijen. Een meerderheid van de slachtoffers (55,1%) heeft aan niemand verteld dat hij of zij gepest werd via het internet of de gsm. Het gebruik van andere copingstrategieën werd bevraagd aan de hand van 11 stellingen. De jongeren antwoordden telkens met 'niet gedaan', 'soms gedaan', 'nogal veel gedaan' en 'veel gedaan'. De meeste jongeren die gepest werden via internet of gsm hebben (soms tot veel) één of andere vorm van actie ondernomen: ze hebben zichzelf verdedigd in de echte wereld

(70,6%), ze hebben de dader geblokkeerd op Messenger (67,4%), ze hebben gevraagd aan de dader om ermee te stoppen in de echte wereld (57,6%), of via het internet (53,4%), of ze hebben teruggepest via internet of gsm (50,5%).

Daarnaast hebben vele slachtoffers ook gedaan alsof er niets gebeurd was (60,8%) of gewacht tot het cyberpesten vanzelf over zou gaan (57,3 %). Ongeveer een vierde van de jongeren gaf zichzelf de schuld.

De copingstrategieën waarin het internet een belangrijke rol speelt (veranderen van e-mailadres, informatie over cyberpesten zoeken op websites, en steun zoeken op een discussieforum op het internet) komen minder voor. Stoppen met het internet of de gsm te gebruiken is voor de meeste slachtoffers geen optie.

Tabel 29: Overzicht gebruikte copingstrategieën

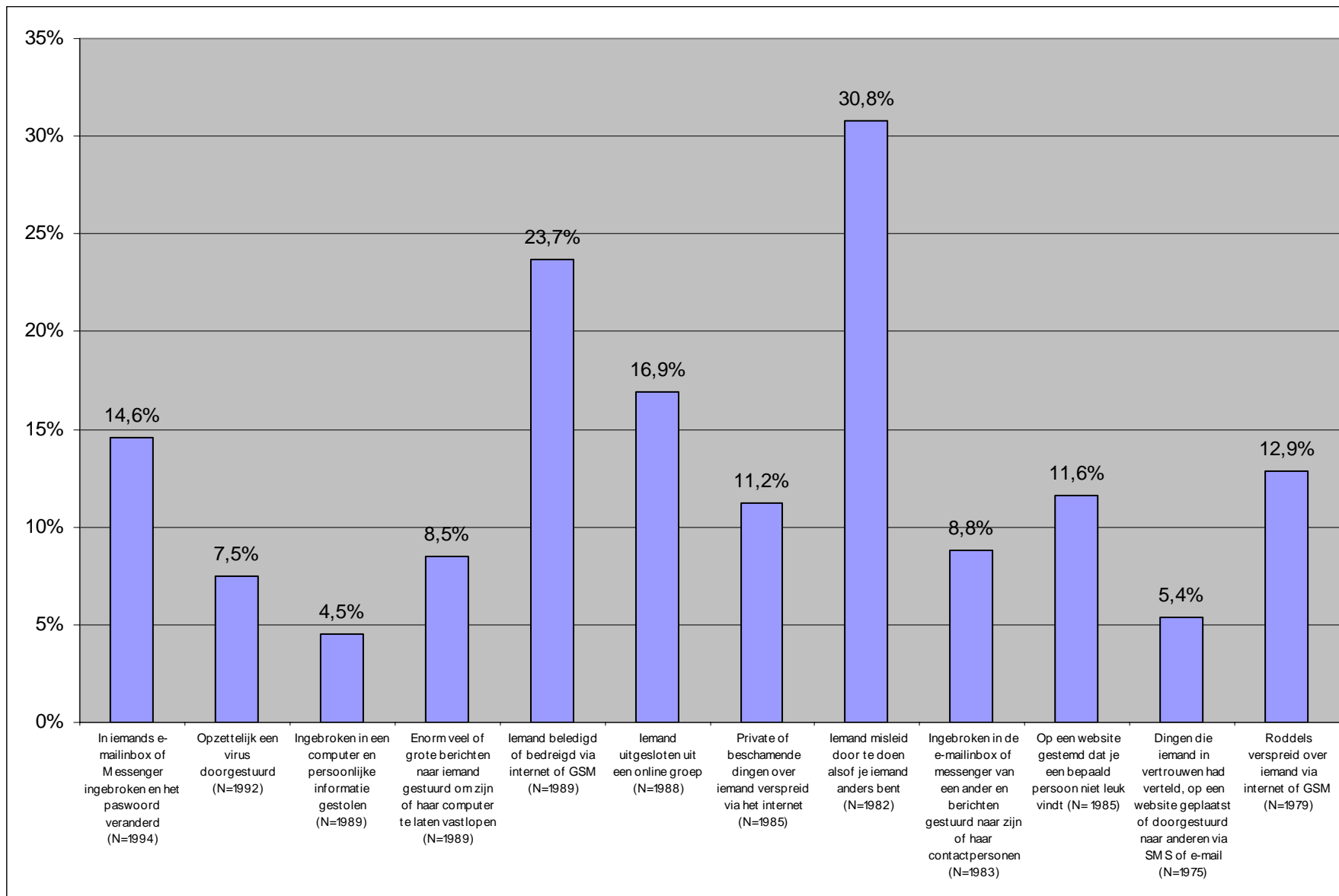
'Hier zijn een aantal manieren waarop mensen kunnen reageren wanneer ze gepest worden via internet of gsm.Duid aan of jij dit ook wel eens gedaan hebt toen jij gepest werd via internet of gsm'	N	Niet gedaan	Soms gedaan	Nogal veel gedaan	Veel gedaan
Ik heb mij verdedigd in de echte wereld	192	29,4	39,3	17,3	14,0
Ik heb die persoon geblokkeerd op Messenger	194	32,6	30,5	10,0	26,9
Ik deed alsof er niets gebeurd was	194	39,2	39,3	11,8	9,7
Ik heb gevraagd om ermee te stoppen in de echte wereld	191	42,4	36,7	12,6	8,3
Ik wachtte tot het vanzelf over zou gaan	194	42,7	38,1	11,4	7,8
Ik heb mij verdedigd via internet of gsm	195	41,8	32,4	10,6	15,2
Ik heb gevraagd om ermee te stoppen via internet of gsm	195	46,6	29,9	12,0	11,5
Ik heb teruggepest via internet of gsm	192	49,5	30,5	10,6	9,4
Ik gaf mijzelf de schuld	193	76,8	19,4	1,5	2,3
Ik heb een ander e-mailadres of MSN adres genomen	195	78,8	14,8	2,8	3,6
Ik heb informatie gezocht op een website over pesten	194	85,0	12,4	1,8	0,8
Ik heb steun gezocht in een discussieforum	193	86,1	9,6	3,3	1,0
Ik ben gestopt met internet of gsm te gebruiken	193	89,9	7,0	0,7	2,4

8.5.2. Dader van cyberpesten

Figuur 10 geeft een overzicht van de mate waarin jongeren de dader waren van “deviante” internet- en gsm-praktijken. De vorm van deviant internetgedrag waaraan de meeste jongeren zich al eens bezondigd hebben is ‘iemand misleiden door te doen alsof je iemand anders bent’: 30,8% van de ondervraagde jongeren heeft dit al eens gedaan. Iets minder dan één op vier jongeren heeft iemand beledigd of bedreigd via het internet of de gsm. De derde meest voorkomende vorm van cyberpesten bij de daders is ‘iemand uitsluiten uit een online groep’: 16,9% van de ondervraagde jongeren heeft dit al eens gedaan. Daarnaast hebben meer dan één op tien jongeren in een e-mailinbox of messenger van een ander ingebroken en het paswoord veranderd (14,6%), private en beschamende dingen (11,2%) of roddels (12,9%) verspreid over iemand anders via internet of gsm. Net zoals bij de slachtoffers, komt het inbreken in de computer van iemand anders minder frequent voor (4,5%).

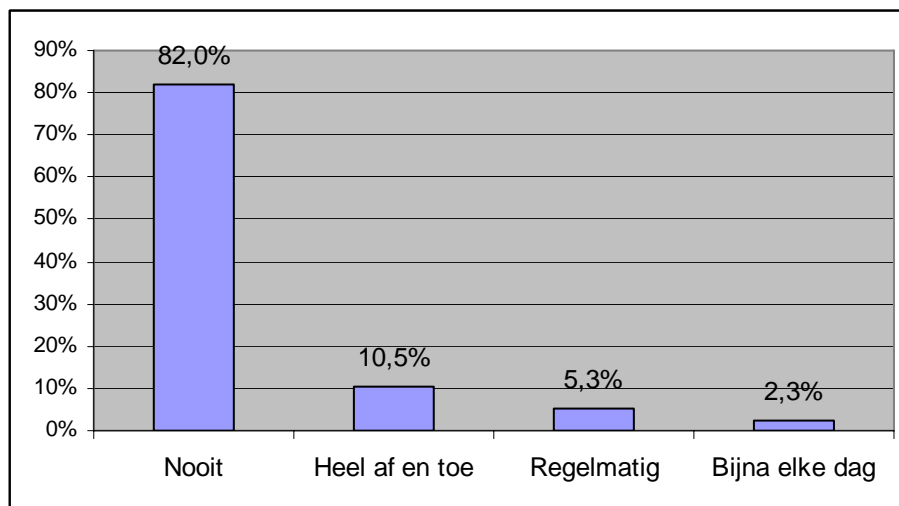
Door de scores op alle vormen van deviant internetgedrag op te tellen (nee=0, ja=1), kon een index ‘Dader van deviante internet- en gsm-praktijken’ geconstrueerd worden. Deze index geeft aan van hoeveel vormen van deviant internetgedrag de jongeren dader waren, en zal gebruikt worden in verdere analyses.

Figuur 10 : Frequentieverdeling dader van verschillende vormen van “deviant” internet- en gsm-gedrag

We vroegen aan de jongeren ook expliciet hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden iemand anders gepest hadden via internet of gsm⁷. Een grote meerderheid van de jongeren gaf aan in de afgelopen drie maanden nooit iemand gepest te hebben via internet of gsm (82,0%). Iets meer dan één op tien (10,5%) gaf toe dat hij of zij heel af en toe iemand gepest had via internet of gsm, 5,3% van de jongeren had naar eigen zeggen regelmatig iemand gepest via internet of gsm, 2,3% pestte dagelijks via internet of gsm.

Tabel 30: Hoe vaak heb je in de afgelopen drie maanden iemand anders gepest via internet of gsm (N=1936) ?

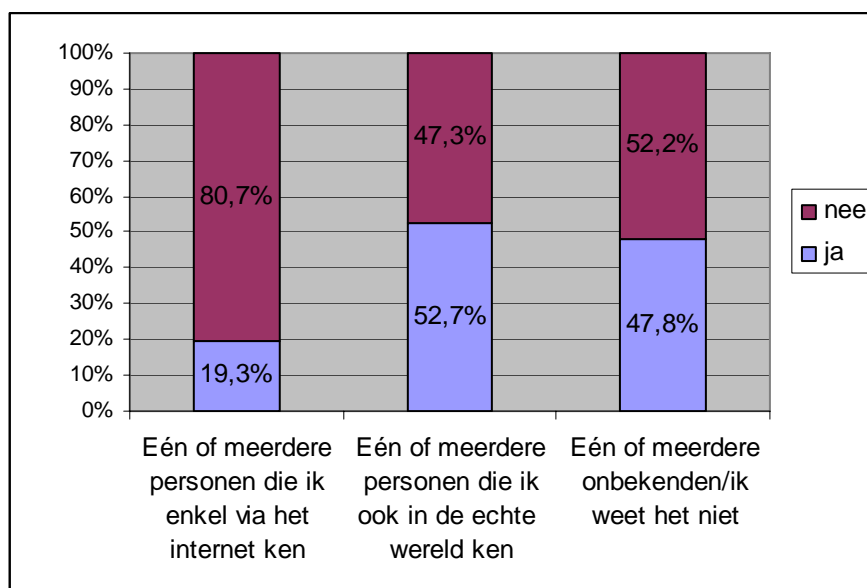

We vroegen aan de daders van cyberpesterijen wie ze via het internet of de gsm gepest hadden. Ze konden meerdere antwoordmogelijkheden aanduiden (aangezien ze mogelijk in de afgelopen drie maanden meer dan één persoon gepest hadden).

⁷ Uit een analyse van de missing data voor de variabele die op een rechtstreekse manier peilde naar de frequentie waarmee men tijdens de laatste drie maanden iemand anders had gepest via internet of gsm, bleek dat deze ontbrekende waarden niet louter toevallig verdeeld waren. (Door een verwijzingsfout in de vragenlijst voor de middelbare scholen, werden diegenen die vermeld hadden dat ze geen slachtoffer waren van cyberpesterijen onmiddellijk doorverwezen naar de bijstaandervraag, in plaats van eerst naar de dader- en vervolgens naar de bijstaandervraag. Deze verwijzingsfout werd in 7 middelbare scholen door de instructeur rechtgezet; bovendien waren in de andere middelbare scholen ook leerlingen die de dadervraag hadden ingevuld (ondanks het routingprobleem).) Daarom werden op basis van de bestaande gegevens voor de middelbare scholen, waarden geïmputeerd (via SPSS) voor de cases die een missing value hadden voor de dadervraag.

Meer dan de helft van de daders heeft iemand gepest die hij of zij ook in de echte wereld kent. Opmerkelijk is dat ook bijna de helft van de daders van cyberpesterijen een onbekende gepest had. Ten slotte heeft één op vijf daders iemand gepest die hij of zij enkel via het internet kent.

Figuur 11: Wie heb je gepest via internet of gsm? (N= 216)

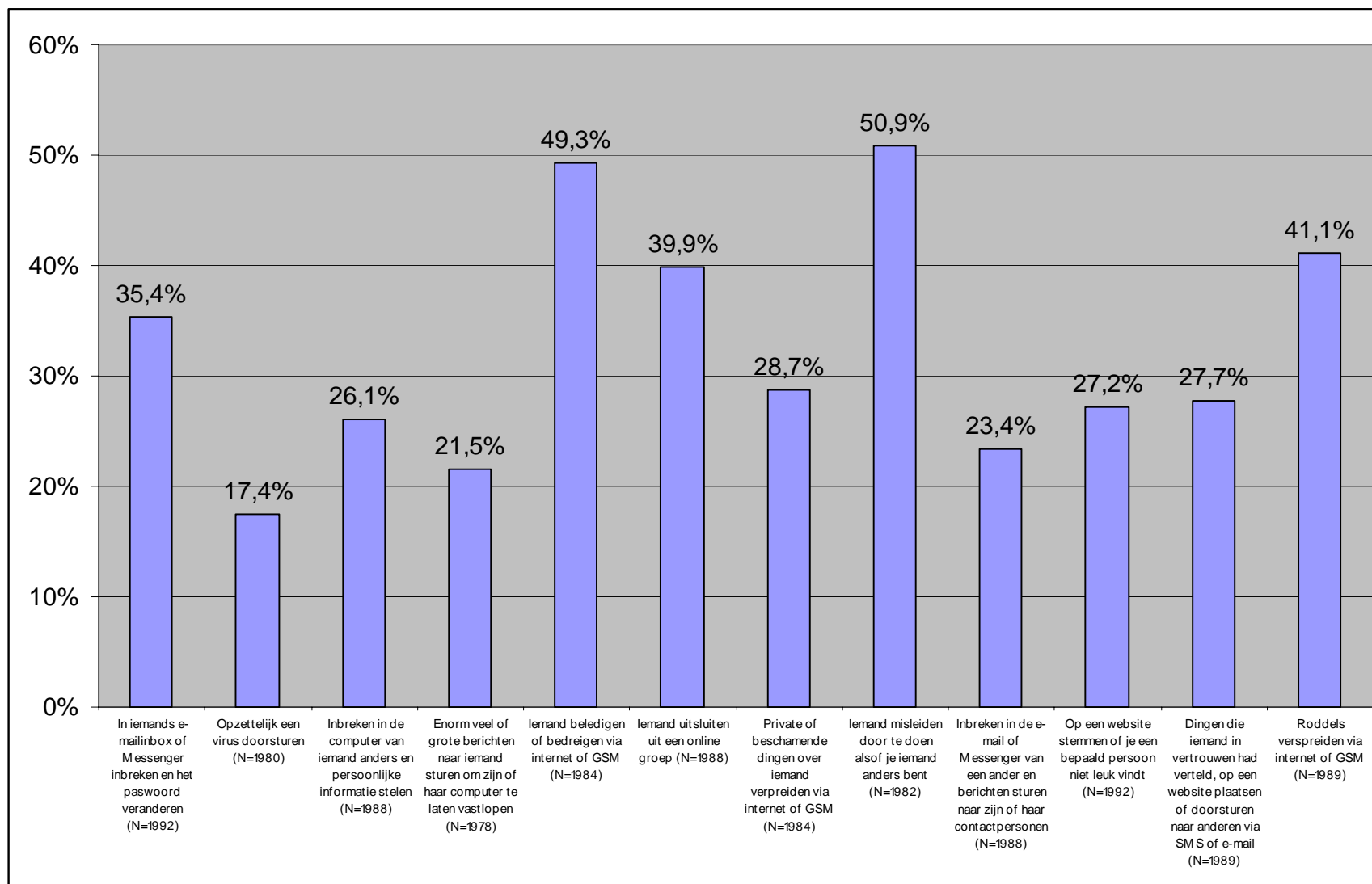
Bijna zeven op tien daders hebben hun slachtoffer anoniem gepest. Ongeveer zes op tien daders gaven aan dat ze de persoon die ze via het internet of de gsm gepest hebben, ook in het echt gepest hebben.

8.5.3. Bijstaander van cyberpesten

Ten slotte vroegen we nog aan de jongeren hoe vaak ze gezien of gehoord hadden dat anderen iemand pestten via het internet of de gsm op de verschillende manieren. De helft van de jongeren had gezien dat iemand een ander misleidde via het internet door de doen alsof hij of zij iemand anders was. Een iets kleiner percentage van de jongeren (49,3%) zag anderen iemand beledigen of bedreigen via het internet of de gsm. Daarnaast zagen ongeveer vier op tien jongeren anderen iemand uitsluiten uit een online groep of roddels verspreiden over iemand via het internet of de gsm. Drie op tien jongeren waren getuige toen iemand inbrak in de e-mailinbox of messenger van iemand anders en het paswoord veranderde.

Op een gelijkaardige manier als de indexen van 'dader van deviante internet- en gsm-praktijken' en 'slachtoffer van deviante internet- en gsm-praktijken' werd een index 'bijstaander van deviante internet- en gsm-praktijken' geconstrueerd.

Figuur 12: Frequentieverdeling bijstaander van verschillende vormen “deviant” internet- en gsm-gedrag

Verder in de vragenlijst werd ook rechtstreeks aan de jongeren gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden gezien of gehoord hadden dat anderen iemand anders pestten via internet of gsm: 72,1% van de jongeren was geen getuige van cyberpesten in de afgelopen drie maanden. Dit wil zeggen dat 27,9% van de jongeren heel af en toe tot bijna elke dag gezien of gehoord hebben dat anderen iemand pestten via het internet of de gsm.

Van de jongeren die in de afgelopen drie maanden getuige waren van cyberpesten, heeft 8,6% meegedaan met de pester, 32,0% heeft het slachtoffer geholpen en heeft 59,4% niets gedaan.

Tabel 31: Frequentieverdeling reactie bijstaander op cyberpesterijen

'Wat heb je gedaan toen je in de afgelopen drie maanden zag dat iemand gepest werd via internet of gsm?' N= 489	%
Ik heb meegedaan met de pester	8,6
Ik heb het slachtoffer geholpen	32,0
Ik heb niets gedaan	59,4

8.5.4. Betrokkenheid bij (systematisch) cyberpesten

Net zoals bij het klassieke pesten, gaan we na hoeveel jongeren, in de afgelopen drie maanden, betrokken waren bij systematisch cyberpesten. We gebruiken een gelijkaardige indeling als bij het klassieke pesten om te bepalen wie (volgens de striktere definitie) gecyberpest werd en wie gecyberpest heeft. Alle jongeren die aankruisten dat ze in de afgelopen drie maanden 'regelmatig' of 'elke dag' gepest werden via het internet of de gsm, samen met de jongeren die 'heel af en toe' gepest werden via het internet of de gsm, én slachtoffer waren van minstens drie vormen van deviante internet- en gsm-praktijken, worden als slachtoffers van cyberpesterijen beschouwd. Daders van (systematisch) cyberpesten zijn alle jongeren die in de afgelopen drie maanden 'regelmatig' of 'elke dag' gepest hebben via het internet of de gsm, en de jongeren die 'heel af en toe' gepest hebben via het internet of de gsm én dader waren van minstens drie vormen van deviant internet- of gsm-gedrag.

Ongeveer één op tien jongeren was in de afgelopen drie maanden betrokken bij (systematisch) cyberpesten: 3,3% was enkel slachtoffer, 5,0% was enkel dader en 2,6% was zowel dader als slachtoffer.

8.5.5. Betrokkenheid bij cyberpesten versus betrokkenheid bij klassiek pesten

In het totaal worden iets minder dan twee op tien jongeren systematisch gepest: 11,1% van de jongeren is enkel slachtoffer van klassieke pesterijen, 3,7% van de jongeren is enkel slachtoffer van cyberpesterijen en 2,3% van de jongeren wordt zowel via het internet als gewoon gepest. Dezelfde trends zien we bij het daderschap: iets minder dan twee op tien jongeren zijn dader van systematische pesterijen 9,2% pest enkel op de klassieke manier, 4,9% pest enkel via het internet of de gsm en 3,1% pest zowel via het internet als op de klassieke manier. Uit deze cijfers blijkt dat het cyberpesten toch niet louter terug te brengen is tot een vorm van klassiek pesten. Er is namelijk een categorie van jongeren die niet betrokken zijn bij klassieke pesterijen, maar wel bij cyberpesterijen.

8.5.6. Perceptie van cyberpesten

Zowel in het onderdeel over de ervaring met cyberpesten als slachtoffer, als in het onderdeel over de ervaring met deviante internet- en gsm-praktijken als dader, werd gevraagd aan de jongeren of ze de verschillende vormen deviant internet- en gsm-gedrag grappig of kwetsend vinden. In Tabel 32 maken we een onderscheid tussen de antwoorden van de daders en de slachtoffers van de deviante internet- en gsm-praktijken. Wat meteen opvalt, is dat de slachtoffers alle vormen kwetsender vonden dan de daders. De daders vonden deze vormen van deviant internet- en gsm-gedrag dan weer eerder grappig.

De vormen die de slachtoffers het meest kwetsend vonden waren 'Inbreken in de computer van iemand anders en persoonlijke informatie stelen' (73,3%), 'Private of beschamende dingen over iemand verspreiden via het internet of de gsm' (65,7%) en 'Dingen die iemand in vertrouwen had verteld op een website plaatsen en doorsturen via gsm' (69,2%). 'Iemand misleiden door te

doen alsof je iemand anders bent' daarentegen werd door een meerderheid van de slachtoffers (53,7%) als 'eerder grappig' beschouwd.

De daders van de deviante internet- en gsm-praktijken beschouwden vooral 'Iemand misleiden door te doen alsof je iemand anders bent' (82,8%), 'Enorm veel of grote berichten naar iemand sturen om zijn of haar computer vast te laten lopen' (75,8%) en 'Private of beschamende dingen over iemand verspreiden via internet of gsm' (71,7%) als grappig. 'Dingen die iemand in vertrouwen had verteld, op een website plaatsen of doorsturen via internet of gsm' wordt door de daders zelf het meest als 'kwetsend' beschouwd (45,1% van degenen die dit al eens gedaan hadden, vonden het kwetsend).

Tabel 32 : perceptie cyberpesterijen naar rol

	Slachtoffer	%	Dader	%
In iemands e-mailinbox of messenger inbreken en het paswoord veranderen	Eerder grappig	9,9	Eerder grappig	63,2
	Eerder kwetsend	44,2	Eerder kwetsend	10,0
	Raakt me niet	45,8	Raakt me niet	26,8
	(N= 312)		(N=280)	
Opzettelijk een virus doorsturen	Eerder grappig	15,9	Eerder grappig	68,3
	Eerder kwetsend	50,8	Eerder kwetsend	6,9
	Raakt me niet	33,3	Raakt me niet	24,8
	(N= 295)		(N=145)	
Inbreken in de computer van iemand anders en persoonlijke informatie stelen	Eerder grappig	8,0	Eerder grappig	50,0
	Eerder kwetsend	73,3	Eerder kwetsend	25,0
	Raakt me niet	18,7	Raakt me niet	25,0
	(N= 75)		(N=88)	
Enorm veel of grote berichten naar iemand sturen om zijn of haar computer te laten vastlopen	Eerder grappig	43,3	Eerder grappig	75,8
	Eerder kwetsend	24,0	Eerder kwetsend	7,9
	Raakt me niet	32,7	Raakt me niet	16,4
	(N= 171)		(N= 165)	

	Slachtoffer	%	Dader	%
Iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm	Eerder grappig	21,3	Eerder grappig	36,2
	Eerder kwetsend	42,4	Eerder kwetsend	30,8
	Raakt me niet	36,3	Raakt me niet	33,0
	(N= 672)		(N=454)	
Iemand uitsluiten uit een online groep	Eerder grappig	19,2	Eerder grappig	28,3
	Eerder kwetsend	40,5	Eerder kwetsend	20,5
	Raakt me niet	40,7	Raakt me niet	51,2
	(N= 214)		(N= 322)	
Private of beschamende dingen over iemand verspreiden via internet of gsm	Eerder grappig	16,1	Eerder grappig	71,7
	Eerder kwetsend	65,7	Eerder kwetsend	20,1
	Raakt me niet	18,2	Raakt me niet	8,2
	(N= 242)		(N= 219)	
Iemand misleiden door te doen alsof je iemand anders bent via internet of gsm	Eerder grappig	53,7	Eerder grappig	82,8
	Eerder kwetsend	26,4	Eerder kwetsend	5,8
	Raakt me niet	19,9	Raakt me niet	11,4
	(N= 537)		(N= 586)	
Inbreken in de e-mail of messenger van een ander en berichten sturen naar zijn of haar contactpersonen	Eerder grappig	20,2	Eerder grappig	63,5
	Eerder kwetsend	54,5	Eerder kwetsend	14,4
	Raakt me niet	25,3	Raakt me niet	22,1
	(N= 178)		(N= 167)	
Op een website stemmen dat je een bepaald persoon niet leuk vindt	Eerder grappig	27,2	Eerder grappig	35,6
	Eerder kwetsend	43,2	Eerder kwetsend	20,3
	Raakt me niet	29,6	Raakt me niet	44,1
	(N= 125)		(N= 222)	

	Slachtoffer	%	Dader	%
Dingen die iemand in vertrouwen had verteld, op een website plaatsen of doorsturen naar anderen via SMS of e-mail	Eerder grappig	9,8	Eerder grappig	28,4
	Eerder kwetsend	69,2	Eerder kwetsend	45,1
	Raakt me niet	21,0	Raakt me niet	26,5
	(N= 224)		(N= 102)	
Roddels verspreiden via internet of gsm	Eerder grappig	15,8	Eerder grappig	39,3
	Eerder kwetsend	57,4	Eerder kwetsend	25,5
	Raakt me niet	26,8	Raakt me niet	35,2
	(N= 373)		(N= 247)	

Aan de jongeren werd ook gevraagd of ze zelf denken dat pesten via internet of GSM een groot probleem is. Een meerderheid van de jongeren vond cyberpesten een groot probleem. Van deze jongeren vond 25,2% het zelfs een enorm groot probleem. Het is echter moeilijk te achterhalen of de jongeren bedoelen dat de omvang van het cyberpestenprobleem zo groot is, of dat het cyberpesten een enorme impact kan hebben op het slachtoffer.

Tabel 33: Denk je dat pesten via internet of gsm een groot probleem is?

'Denk je dat pesten via internet of gsm een groot probleem is?'	%
N= 1451	
Ja, een enorm probleem	25,2
Ja, een tamelijk groot probleem	38,6
Nee, een klein probleem	26,2
Nee, geen probleem	10,0

De vragenlijst werd afgesloten met een aantal stellingen over pesten via het internet. De jongeren gaven telkens aan in welke mate ze het eens of oneens waren met de stelling. De meerderheid van de jongeren vond dat het gemakkelijker is om te pesten via het internet en de gsm en dat men er moeilijker voor gestraft kan worden. Toch keurden ze het pesten via het internet of de gsm af: ze vonden het niet minder erg dan gewoon pesten, ze

vonden dat er grenzen staan op wat je kan zeggen via het internet, dat men zich erg gekwetst kan voelen door het pesten via internet en gsm en dat de daders van cyberpesten dezelfde straf moeten krijgen als de daders van klassiek pesten. Bovendien vonden ze cyberpesten laf.

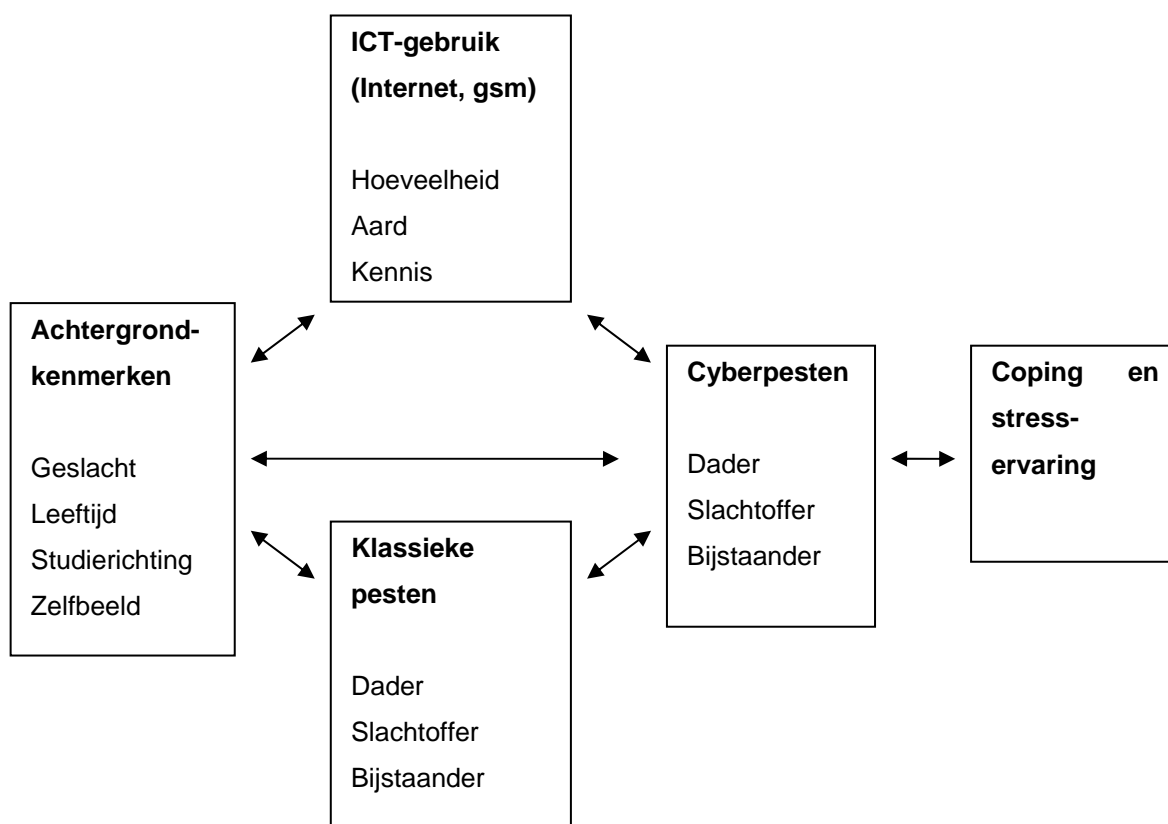
Tabel 34: Perceptie van cyberpesten

'In welke mate ben je het eens of oneens met de volgende uitspraken?'	N	Helemaal oneens	Oneens	Eens	Helemaal eens
Pesten via internet of gsm is gemakkelijker dan pesten in het echt	1936	13,8	18,4	45,5	22,2
Via internet of gsm mag je zeggen wat je wil	1941	23,7	42,2	25,0	9,2
Pesten via internet of gsm is minder erg dan gewoon pesten	1924	25,0	38,1	29,4	7,5
Je kan niet zo gemakkelijk gestraft worden voor iets wat je op het internet deed	1931	11,9	24,9	49,8	13,4
Het is normaal dat er gepest wordt via internet en gsm	1920	27,1	40,3	28,1	4,5
Wie pest via internet en gsm moet dezelfde straf krijgen als wie gewoon pest	1922	8,9	20,2	47,2	23,8
Je kan je erg gekwetst voelen door pesten via internet of gsm	1923	7,5	11,0	51,1	30,5
Pesten via internet of gsm is laf	1930	6,0	7,2	35,8	51,0

9. Resultaten: relaties tussen achtergrondkenmerken, ICT-gebruik, klassiek pesten en cyberpesten

In dit onderdeel bestuderen we de relaties tussen de verschillende gemeten variabelen. In eerste instantie bekijken we of meisjes en jongens, jongere en oudere kinderen, scholieren die een andere studierichting volgen, en personen met een positiever of negatiever zelfbeeld op een verschillende manier omgaan met ICT (vooral internet en gsm) en op een andere wijze geconfronteerd worden met de klassieke vormen van pesten. Daarna nemen we de relaties tussen de achtergrondkenmerken, het ICT-gebruik, het gewone pesten en het cyberpesten onder de loep. We besteden verder ook aandacht aan de effecten of gevolgen van cyberpesten (door de relatie met de stresservaring en het onveiligheidsgevoel op internet te onderzoeken). In onderstaande figuur worden de analyses op een schematische manier voorgesteld. Een belangrijke voorafgaande opmerking bij de gerapporteerde bevindingen in dit deel, is dat ze (voornamelijk) gebaseerd zijn op bivariate analyses (vooral correlatieanalyses). Het is mogelijk dat de samenhang tussen twee variabelen in feite is toe te dichten aan de samenhang van beide variabelen met een derde variabele (die dus een schijnrelatie veroorzaakt). Bovendien kan er op basis van deze gegevens ook niets gezegd worden over causaliteit (wat veroorzaakt wat?). Niettemin verschaffen deze bivariate analyses een eerste inzicht in variabelen die mogelijk belangrijke voorspellers zijn voor de betrokkenheid bij cyberpesten in de verschillende hoedanigheden. In deel 10 worden op basis van de resultaten van de bivariate analyses en de literatuurstudie, modellen geformuleerd die via multivariate analyses worden getest. Deze analyses maken het (wel) mogelijk om de voornaamste voorspellers van slachtoffer- en daderschap bij cyberpesten te isoleren.

Figuur 13: Analyse van onderlinge relaties en relaties met cyberpesten

9.1. ICT-gebruik: onderlinge relaties

In dit onderdeel worden de relaties tussen de hoeveelheid tijd die men besteedt aan het internet, de internetafhankelijkheid, de kennis van het internet, de controle op het internetgebruik, de voorkeur voor gewelddadige videogames, en het gsm-gebruik onder de loep genomen. Uit de correlatieanalyses blijkt dat het aantal minuten die men besteedt aan het internet, positief samenhangt met de mate van internetafhankelijkheid, het beschikken over geavanceerde internetkennis, de voorkeur voor shooter- en fighter games, een verhoogd gebruik van de gsm (om te telefoneren en te SMS'en), en de voorkeur om dingen via internet of gsm te doen in plaats van in het echt. Daarnaast vertonen zwaardere internetgebruikers meer risicogedrag op het internet: ze praten vaker met mensen die ze niet kennen

via het internet, ze plaatsen vaker persoonlijke informatie op het internet, en ze geven vaker aan dat ze het paswoord van hun e-mailinbox of messenger al eens doorgegeven hebben aan een vriend of vriendin.

Aan de andere kant hebben de frequente gebruikers van het internet vaak minder betrokken ouders en wordt de tijd die ze besteden aan het internet minder beperkt door hun ouders.

Tabel 35: Pearson correlaties tussen internetgebruik, internetcontrole, internetafhankelijkheid, internetkennis en gsm-gebruik

	Aantal minuten internet per week
Betrokkenheid ouders	-,214(**)
Tijdsbeperking op het internet	-,307(**)
Geavanceerde internetkennis	,436(**)
Internetafhankelijkheid	,520(**)
'Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?'	,318(**)
'Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet?'	,299(**)
'Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?'	,095(**)
Shooter- en fighter games	,193(**)
Telefoneren	,142(**)
SMS'jes sturen	,160(**)
Meer via het internet/meer in het echt	-,189(**)
'Als je iets zegt via internet of SMS dan komt dat dikwijls verkeerd over'	-,022
'Op het internet durf ik meer dan in het echt'	,085(**)

** p < 0,01

* p < 0,05

9.2. Achtergrondkenmerken en ICT-gebruik

9.2.1. Geslacht en internet- en GSM-gebruik

Uit T-testen en chi-kwadraatanalyses blijkt dat er significante verschillen zijn tussen jongens en meisjes wat betreft hun ICT-gebruik. Zo besteden jongens opvallend meer tijd aan het internet dan meisjes, vertonen ze een grotere internetafhankelijkheid, en beschikken ze meer over geavanceerde internetkennis. Bij meisjes is de voornaamste reden om van het internet gebruik te maken van sociale aard; 58,4% van hen duidt aan dat ze het internet vooral gebruiken “om met anderen te praten”. Bij jongens staat het ontspanningsmotief op de eerste plaats ($\text{Chi}^2= 135,87$, $p= 0,000$). (Congruent daarmee is de bevinding dat meisjes significant meer gebruik maken van e-mail dan jongens ($\text{Chi}^2=7,99$, $p=0,05$)) Jongens hebben ook een grotere voorkeur voor shooter- en fightergames ($\text{Chi}^2=486,30$, $p=0,000$).

In vergelijking met meisjes praten jongens meer met mensen die ze enkel via het internet kennen en plaatsen ze meer persoonlijke informatie over zichzelf op het internet. Meisjes daarentegen geven vaker hun paswoord door aan een vriend of vriendin. Jongens geven vaker toe dat ze meer durven via het internet of gsm dan in het echt; meisjes zijn het vaker eens met de stelling dat elektronische boodschappen gemakkelijk fout geïnterpreteerd kunnen worden. Opvallend is ook dat meisjes meer beperkt worden in hun internetgebruik en dat ze op meer betrokkenheid van hun ouders bij hun internetgebruik kunnen rekenen.

Ten slotte zien we ook bij het GSM-gebruik verschillen tussen de twee seksen: jongens telefoneren meer, meisjes sturen meer SMSjes

Tabel 36: verband tussen geslacht en ICT-gebruik

	Jongen		Meisje		Df	t
	M	SD	M	SD		
Aantal minuten internet per week	903,36	668,80	723,23	598,09	1799	6,04**
Betrokkenheid ouders	0,30	0,28	0,35	0,28	1447	-3,22**
Tijdsbeperking op het internet	0,29	0,40	0,37	0,43	1456	-,322**
Geavanceerde internetkennis	0,79	0,24	0,68	0,28	1875	9,61**
Internetafhankelijkheid	2,43	0,65	2,33	0,64	1445	2,94**
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?	0,53	0,50	0,44	0,50	1886	3,73**
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet?	0,55	0,50	0,48	0,50	1856	2,93**
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?	0,28	0,45	0,36	0,48	1822	-4,06**
Shooter en fighter games	3,42	0,76	2,08	0,93	775	25,88**
Telefoneren	2,78	0,80	2,66	0,80	1662	3,11**
SMS'jes sturen	3,20	0,84	3,43	0,76	1651	-5,73**
Meer via het internet/ meer in het echt	3,75	0,73	3,81	0,67	1469	-1,89**
Als je iets zegt via het internet of SMS dan komt dat dikwijls verkeerd over	2,45	0,80	2,62	0,77	1567	-4,23**
Op het internet durf ik meer dan in het echt	2,70	0,85	2,58	0,85	1563	2,90**

*verwijst naar een significant verschil tussen jongens en meisjes (** p< 0,01 / * p<0,05)

9.2.2. Leeftijd en ICT-gebruik

Correlatie-analyses en General Linear Model (GLM) analyses onthullen ook significante relaties tussen de leeftijd en het ICT-gebruik. Er is een lineair verband tussen de leeftijd enerzijds, en de betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik, de tijdsbeperking op het internet, de voorkeur voor shooter- en fightergames, en het doorgeven van paswoorden aan vrienden anderzijds. Na controle voor het geslacht en de studierichting, blijven enkel de relaties tussen de betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik van de jongeren en de leeftijd en de tijdsbeperking op het internet door ouders en de leeftijd overeind: ouders zijn minder betrokken bij het internetgebruik, en stellen minder beperkingen op de tijd die jongeren aan het internet mogen besteden, naarmate de jongeren ouder worden.

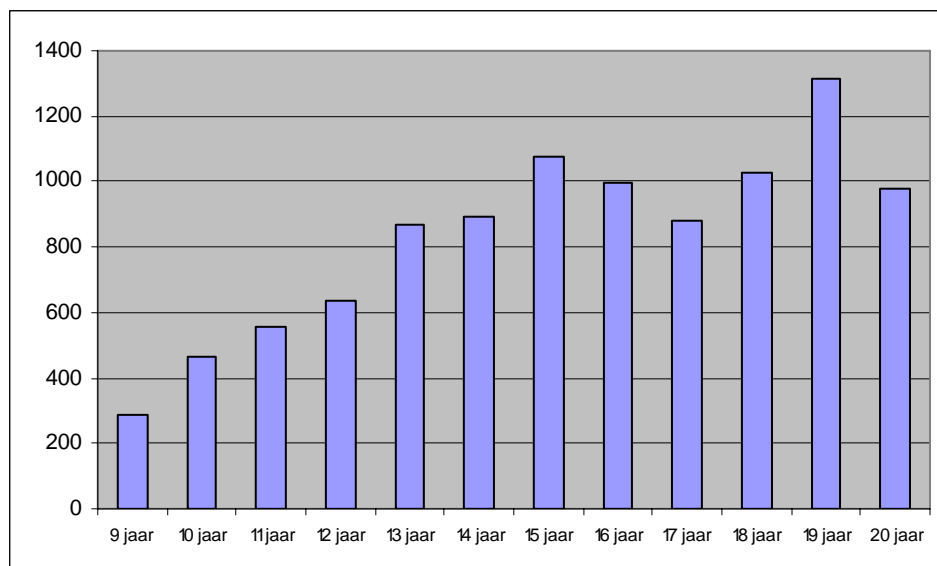
Tabel 37: Pearson correlaties tussen de leeftijd en het ICT-gebruik

	Leeftijd
Betrokkenheid ouders	-,310(**)
Tijdsbeperking op het internet	-,186(**)
Internetafhankelijkheid	-,042
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?	,181(**)
Shooter en fighter	,125(**)

Om verbanden tussen de leeftijd en de andere variabelen van het ICT-gebruik, vast te stellen, zijn correlatieanalyses wellicht niet de optimale methode: er blijkt immers sprake te zijn van curvilineaire verbanden in plaats van lineaire verbanden (zie bv. Figuur 14). Statistische modellen die naast de “gewone leeftijd” ook een “kwadratische term van de afwijking van de gemiddelde leeftijd” als voorspeller opnemen, blijken inderdaad ook een betere “fit” te hebben. Het aantal minuten internet per week, de geavanceerde internetkennis, het risicogedrag (praten met mensen die je enkel via het internet kent en persoonlijke informatie op het net plaatsen), het besef dat boodschappen via het internet vaak verkeerd overkomen, het gebruik van de gsm om te telefoneren en om te SMS'en, stijgen met de leeftijd en nemen

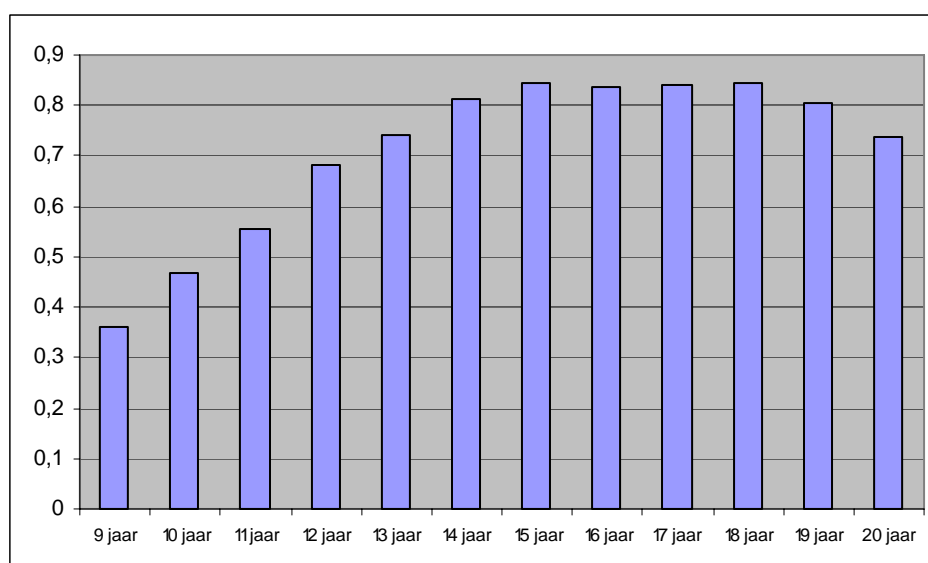
daarna weer af. Deze relaties blijven allen behouden na controle voor geslacht en studierichting. In Figuur 14 wordt de relatie tussen de leeftijd en het aantal minuten internet per week grafisch weergegeven.

Figuur 14: Gemiddeld aantal minuten internet per week naargelang de leeftijd

Het aantal minuten internet per week stijgt tot de leeftijd van 15 jaar en neemt daarna weer af. Waarschijnlijk kunnen we dit verklaren door het feit dat jongeren tot 15 jaar vaak nog niet mogen uitgaan. Het internet is in die periode een ideale manier om te communiceren met vrienden. Naarmate de jongeren meer uit mogen gaan (16 jaar is vaak een belangrijke grens), besteden ze geleidelijk minder aandacht aan het internet. In de grafiek (Figuur 14) zien we dat het internetgebruik bij de 18- en 19-jarigen in dit onderzoek terug stijgt. Deze vertekening is te wijten aan het feit dat er voor deze leeftijdscategorieën beduidend minder respondenten zijn. Bovendien gaat het vaak om jongens en leerlingen uit het BSO en TSO.

Figuur 15: Geavanceerde internetkennis naargelang de leeftijd

Dat de geavanceerde internetkennis van de jongeren toeneemt met de leeftijd en daarna weer licht afneemt, is contra-intuïtief. In Figuur 15 zien we dat de internetkennis stijgt tot de leeftijd van 15 jaar, en daarna stabiel blijft. De daling van de internetkennis bij de 19- en 20-jarigen is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat het hier om een niet-representatieve groep gaat.

9.2.3. Studierichting en ICT-gebruik

Bij de analyses die de relaties tussen de studierichting en het ICT-gebruik onder de loep nemen, wordt er enkel rekening gehouden met de respondenten die in het derde tot en met het zesde middelbaar zitten; er is immers pas sprake van een indeling in Algemeen, Technisch, Beroeps- en Kunstonderwijs vanaf het derde jaar secundair onderwijs. Aangezien het aantal leerlingen dat de KSO-richting volgt in onze steekproef erg beperkt is, zal bovendien alleen het onderscheid tussen ASO, BSO, en TSO weerhouden worden.

Uit variantie-analyses blijkt dat leerlingen uit het BSO significant meer tijd besteden aan - en meer afhankelijk zijn van - het internet. Hun ouders zijn minder betrokken bij hun internetgebruik en er staan minder beperkingen op het aantal minuten dat ze het internet gebruiken in vergelijking met de leerlingen uit het ASO. Bovendien praten ze vaker met mensen die ze enkel

via het internet kennen. Ook voor het gsm-gebruik worden verschillen genoteerd: leerlingen uit het beroepsonderwijs gebruiken hun gsm vaker om te telefoneren dan leerlingen uit het ASO en het TSO. Leerlingen uit het BSO en het TSO spelen liever “shooter and fighter games” dan leerlingen uit het ASO. Leerlingen uit het ASO en het TSO zijn het vaker eens met de stelling “Ik durf meer via het internet dan in het echt”. Wat de kennis van internet en computers betreft, zijn er geen significante verschillen tussen de studierichtingen.

Tabel 38 Relatie studierichting – ICT-gebruik

	M			F	Scheffe
	BSO	TSO	ASO		
Aantal minuten internet per week	1143,41	1022,76	825,04	18,197**	BSO>ASO** TSO>ASO**
Betrokkenheid ouders	0,22	0,27	0,28	4,959**	ASO>BSO**
Tijdsbeperking op het internet	0,18	0,29	0,37	15,676**	TSO>BSO** ASO>BSO** ASO>TSO*
Geavanceerde internetkennis	0,83	0,85	0,83	1,199	
Internetafhankelijkheid	2,51	2,40	2,31	8,767**	BSO>ASO**
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?	0,70	0,60	0,55	7,132**	BSO>ASO**
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet?	0,63	0,68	0,65	,976	
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?	0,42	0,37	0,37	,964	

	M			F	Scheffe
	BSO	TSO	ASO		
Shooter en fighter	3,08	3,22	2,84	10,882**	BSO>ASO** BSO>TSO**
Telefoneren	3,02	2,73	2,68	16,934**	BSO>ASO** BSO>TSO**
SMS'jes sturen	3,55	3,48	3,46	1,339	
Meer via het internet/meer in het echt	3,79	3,79	3,86	1,365	
Als je iets zegt via internet of SMS dan komt dat dikwijls verkeerd over	2,60	2,57	2,65	,966	
Op het internet durf ik meer dan in het echt	2,48	2,69	2,73	8,722**	BSO>ASO** BSO>TSO**

** p < 0,01

* p < 0,05

Na controle voor leeftijd en geslacht blijkt dat de relaties tussen de studierichting enerzijds en de voorkeur voor shooter- en fightergames, en het 'meer durven' op het internet anderzijds, niet meer significant zijn.

9.2.4. Zelfbeeld en ICT-gebruik

Onderstaande tabel onthult enkele significante (maar meestal zeer zwakke) relaties tussen het zelfvertrouwen, de sociale competentie, de band met de ouders en het ICT-gebruik.

Tabel 39: Pearson correlaties tussen zelfvertrouwen, sociale competentie, band met ouders en ICT-gebruik

	Zelfvertrouwen	Sociale competentie	Band met ouders
Aantal minuten internet per week	-,091(**)	,092(**)	-,095(**)
Betrokken ouders	,104(**)	,037	,224(**)
Tijdsbeperking op het internet	-,062(*)	-,096(**)	-,016
Geavanceerde internetkennis	-,056(*)	,196(**)	-,134(**)
Internetafhankelijkheid	-,069(**)	,099(**)	-,088(**)
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?	-,083(**)	,074(**)	-,146(**)
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet	-,062(**)	,111(**)	-,117(**)
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?	-,071(**)	,081(**)	-,060(**)
Shooter en fighter	,114(**)	,098(**)	-,074(**)
Telefoneren	,051(*)	,262(**)	-,069(**)
SMS'jes sturen	-,043	,229(**)	-,066(**)
Meer via het internet/meer in het echt	,114(**)	,070(**)	,025
Als je iets zegt via internet of SMS dan komt dat dikwijls verkeerd over	-,082(**)	-,030	-,025
Op het internet durf ik meer dan in het echt	-,059(*)	-,098(**)	,013

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

Na controle voor geslacht, leeftijd, studierichting en diploma van de ouders blijven enkel de positieve relatie tussen de sociale competentie en het gebruik van de gsm om te telefoneren en SMS-jes te sturen en de positieve relatie tussen de betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik van hun kinderen en de band tussen de ouders en de kinderen overeind.

9.3. Klassiek pesten: onderlinge relaties

De correlatiematrix voor de betrokkenheid bij klassieke pesterijen in diverse hoedanigheden (als slachtoffer, dader of bijstaander), brengt alleen positieve relaties aan het licht. Dit wil zeggen dat personen die meer ervaring hebben met klassiek pesten als slachtoffer, vaak ook meer ervaring hebben met klassiek pesten als dader en als bijstaander (en omgekeerd). Deze bevinding wijst wellicht op het bestaan van tegen- of kettingreacties bij het klassieke pesten, waarbij daders slachtoffers worden en slachtoffers daders, en waardoor uiteindelijk een “pestcultuur” ontstaat (waarvan velen getuige kunnen zijn, en waaruit velen op hun beurt inspiratie kunnen putten).

Tabel 40: Onderlinge (Pearson) correlaties klassiek pesten

	Schaal dader klassieke pesterijen	Schaal bijstaander klassieke pesterijen
Schaal slachtoffer klassiek pesten	,323(**)	,284(**)
Schaal dader klassiek pesten		,434(**)

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

9.4. Achtergrondkenmerken en klassiek pesten

9.4.1. Geslacht en klassiek pesten

Uit T-testen blijkt dat jongens en meisjes een andere ervaring hebben met klassieke pesterijen. Hoewel meisjes en jongens even vaak slachtoffer zijn van klassiek pesten, zijn jongens zowel vaker dader als vaker bijstaander van klassiek pesten.

Tabel 41: Relaties tussen geslacht en klassiek pesten

	Jongen		Meisje		Df	t
	M	SD	M	SD		
Schaal slachtoffer klassiek pesten	1,72	2,52	1,82	2,62	1928	-0,85
Schaal dader klassiek pesten	1,69	2,50	1,07	1,76	1784	6,32**
Schaal bijstaander klassiek pesten	4,04	3,99	3,24	3,12	1867	4,89**

* *verwijst naar een significant verschil tussen jongens en meisjes ($p < 0,05$)

9.4.2. Leeftijd en klassiek pesten

Uit onderstaande correlatietabel lijkt op het eerste gezicht dat het klassieke pesten leeftijdsgebonden is. Naarmate de leeftijd stijgt, is men minder frequent het slachtoffer, maar vaker de dader of bijstaander van klassieke pesterijen. Deze correlaties blijven na controle voor geslacht en studierichting echter niet overeind.

Tabel 42: Pearson correlaties tussen leeftijd en klassiek pesten

	Leeftijd
Schaal slachtoffer klassiek pesten	-,100(**)
Schaal dader klassiek pesten	,129(**)
Schaal bijstaander klassiek pesten	,101(**)

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

9.4.3. Studierichting en klassiek pesten

Uit variantieanalyses blijkt dat het klassieke pestgedrag ook verschilt naargelang de studierichting. De resultaten wijzen allemaal in dezelfde richting. Leerlingen uit het ASO-onderwijs zijn gemiddeld het minst dader, slachtoffer en bijstaander. Leerlingen uit het BSO zijn gemiddeld het meest in

elk van deze rollen terug te vinden. (Deze resultaten houden stand na controle voor leeftijd en geslacht.)

Tabel 43: Verband tussen studierichting en klassiek pesten

	BSO	TSO	ASO	F	Scheffe
Schaal slachtoffer klassiek pesten	2,17	1,45	1,07	18,004**	BSO>TSO** BSO>ASO**
Schaal dader klassiek pesten	2,21	1,47	1,32	11,687**	BSO>TSO** BSO>ASO**
Schaal bijstaander klassiek pesten	4,86	3,74	3,48	11,005**	BSO>TSO** BSO>ASO**

** p <0,01

9.4.4. Zelfbeeld en klassiek pesten

Uit de correlatie-analyse blijkt dat personen die vaker het slachtoffer zijn van klassiek pesten een lager zelfvertrouwen hebben, over minder sociale vaardigheden beschikken en een slechtere band hebben met hun ouders. (Deze correlaties blijven significant na controle voor het geslacht en de leeftijd). Het negatievere zelfvertrouwen en het gepercipieerde gebrek aan sociale competentie kunnen een oorzaak zijn van de pesterijen (daders kiezen “gemakkelijke” slachtoffers uit die moeite hebben om te communiceren met leeftijdsgenoten), maar kunnen er anderzijds ook een gevolg van zijn. De daders en bijstaanders van klassiek pesten vinden zichzelf populairder bij leeftijdsgenoten, maar hebben net zoals de slachtoffers, een slechtere band met hun ouders.

Tabel 44: Pearson correlaties tussen zelfbeeld en klassiek pesten

	Zelfvertrouwen	Sociale competentie	Band met ouders
Schaal slachtoffer klassiek pesten	-,161(**)	-,108(**)	-,113(**)
Schaal dader klassiek pesten	,025	,127(**)	-,117(**)
Schaal bijstaander klassiek pesten	-,004	,144(**)	-,107(**)

** p < 0,01

* p < 0,05

9.5. Cyberpesten: onderlinge relaties

In de vragenlijst werd er op twee manieren gepeild naar de ervaring van jongeren met cyberpesten. In het onderdeel over het ICT-gebruik van jongeren werd aan de jongeren gevraagd of ze tijdens de laatste drie maanden – als slachtoffer, dader, buitenstaander – ervaring hadden met diverse deviante internet- en gsm-praktijken (zij vertegenwoordigden potentiële cyberpestvormen). Bij elke deelvorm kon geantwoord worden met “ja” of “nee”. Daarnaast werd gepeild naar de perceptie van de ernst van de verschillende vormen van cyberpesten (als dader en slachtoffer); de respondenten konden daarbij kiezen uit de antwoordcategorieën: “eerder grappig”, “eerder kwetsend” en “raakt me niet”. De antwoorden op de verschillende afzonderlijke items werden verwerkt in indexen (“Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken”, “Index dader deviante internet- en gsmpraktijken” en “Index bijstaander deviante internet-en gsmpraktijken”). Elke index verwijst dus naar het aantal verschillende vormen van deviant internet- en gsm-gedrag waarmee een respondent tijdens de laatste drie maanden ervaring had, als slachtoffer, dader of bijstaander (ongeacht de mate waarin dit ook als een pesterij werd gepercipieerd).

Naast deze impliciete peiling naar ervaringen met cyberpesten (in de vraagstelling werd immers nooit verwezen naar het feit dat de genoemde internet- en gsm-praktijken als cyberpesterijen konden beschouwd worden), waren er ook expliciete peilingen naar cyberpesten. In het onderdeel “Pesten” werd aan de respondenten eerst gevraagd in welke mate zij als slachtoffer,

dader en bijstaander ervaring hadden met verschillende klassieke vormen van pesten. Aan diegenen die ervaring hadden met minstens één vorm van klassiek pesten, werd tegelijkertijd gevraagd of ze ook via GSM of internet gepest waren/hadden, of gezien hadden dat anderen via GSM of internet werden gepest. Daarnaast werd er in een apart onderdeel gepeild naar de frequentie waarmee men zelf tijdens de laatste drie maanden was gepest via internet of gsm, zelf iemand had gepest via internet of gsm, of had gezien dat iemand anders gepest werd via internet of gsm.

Uit de onderstaande correlatiematrix blijkt dat er sterke positieve correlaties bestaan tussen de drie impliciete peilingen naar de ervaring met cyberpesten. Ook tussen de drie variabelen die expliciet peilden naar de frequentie waarmee men tijdens de afgelopen drie maanden ervaring had met cyberpesten als slachtoffer, dader of bijstaander, bestaan (zij het minder sterke) positieve correlaties. Anderzijds is het zo dat er maar zwakke correlaties bestaan tussen beide groepen variabelen.

Concreet betekent dit dat diegenen die tijdens de laatste drie maanden met meerdere deviante internet- en gsm-praktijken geconfronteerd werden als slachtoffer, ook met meerdere deviante internet- en gsm-praktijken geconfronteerd werden als bijstaander, en ook zelf meerdere deviante internet- en gsm-praktijken hadden gebruikt ten opzichte van anderen (en omgekeerd). Dezelfde trend werd opgemerkt bij de expliciete peiling naar de frequentie waarmee men tijdens de laatste drie maanden slachtoffer, dader of bijstaander was van cyberpesten. Beide bevindingen zijn ook congruent met de resultaten voor het klassieke pesten (waarbij er ook positieve correlaties zijn tussen de frequentie waarmee men dader/slachtoffer/bijstaander is). De positieve, maar zwakke, correlaties tussen beide groepen variabelen tonen aan dat de impliciete en expliciete peilingen naar cyberpesten voor een deel hetzelfde meten, maar voor een groot deel ook niet. Wanneer het aantal verschillende vormen van deviant internet- en gsm-gedrag waarmee men in contact is gekomen tijdens de laatste drie maanden stijgt, stijgt ook de frequentie waarmee men in contact is gekomen met cyberpesten tijdens de laatste drie maanden. Toch is er geen volledige overlapping tussen beide variabelen, en daar zijn verschillende mogelijke verklaringen voor. Ten eerste kan het zijn dat mensen wel frequent ervaring hebben met cyberpesten, maar

dat dit maar op één of een beperkt aantal manieren gebeurt (bv. enkel, maar wel frequent, via bedreigende of beledigende berichten). Anderzijds is het ook mogelijk dat de deviante internet- en gsm-praktijken die in de index werden opgenomen, door slachtoffers, daders en bijstaanders niet altijd als “cyberpesterijen” werden beschouwd.

Tabel 45: Onderlinge (Pearson) correlaties cyberpesten

	Index dader deviante internet- en gsmpraktijken	Index bijstaander deviante internet- en gsmpraktijken	Rechtstreekse vraag slachtoffer cyberpesten	Rechtstreekse vraag dader cyberpesten	Rechtstreekse vraag bijstaander cyberpesten
Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken	,476(**)	,483(**)	,286(**)	,196(**)	,273(**)
Index dader deviante internet- en gsmpraktijken		,600(**)	,173(**)	,304(**)	,350(**)
Index bijstaander deviante internet- en gsmpraktijken			,174(**)	,201(**)	,372(**)
Rechtstreekse vraag slachtoffer cyberpesten				,538(**)	,352(**)
Rechtstreekse vraag dader cyberpesten					,338(**)

** p < 0,01

* p < 0,05

9.6. Cyberpesten en achtergrondkenmerken

9.6.1. Cyberpesten en geslacht

Uit T-testen, chi-kwadraattesten en correlatie-analyses blijkt dat jongens meer ervaring hebben als dader (en bijstaander) van cyberpesten. Zij hebben gemiddeld meer deviante internet- en gsm-praktijken aangekruist als dader en als bijstaander. (Jongens respectievelijk 1,86 (N=1078) en 4,10 (N=1078) ($p=0,000$), meisjes respectievelijk 1,14 (N=965) en 3,41 (N=965) ($p=0,000$)). Ook de resultaten van de vraag die expliciet peilde naar de frequentie waarmee men tijdens de laatste drie maanden dader was van cyberpesten, wijzen in dezelfde richting. Chi-kwadraattesten tonen aan dat er een significant verschil ($p=0,002$) bestaat tussen jongens en meisjes; bij de eersten heeft 79,2% tijdens de laatste drie maanden “nooit” iemand anders gepest via internet of gsm; bij de meisjes is dit percentage 85,3%. De partiële correlatieanalyses (zie infra), onthullen dezelfde trends (na controle voor de leeftijd).

Tabel 46: Pearson correlaties tussen geslacht en cyberpesten na controle voor leeftijd

Controle voor leeftijd	Geslacht
Index slachtoffer deviante internetpraktijken	,021
Index dader deviante internetpraktijken	-,163**
Index bijstaander deviante internetpraktijken	-,088*
Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	-,034
Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	-,078*
Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)	-,004

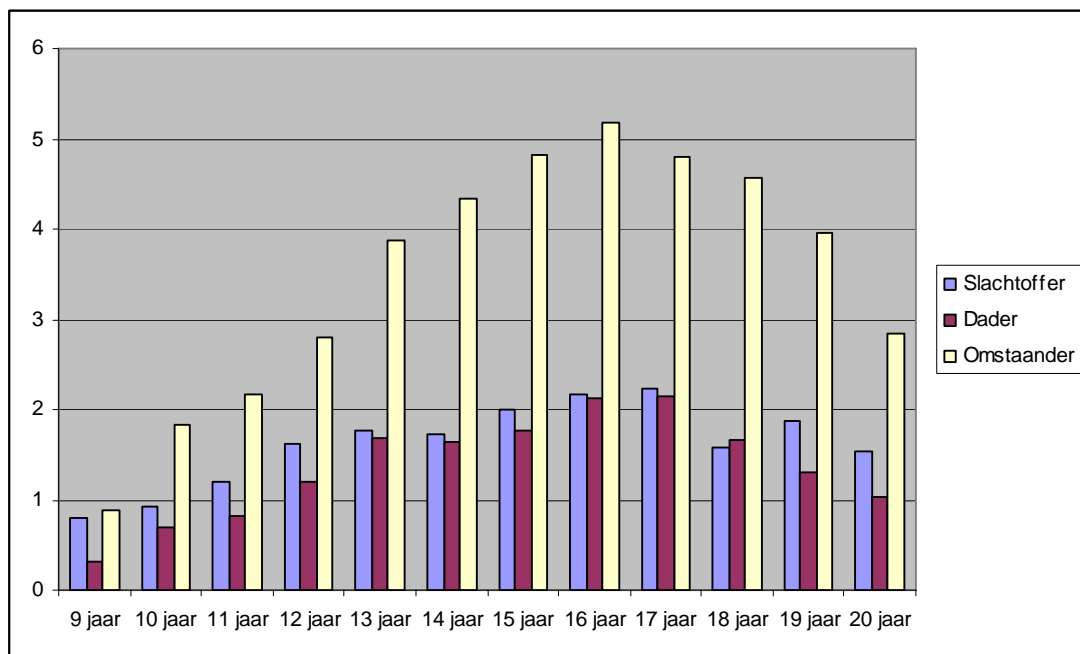
** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

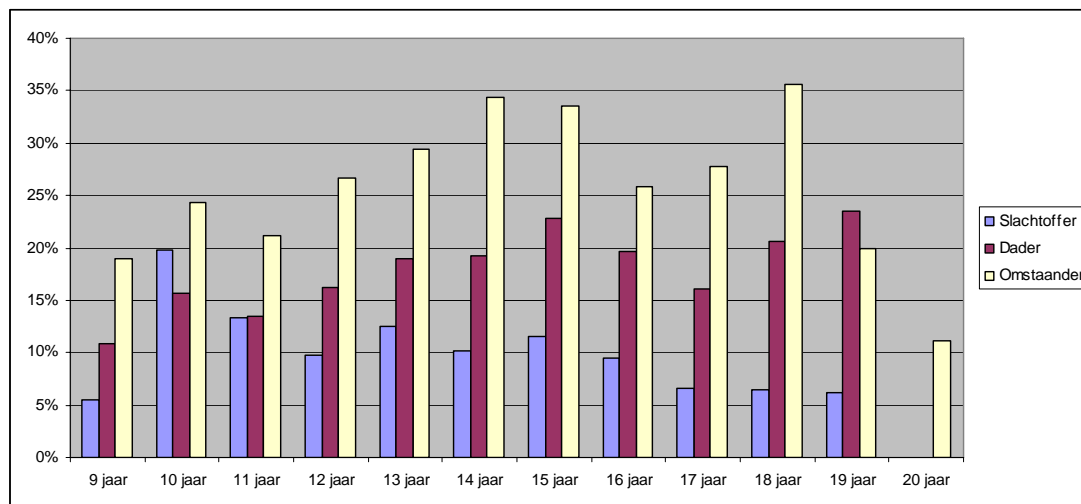
9.6.2. Cyberpesten en leeftijd

Uit de analyse van de gegevens voor de dader-, slachtoffer-, en bijstaanderrol per leeftijdsgroep, blijkt dat een correlatie-analyse (die uitgaat van het idee van een lineaire relatie) in dit geval wellicht niet de optimale methode is om de verbanden vast te stellen. Bij alle rollen in verband met cyberpesten gemeten via de indirecte methode (zie Figuur 16), en bij de bijstaanders- en de dadersrol volgens de directe meting (zie Figuur 17), lijkt er eerder sprake te zijn van een curvilineair verband (met eerst een toename en vervolgens een afname, naargelang de leeftijd). Statistische modellen die naast de “gewone leeftijd” ook een “kwadratische term van de afwijking van de gemiddelde leeftijd” als voorspeller opnemen, blijken inderdaad ook een betere “fit” te hebben. Cyberpesterijen nemen in eerste instantie dus toe met de leeftijd, en nemen nadien weer af.

Figuur 16: Gemiddeld aantal verschillende vormen van cyberpesten waarmee men tijdens de afgelopen drie maanden in aanraking kwam (als slachtoffer, bijstaander, dader)

Figuur 17: Percentage van de respondenten die tijdens de afgelopen drie maanden betrokken waren bij pesterijen via internet of gsm (samenvoeging van de categorieën “heel af en toe”, “regelmatig”, “bijna elke dag”), volgens leeftijds categorie.

9.6.3. Cyberpesten en studierichting

Variantie-analyses tonen aan dat er significante relaties bestaan tussen cyberpesten en de studierichting die men volgt. Leerlingen van het ASO hebben gemiddeld minder ervaring met cyberpesten dan leerlingen uit het BSO. Zij vermelden gemiddeld een lager aantal deviante internet- en gsm-praktijken als dader, en rapporteren ook minder frequent dat ze de afgelopen drie maanden dader of bijstaander waren van pesten via internet of gsm. Na controle voor leeftijd en geslacht, blijven de gevonden relaties significant, behalve de relatie tussen de studierichting en ‘bijstaander van cyberpesten’.

Tabel 47: Relaties tussen cyberpesten en studierichting

	BSO	TSO	ASO	F	Scheffe
Index slachtoffer deviante internetpraktijken	2,10	1,91	1,93	,765	
Index dader deviante internetpraktijken	2,19	1,83	1,62	4,769**	BSO>ASO**
Index bijstaander deviante internetpraktijken	5,23	4,69	4,61	2,684	
Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	1,15	1,09	1,08	3,237*	BSO>ASO*
Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	1,40	1,21	1,18	12,802**	BSO>TSO** BSO>ASO**
Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)	1,50	1,31	1,31	7,618**	BSO>TSO** BSO>ASO**

** p < 0,01

* p < 0,05

9.6.4. Cyberpesten en zelfbeeld

Bivariate correlatie-analyses tonen aan dat er een significante, negatieve correlatie bestaat tussen de mate waarin men als slachtoffer in contact kwam met deviante internet- en gsm-praktijken (Index cyberpesten slachtoffer), enerzijds, en het zelfvertrouwen en de band met de ouders, anderzijds. De daders van deviante internet- en gsm-praktijken schatten hun eigen sociale competenties hoger in en hebben (net zoals de slachtoffers) vaker een slechtere band met hun ouders. Personen die vaker het slachtoffer zijn van (verschillende vormen) van cyberpesten, hebben dus een lager zelfvertrouwen. Opnieuw kan er in dit geval niets gezegd worden over de causaliteit: het is mogelijk dat leerlingen met een lager zelfbeeld

gemakkelijker het slachtoffer worden van cyberpesterijen, maar het is ook niet uitgesloten dat de cyberpesterijen het zelfbeeld schaden. Anderzijds schatten daders van cyberpesten hun sociale competenties (of hun populariteit bij de “peers”) hoger in. Ook deze bevindingen sluiten aan bij de resultaten die we vonden voor het klassieke pesten.

Tabel 48: Pearson correlaties tussen zelfbeeld en cyberpesten

	Zelfvertrouwen	Sociale competentie	Band met ouders
Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken	-,167(**)	,058(*)	-,153(**)
Index dader deviante internet- en gsmpraktijken	,003	,203(**)	-,147(**)
Index bijstaander deviante internet- en gsmpraktijken	-,091(**)	,174(**)	-,189(**)
Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	-,060(*)	,009	-,038
Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	-,018	,057(*)	-,053(*)
Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)	-,070(**)	,112(**)	-,075(**)

** p < 0,01

* p < 0,05

Na controle voor leeftijd, opleiding en geslacht, blijven deze relaties overeind, behalve de negatieve correlatie tussen het ouderschap en de band met de ouders.

9.7. Cyberpesten en ICT-gebruik

Wanneer we de relaties tussen cyberpesten en het ICT-gebruik onder de loep nemen, zien we dat de mate waarin men ervaring heeft met deviante internet- en gsm-praktijken (in de verschillende rollen) positief correleert met de tijd die men spendeert aan het internet, het beschikken over geavanceerde internetkennis, internetafhankelijkheid, praten via het internet met onbekenden en het doorgeven van paswoorden aan vrienden. De jongeren die betrokken zijn bij deviante internetpraktijken telefoneren bovendien meer

en sturen meer SMS-jes. Opvallend is wel dat daders minder betrokken en minder controlerende ouders hebben, en dat slachtoffers een grotere voorkeur hebben om dingen via het internet te doen.

Ook tussen de rechtstreekse peilingen naar het slachtofferschap, daderschap en bijstaanderschap van cyberpesterijen en het ICT-gebruik zijn er enkele verbanden. Zowel de daders, slachtoffers als de bijstaanders vertonen een hoger internetgebruik, meer internetafhankelijkheid, meer geavanceerde internetkennis. De daders hebben bovendien ouders die minder betrokken zijn bij hun internetgebruik en vertonen meer risicogedrag op het internet (ze plaatsen vaker persoonlijke informatie op het internet en geven vaker hun paswoord door aan vrienden).

Tabel 49: Pearson correlaties tussen ICT gebruik en cyberpesten na controle van leeftijd, geslacht en studierichting

Controle voor leeftijd, geslacht en studierichting	Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken	Index dader deviante internet- en gsmpraktijken	Index omstaander deviante internet- en gsmpraktijken	Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)
Aantal minuten internet per week	,213**	,218**	,169**	,108**	,154**	,118**
Betrokkenheid ouders	-,032	-,135**	-,059	-,050	-,107**	-,018
Tijdsbeperking op het internet	-,050	-,107**	-,056	-,096*	-,093*	-,006
Geavanceerde internetkennis	,242**	,306**	,302**	,124**	,150**	,169**
Internetafhankelijkheid	,235**	,260**	,204**	,202**	,181**	,194**
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?	,240**	,229**	,245**	,116**	,122**	,108**
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet	,191**	,175**	,110**	,117**	,132**	,031

Controle voor leeftijd, geslacht en studierichting	Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken	Index dader deviante internet- en gsmpraktijken	Index omstaander deviante internet- en gsmpraktijken	Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?	,168**	,183**	,161**	,021	,130**	,049
Shooter- en fightergames	,065	,132**	,113**	,068	,076	,027
Telefoneren	,090*	,185**	,165**	,047	,098*	,108
SMS'jes sturen	,115**	,130**	,206**	,113**	,096*	,108**
Meer via het internet/meer in het echt	-,171**	-,071	-,035	-,113**	-,086*	-,081*
Als je iets zegt via internet of SMS dan komt dat dikwijls verkeerd over	,031	-,018	,014	-,003	,005	-,018
Op het internet durf ik meer dan in het echt	,146**	,056	,028	,078*	,078*	,083*

** p<0,01

*p < 0,05

9.8. Cyberpesten en klassiek pesten

De positieve correlaties in onderstaande tabel, wijzen op een vrij sterke samenhang tussen het klassieke en het cyberpesten (in alle hoedanigheden). De sterkste correlaties zijn evenwel terug te vinden tussen dezelfde "rollen" bij klassiek pesten en cyberpesten. Met andere woorden: slachtofferschap bij cyberpesten correleert het sterkst met slachtofferschap bij klassiek pesten, daderschap bij cyberpesten correleert het sterkst met daderschap bij klassiek pesten, en bijstaanderschap bij cyberpesten correleert het sterkst met bijstaanderschap bij klassiek pesten. Het lijkt er dus op dat het gewone pesten (vaak met behoud van rollen) wordt verdergezet via de nieuwe technologische

middelen, of omgekeerd: dat ICT-gerelateerd pestgedrag ook aanleiding geeft tot gewoon pesten.

Tabel 50: Pearson correlaties tussen klassiek pesten en cyberpesten

	Index slachtoffer deviante internet-en gsmpraktijken	Index dader deviante internet- en gsmpraktijken	Index bijstaander deviante internet- en gsmpraktijken	Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)
Schaal klassiek pesten slachtoffer	,365(**)	,196(**)	,191(**)	,409(**)	,288(**)	,234(**)
Schaal klassiek pesten dader	,206(**)	,471(**)	,357(**)	,225(**)	,518(**)	,257(**)
Schaal klassiek pesten bijstaander	,261(**)	,378(**)	,444(**)	,220(**)	,280(**)	,381(**)

** p < 0,01

* p < 0,05

9.9. Cyberpesten: stresservaring en onveiligheidsgevoelen op het internet

In dit laatste onderdeel wordt er gekeken naar de mogelijke gevolgen van cyberpesten (en klassiek pesten) voor het slachtoffer. Uit onderstaande correlatiematrix blijkt dat er een positieve correlatie bestaat tussen het slachtofferschap van cyber- en klassiek pesten, enerzijds, en de stresservaring, anderzijds. Slachtoffers van cyber- en klassiek pesten ervaren dus meer stress. Bovendien voelen zij zich ook minder veilig (cfr. de negatieve correlatie met het veiligheidsgevoelen). De negatieve correlatie tussen het klassieke pesten en het veiligheidsgevoelen is opvallend sterker dan de negatieve correlatie tussen het cyberpesten en het veiligheidsgevoelen (wat wellicht veroorzaakt is door het feit dat de veiligheidsschaal peilt naar het veiligheidsgevoelen in diverse omgevingen, waarvan “het internet” er slechts één is, en de andere steeds refereren aan fysieke lokaties die waarschijnlijk sterk samenhangen met het klassieke

pesten (bv. school, straat, ...)). Een ander opvallend resultaat is dat de stress- en veiligheidsscore ook (in dezelfde richting) samenhangt met de betrokkenheid bij de andere pestrollen. De verklaring hiervoor is de sterke intercorrelatie tussen de slachtoffer-, dader – en bijstaanderrol.

Tabel 51: Pearson correlaties tussen stress, veiligheid en cyberpesten

	Stress	Veiligheidsgevoel
Index slachtoffer klassieke pesterijen	,393(**)	-,210(**)
Index dader klassieke pesterijen	,156(**)	,039
Index omstaander klassieke pesterijen	,172(**)	-,011
Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken	,355(**)	-,064(*)
Index dader deviante internet- en gsmpraktijken	,169(**)	,065(*)
Index bijstaander deviante internet- en gsmpraktijken	,192(**)	,081(*)
Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)	,166(**)	-,068(*)
Dader cyberpesten (rechtstreekse vraag)	,149(**)	-,068(*)
Bijstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)	,140(**)	-,006

** p < 0,01

* p < 0,05

10. Het profiel van daders en slachtoffers van cyberpesten: op zoek naar de meest determinerende factoren

In de vorige onderdelen werden voornamelijk bivariate analyses (die de relaties tussen twee variabelen nagaan) beschreven. In sommige gevallen werd er ook al gecontroleerd (bijvoorbeeld door middel van partiële correlaties) voor een beperkt aantal andere variabelen. In wat volgt zullen we enkele meer complexe modellen testen; op die manier kunnen we nagaan welke factoren uiteindelijk het best het fenomeen “cyberpesten” kunnen verklaren.

In de modellen worden alle variabelen opgenomen die op basis van de informatie uit de bestaande literatuur of op basis van de resultaten van de bivariate analyses goede voorspellers zouden kunnen zijn van de betrokkenheid bij deviante internet- en gsm-praktijken enerzijds, en cyberpesten anderzijds, in de hoedanigheid van slachtoffer of dader. Voor de betrokkenheid bij cyberpesten en deviante internet- en gsm-praktijken als dader gaat het in concreto om de volgende variabelen: geslacht, leeftijd, studierichting (gehercodeerd tot dummyvariabelen), internettijdsbesteding, geavanceerde kennis, internetafhankelijkheid, gebruik van de gsm om te telefoneren en te sms-en, voorkeur voor shooter- en fightergames, sociale competentie, betrokkenheid van de ouders, ervaring met cyberpesten (of deviante internet- en gsm-praktijken) als slachtoffer en bijstaander, en ervaring met klassiek pesten in de verschillende hoedanigheden. Voor de slachtoffers van deviante internet- en gsm-praktijken en cyberpesten, worden de volgende variabelen in de modellen opgenomen: geslacht, leeftijd, studierichting, internettijdsbesteding, geavanceerde kennis, internetafhankelijkheid, risicogedrag (praten met mensen die je enkel via het internet kent, persoonlijke informatie op het internet plaatsen en paswoord doorvertellen aan vrienden), gebruik van de gsm om te telefoneren en te sms-en, de sociale competentie, dader- en bijstaanderschap van cyberpesten (of deviante internet- en gsm-praktijken) en betrokkenheid bij klassiek pesten.

Aangezien sommige van deze variabelen niet waren opgenomen in de ingekorte vragenlijst voor de leerlingen in het lager onderwijs, worden alleen de studenten uit het middelbaar onderwijs bij deze analyses betrokken.

De uitgevoerde analyses zijn hiërarchische (logistische) regressies, waarbij de verklarende waarde van verschillende blokken variabelen wordt nagegaan (voor en na controle voor daaropvolgende blokken). Het eerste blok bestaat uit sociodemografische en psychologische variabelen; het tweede uit ICT-gebruik-gerelateerde variabelen, en het laatste blok uit “pest”-variabelen.

10.1. Modellen voor de betrokkenheid bij deviante internet- en gsmpraktijken

In de onderstaande tabel staan de resultaten voor de test waarbij de index “dader van deviante internet- en gsm-praktijken” de afhankelijke variabele was. Uit de gegevens blijkt dat vooral het derde blok variabelen voor een belangrijke toename van de verklaarde variantie zorgt.

Het uiteindelijke model (model 3) is significant ($p=0,000$) en verklaart 47,9% van de variantie. Als significante factoren blijven het geslacht, de geavanceerde internetkennis, de sociale competentie, de betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik, de index slachtoffer van deviante internet- en gsm-praktijken, de index bijstaander van deviante internet- en gsm-praktijken, en de schaal klassiek pesten dader over.

De gestandaardiseerde coëfficiënten (Beta's) tonen aan dat jongens meer de dader van (verschillende vormen van) deviant internet- en gsm-gedrag zijn en dat het daderschap gepaard gaat met een hogere kennis van geavanceerde internettoepassingen, een positiever zelfbeeld (wat betreft de eigen sociale competenties), en een beperktere betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik. Onder de daders bevinden zich ook meer bijstaanders en slachtoffers van deviante internet- en gsm-praktijken. Ten slotte is er een positieve relatie tussen het online- en het “real life” daderschap.

Deze bevindingen druisen dus in tegen de in de literatuurstudie geopperde hypothese dat online daders misschien vaker uit “onverwachte hoek” komen

(met een hoger aandeel meisjes en een hoger aandeel slachtoffers van klassiek pesten); jongens en daders van klassiek pesten vertonen immers meer (verschillende soorten) deviant internet- en gsm-gedrag. Anderzijds bevestigen deze resultaten wel enkele andere hypothesen. Zo blijken jongeren met ouders die minder betrokken zijn bij hun internetactiviteiten en jongeren met meer geavanceerde internet- en computerkennis, een hoger aantal verschillende vormen van deviant internet- en gsm-gedrag op hun actief te hebben. Bovendien hangt het daderschap bij deviante internet- en gsm-praktijken sterk samen met het slachtofferschap en het bijstaanderschap bij deviante internet- en gsmpraktijken. Opvallend is ook dat online-daders gekenmerkt worden door een positiever zelfbeeld wat betreft de eigen sociale competenties. In de literatuur over klassiek pesten werd al verwezen naar het positieve beeld van daders van klassiek pesten over zichzelf. Anderzijds is het in dit geval ook mogelijk dat diegenen die meer vrienden hebben, gewoonweg ook meer bij online-interacties betrokken zijn (die als deviante internet- en gsm-praktijken werden omschreven, maar mogelijk niet door de dader als “pesten” (maar eerder als plagen of ruzieën met vrienden) werden beschouwd).

Tabel 52: Hiërarchische regressie van het effect van achtergrondkenmerken, ICT - gebruik en betrokkenheid bij pesten op de ervaring met verschillende soorten deviante internet- en gsm-praktijken als dader.

	Beta		
	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Blok 1: Sociodemografische en psychologische variabelen</i>			
Geslacht	-0,118**	-0,061	-0,102*
Leeftijd	0,186**	0,144*	0,045
Afwijking leeftijd kwadraat	0,111	-0,122	-0,043
BSO	0,061	0,013	-0,027
TSO	-0,061	-0,064	0,025
Sociale competentie	0,190**	0,128**	0,077*
<i>Blok 2: ICT-gebruik</i>			
Internetafhankelijkheid		0,107*	0,016
Aantal minuten internet per week		0,059	0,039
Geavanceerde internetkennis		0,203**	0,090*
Betrokkenheid ouders		0,078	-0,069*
Telefoneren		0,160**	0,065
SMS'jes sturen		-0,035	-0,059
Shooter- en fightergames		0,006	-0,069
<i>Blok3: Pesten</i>			
Index slachtoffer deviante internet- en gsmpraktijken			0,257**
Index omstaander deviante internet- en gsmpraktijken			0,352**
Schaal klassiek pesten slachtoffer			0,012
Schaal klassiek pesten dader			0,222**
Schaal klassiek pesten omstaander			-0,045
Verklaarde variantie	9,1%	18,1%	47,9%
Significantie van het model	0,000	0,000	0,000

** p <0,01 , *p<0 05

Ook voor de index “slachtoffer van deviante internet- en gsmpraktijken” blijkt het blok met “pestvariabelen” de grootste verklarende waarde te hebben. Het uiteindelijke model is significant ($p=0.000$) en verklaart 38,7 % van de variantie. Als voorspellende factoren worden in dit geval behouden: het geslacht, het risicogedrag (meer bepaald “praten met mensen die men enkel via het internet kent”), de sociale competentie, het bijstaander- en daderschap bij deviante internet- en gsm-praktijken, en het slachtofferschap bij klassiek pesten. Onder de slachtoffers van deviante internet- en gsm-praktijken bevinden zich meer meisjes dan jongens. Leerlingen die meer internetgerelateerd risicogedrag vertonen, zijn vaker het slachtoffer van verschillende vormen van deviant internet- en gsm-gedrag. Wie als dader of bijstaander betrokken was bij deviante internet- en gsm-praktijken, loopt ook meer kans om zelf het slachtoffer te worden. Bovendien is het ook hier zo dat er een relatie is met het klassieke pesten. De slachtoffers van klassieke pesterijen zijn vaker ook het slachtoffer van deviante internet- en gsm-praktijken. De positieve relatie tussen de sociale competentie en het slachtofferschap van deviante internet- en gsm-praktijken is in dit geval wellicht ook te verklaren door het feit dat personen met meer vrienden, gewoonweg meer bij online-interacties betrokken zijn (die als deviante internet- en gsm-praktijken werden omschreven, maar mogelijk niet door het slachtoffer als “pesten” (maar eerder als plagen, ruzieën of “normaal” communiceren met vrienden....) werden beschouwd)..

Tabel 53: Hiërarchische regressie van het effect van achtergrondkenmerken, ICT-gebruik en betrokkenheid bij pesten op de ervaring met verschillende soorten deviante internet- en gsm-praktijken als slachtoffer.

	Beta		
	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Blok 1: Sociodemografische en psychologische variabelen</i>			
Geslacht	0,047	0,048	0,093**
Leeftijd	0,140*	0,118	0,009
Afwijking leeftijd kwadraat	-0,118	-0,106	0,041
BSO	0,070	-0,004	-0,062
TSO	0,020	0,012	-0,015
Sociale competentie	0,091*	0,061	0,072*
<i>Blok 2: ICT-gebruik</i>			
Internetafhankelijkheid		0,131**	0,043
Aantal minuten internet per week		0,079	0,051
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?		0,142**	0,081*
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet?		0,005	-0,009
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?		0,138**	0,058
Telefoneren		0,074	-0,010
SMS'jes sturen		0,037	0,015
<i>Blok3: Pesten</i>			
Index dader deviante internet- en gsmpraktijken			0,227**
Index omstaander deviante internet- en gsmpraktijken			0,224**
Schaal klassiek pesten slachtoffer			0,334**
Schaal klassiek pesten dader			-0,060
Schaal klassiek pesten omstaander			0,019
Verklaarde variantie	2,4%	13,2%	38,7%
Significantie van het model	0,011	0,000	0,000

** p <0,01 , *p<0 05

10.2. Modellen voor de betrokkenheid bij cyberpesten

Dezelfde modellen werden eveneens getest voor de variabelen die op een rechtstreekse manier peilden naar het dader- en slachtofferschap bij cyberpesten. Om een duidelijker beeld te krijgen van de profielen van de verschillende rollen, werden de oorspronkelijke variabelen (die de frequentie meetten) gehercodeerd tot dichotome variabelen (was men slachtoffer/dader of niet?). Voor deze modellen werd gebruik gemaakt van een logistische regressie⁸.

De resultaten liggen deels in het verlengde van de hierboven vermelde bevindingen. Onder de personen die tijdens de laatste drie maanden naar eigen zeggen “heel af en toe”, “regelmatig”, of “bijna elke dag” werden gepest via internet of gsm, bevinden zich relatief meer slachtoffers van klassiek pesten (en minder daders van klassiek pesten), en meer leerlingen die als dader of bijstaander betrokken waren bij cyberpesten. Het rechtstreekse slachtoffermodel wijkt op sommige punten echter ook af: zo blijken het risicogedrag en het geslacht geen goede voorspeller meer te zijn; maar de mate van internetafhankelijkheid wel. Personen die meer afhankelijkheid vertonen ten opzichte van het internet, maken meer kans om gecyberpest te worden. Ten slotte zijn jongeren die hun sociale vaardigheden en populariteit minder hoog inschatten, vaker het slachtoffer van cyberpesten. We zien hier duidelijk dat er een verschil bestaat met de jongeren die het slachtoffer werden van verschillende soorten “deviante” internet- en gsm-praktijken (met een hogere sociale competentie).

⁸ De **odds-ratio** is een associatiemaat waarbij de waarde 1 betekent dat er geen verband is tussen de variabelen. Hoe meer de odds-ratio verschilt van 1 (in eender welke richting), hoe groter het verband. Een odds-ratio groter dan 1, wijst op een positief verband. Een odds-ratio kleiner dan 1, wijst op een negatief verband. Concreet: Bij elke toename van de onafhankelijke variabele met 1 eenheid, stijgt de kans om het slachtoffer/de dader van cyberpesten te zijn met een factor x .

De **Nagelkerke R^2** geeft een idee over hoe goed de foutenreductie is van het model (hoeveel gevallen worden er in de juiste categorie ingedeeld op basis van het model). De Nagelkerke R^2 varieert tussen 0 en 1. Hoe dichterbij 1, hoe beter het model.

Tabel 54: Hiërarchische logistische regressie van het effect van achtergrondkenmerken, ICT-gebruik en betrokkenheid bij pesten op de ervaring met cyberpesten als slachtoffer

	Odds ratio		
	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Blok 1: Sociodemografische en psychologische variabelen</i>			
Geslacht	,822	,869	,961
Leeftijd	1,261	1,265	1,181
Afwijking leeftijd kwadraat	,838	,839	,926
BSO	2,559*	1,839	1,507
TSO	2,253*	2,204	1,097
Sociale competentie	,457*	,342**	,238*
<i>Blok 2: ICT-gebruik</i>			
Internetafhankelijkheid		2,091*	3,240*
Aantal minuten internet per week		1,000	,999*
Praat je soms met mensen die je enkel kent via internet?		1,704	1,787
Plaats je soms persoonlijke informatie over jou op het internet?		1,341	2,172
Heb je ooit je paswoord verteld aan een vriend of vriendin?		,984	,451
Telefoneren		1,474	1,056
SMS'jes sturen		1,194	1,123
<i>Blok3: Pesten</i>			
Index dader deviante internet- en gsmpraktijken			399,084**
Index omstaander deviante internet- en gsmpraktijken			3,390*
Schaal klassiek pesten slachtoffer			8,392**
Schaal klassiek pesten dader			,013**
Schaal klassiek pesten omstaander			1,657
Nagelkerke R ³	0,060	0,128	0,634
Significantie van het model	0,020	0,014	0,000

** p <0,01 , *p<0 05

Het logistische regressiemodel met de dadervariabele, vertoont gelijkaardige trends (als het dadermodel voor het deviante internet- en gsm-gebruik) . De betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik, het daderschap en bijstaanderschap bij klassiek pesten, en het bijstaander- en slachtofferschap bij cyberpesten blijven (naast de hoeveelheid internetgebruik), de meest significante variabelen. Anderzijds zijn het geslacht, de mate waarin men over geavanceerde internetkennis beschikt en de sociale competentie, geen goede voorspellers meer.

Tabel 55: Hiërarchische logistische regressie van het effect van achtergrondkenmerken, ICT-gebruik en ervaring met klassieke pesterijen op de ervaring met cyberpesten als dader

	Odds ratio		
	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Blok 1: Sociodemografische en psychologische variabelen</i>			
Geslacht	0,511*	,538	,170
Leeftijd	1,100	,994	,698
Afwijking leeftijd kwadraat	0,921	,920	,909
BSO	1,370	,828	,128
TSO	1,218	1,118	,745
Sociale competentie	1,474	1,340	,587
<i>Blok 2: ICT-gebruik</i>			
Internetafhankelijkheid		1,176	1,298
Aantal minuten internet per week		1,001**	1,002**
Geavanceerde internetkennis		,582	,531
Deskundige ouders		,235*	,006**
Telefoneren		1,515*	,467
SMS'jes sturen		1,102	1,700
Shooter- en fighter games		,974	,736
<i>Blok 3: Pesten</i>			
Slachtoffer cyberpesten (rechtstreekse vraag)			6218,67**
Omstaander cyberpesten (rechtstreekse vraag)			6,306*
Schaal slachtoffer klassiek pesten			,561
Schaal dader klassiek pesten			39379062,341**
Schaal omstaander klassiek pesten			,045**
Nagelkerke R ²	0,041	0,135	0,855
Significantie	0,100	0,001	0,000

** p < 0,01

* p < 0,05

11. Besluit

Op basis van de literatuurstudie (zie Deel 1) werden enkele onderzoeksvragen en -hypothesen over cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen geformuleerd. Om deze te beantwoorden en te testen werd in oktober 2005 een grootschalig, kwantitatief onderzoek naar cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen uitgevoerd.

De gegevens werden verzameld door middel van een schriftelijke vragenlijst bij 2052 jongeren van het vijfde leerjaar tot en met het zesde leerjaar. Voor het lager onderwijs werden willekeurig twintig scholen getrokken uit de gehele populatie van lagere scholen. Telkens werden ofwel alle klassen van het vijfde ofwel alle klassen van het zesde leerjaar bevroegd. Voor de klassen van het secundair onderwijs, werd gebruik gemaakt van een gestratificeerde random steekproef (met als strata provincie, leerjaar en studierichting). De leerlingen uit het lager onderwijs en uit de eerste graad beroepsonderwijs waren oververtegenwoordigd in de steekproef, daarom werd besloten de resultaten te wegen aan de hand van de populatiegegevens voor studiejaar en richting.

In de vragenlijst konden zes delen onderscheiden worden. Het eerste deel bestond uit een aantal vragen over socio-demografische gegevens. Het tweede deel peilde naar het ICT-gebruik van de leerling. Naast het ICT-gebruik werd ook gemeten welke soort controle de ouders en de scholen proberen uit te oefenen op het ICT-gebruik van de jongeren. Ook de internetafhankelijkheid, het risicogedrag op het internet en de perceptie van het internet kwamen aan bod. Daarna volgde een deel vragen over de psychologische toestand van de jongeren. Aan de hand van vragenbatterijen werd getracht het zelfbeeld van de jongere en de mate waarin hij/zij stress ondervindt, te meten. Ook de tevredenheid met het leven, de schoolresultaten en het veiligheidsgevoel van de jongere werden bevroegd. In het vierde deel van de vragenlijst werd aan de jongeren gevraagd of ze reeds in contact gekomen waren met twaalf vormen van deviant internetgedrag en hoe ze deze gedragingen percipiëerden. Er werd echter nog niet verwezen naar 'cyberpesten' of pesten in het algemeen. Het vijfde deel van de vragenlijst

bestond uit vragen over 'klassiek pesten'. Er werd gepeild naar ervaringen met klassieke pesten als slachtoffer, dader en omstaander, in de afgelopen drie maanden. In het zesde deel, ten slotte, werd rechtstreeks aan de jongeren gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden gepest werden via internet of gsm, hoe vaak ze zelf gepest hadden via internet of gsm en hoe vaak ze gezien hadden dat anderen iemand pestten via internet of gsm. Aan de slachtoffers van cyberpesten werd gevraagd welke copingstrategieën ze gebruikt hadden toen ze gecyberpest werden. De vragenlijst eindigde met een aantal vragen over de perceptie van cyberpesten.

11.1. Achtergrondkenmerken

Iets meer jongens dan meisjes vulden de vragenlijst in (52,8% jongens tegenover 47,2% meisjes). Van de 2052 respondenten hadden er 104 een andere nationaliteit. Bij de vaders van de respondenten kwamen handarbeid en dienstverlenende beroepen het meest voor. De moeders van de respondenten oefenden vooral administratieve of intermediaire beroepen uit. Eén op vijf moeders had op het moment van de bevraging geen beroep. In drie kwart van de gevallen woonden er twee volwassenen in het huis waar de jongere (het meest) verbleef. In één op vijf gezinnen stond de moeder of vader er alleen voor. In de meeste gevallen hadden de respondenten één broer of zus, gevolgd door twee broers of zussen en geen broers of zussen. De gemiddelde gezinsgrootte bedroeg vier personen.

De meerderheid van de jongeren was best tevreden met zijn of haar leven, 47,6% onder hen was zelfs zeer tevreden. Bijna zes op tien leerlingen stelden dat hun schoolresultaten even goed waren als die van de andere leerlingen in de klas. Een derde van de leerlingen schatte zijn of haar schoolresultaten beter in, één op tien leerlingen dacht minder goed te presteren dan de gemiddelde leerling.

De jongeren voelden zich in het algemeen veilig. De weg van en naar school was volgens de jongeren de meest onveilige plaats (14% van de jongeren voelde zich onveilig of zeer onveilig op weg van en naar school). Het internet

kwam op de tweede plaats: 11,8% voelde zich onveilig tot zeer onveilig op het internet.

Aan de hand van een stressschaal (bestaande uit een lijst met fysieke en mentale ongemakken die wijzen op stress) werd gemeten in welke mate de jongeren in het afgelopen jaar geconfronteerd werden met stress. De meest voorkomende uiting van stress was: 'Te veel over de dingen piekeren' (29,9%).

Het zelfbeeld van de jongeren werd eveneens gemeten aan de hand van een schaal. Daarbij konden drie subdimensies onderscheiden worden: 'zelfvertrouwen', 'sociale competentie' en 'band met ouders'. De subschaal 'zelfvertrouwen' bestond uit zeven items. Acht op tien jongeren vonden dat ze trots mochten zijn op zichzelf en dat ze de meeste dingen even goed deden als iemand anders. Nog meer jongeren geloofden dat ze bijna alles konden wat ze probeerden als ze maar hun best deden. Drie vierden van de jongeren vonden van zichzelf dat ze er goed uitzagen. De tweede subschaal was 'sociale competentie'. Meer dan acht op tien jongeren vonden dat ze veel vrienden en vriendinnen hadden en dat ze gemakkelijk vrienden maakten. De helft van de jongeren dacht dat hij of zij populair was bij zijn of haar klasgenoten. De derde subschaal was 'goede band met ouders'. Negen op tien jongeren vonden dat ze een goede band hadden met hun ouders en dat hun ouders hen goed behandelden.

11.2. ICT-gebruik

Uit het onderzoek blijkt dat de nieuwe ICT zich stevig vastgeworteld hebben in het dagelijkse leven van de jongeren: 94,4% van de ondervraagde jongeren maakte gebruik van het internet. 91,8% had thuis toegang tot het internet. Gemiddeld spendeerden de jongeren 1 uur en 52 minuten per dag aan het internet. In het weekend liep dit zelfs op tot gemiddeld 2 uur en 58 minuten. Hoewel drie vierden van de jongeren beweerden dat ze gemakkelijk enkele dagen zonder het internet konden, vond de helft van de jongeren dat een leven zonder het internet saai en leeg zou zijn. De helft van de jongeren

maakte bovendien naar eigen zeggen veel nieuwe vrienden via het internet. Jongens, wat oudere jongeren, en leerlingen uit het BSO besteedden meer tijd aan het internet. Jongens en leerlingen uit het BSO vertoonden bovendien een grotere afhankelijkheid ten opzichte van het internet.

Meisjes gebruikten het internet het meest om te praten met anderen (58,4%). Jongens waren vooral op zoek naar ontspanning (50,1%).

De jongeren schatten hun kennis van het internet hoog in: 70,1% noemde zichzelf 'gevorderd', 15,4% beschouwde zichzelf als 'een expert'. Die deskundigheid bleek ook uit de gegevens voor het onderdeel dat peilde naar internet- en computergerelateerde vaardigheden. Daarbij kon er een onderscheid gemaakt worden tussen 'basiskennis' en 'geavanceerde kennis'. Een e-mail sturen, een brief of werkje typen en informatie opzoeken op het internet behoorden tot de basiskennis van meer dan negen op tien jongeren (respectievelijk 94,2%, 97,2% en 98,7% van de jongeren konden dit naar eigen zeggen). De geavanceerde internetkennis bestond onder andere uit het downloaden van een programma van het internet (82,7% kon dit), het spelen van computerspelletjes met anderen via het internet (83,8%), het praten in een chatbox via het internet (77,9%) en het maken van een website (46,6%). Jongens en oudere jongeren beschikten meer over geavanceerde internetkennis.

Dat de jongeren over 'geavanceerde' technische internetkennis beschikten, betekende echter niet altijd dat ze op een verantwoordelijke, verstandige manier met het internet omgingen. De jongeren namen immers vaak risico's door de manier waarop ze zich op het internet gedroegen: ongeveer de helft praatte soms met mensen die zij enkel via het internet kenden of plaatste soms persoonlijke informatie op het internet. Drie op tien jongeren hadden ooit hun paswoord verteld aan een vriend of vriendin.

Ongeveer zes op tien jongeren gebruikten het internet ook op school. In drie vierden van de gevallen mochten ze het internet echter alleen gebruiken om informatie op te zoeken die met schoolwerk te maken had. De leraars

informatica kenden volgens een overgrote meerderheid van de leerlingen veel van het internet (89,1%). De kennis van de andere leerkrachten werd minder hoog ingeschat..

Ouders kunnen op verschillende manieren het internetgebruik van hun kinderen controleren. Dit kan onder andere door 'betrokken' te zijn bij het internetgebruik van hun kinderen, en door grenzen te stellen aan de tijd die hun zonen en dochters aan het internet mogen besteden. Deze 'betrokkenheid van de ouders' en de 'tijdsbeperking op het internet' werden gemeten door middel van twee schalen. De eerste schaal 'betrokkenheid ouders' bestond uit vijf items. Zes op tien jongeren zeiden dat hun ouders hen soms wezen op de gevaren van het internet. Een vijfde van de ouders gaven hun kinderen soms tips over hoe ze beter met het internet konden werken. Slechts vier op tien jongeren vonden echter dat hun ouders veel van het internet kenden. Ongeveer één op tien kinderen had van zijn of haar ouders geleerd hoe hij of zij met het internet moest werken. De tweede schaal was 'Tijdsbeperking op het internet'. Slechts drie op tien jongeren mochten maar een bepaalde tijd aan het internet spenderen. In zes van de tien gevallen mochten de jongeren thuis zoveel internetten als ze wilden. Meisjes, jongere kinderen en leerlingen uit het ASO werden meer beperkt in hun internetgebruik en konden op meer betrokkenheid van hun ouders bij hun internetgebruik rekenen.

Naast het internet heeft ook de GSM zijn plaats opgeëist in het leven van de jongeren tussen 10 en 18 jaar. In dit onderzoek bleken acht op tien jongeren jongeren een eigen GSM te hebben. Ze gebruikten die vooral om te SMS'en in mindere mate om te telefoneren. De meeste jongeren werden door hun ouders vrij gelaten in hun GSM-gebruik: acht op tien jongeren mochten met hun GSM zoveel bellen als ze wilden, bij negen op tien jongeren stond er geen beperking op het aantal SMS'jes dat ze mochten sturen. Het GSM-gebruik steeg naarmate de jongeren ouder werden. Jongens telefoneerden meer, meisjes stuurden meer SMS'jes.

Zeven op tien jongeren speelden regelmatig of elke dag videogames of computergames. Race- en sportspelletjes waren het meest geliefd. Op de tweede en derde plaats kwamen de strategie- en simulatiespelletjes en de shooter- en fighterspelletjes.

Ondanks de populariteit van de nieuwe ICT, praten jongeren nog altijd het liefst 'in het echt' met hun vrienden. Toch blijven de messengerprogramma's niet onopgemerkt: maar liefst negen op tien jongeren zeiden dat ze graag tot heel graag met hun vrienden praten via een messengerprogramma. Alhoewel de jongeren over de meeste dingen het liefst 'in het echt' communiceerden, waren sommige boodschappen meer geschikt om via ICT over te brengen dan andere. De twee boodschappen in dit onderzoek waarbij de jongeren iets meer geneigd waren om het internet of de GSM in te schakelen, waren: 'Tegen iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar' (25,6%) en 'Tegen iemand zeggen dat zijn of haar gedrag je stoort (18,5%)'.

De mogelijkheid tot anonimiteit en het gebrek aan 'social context cues' (dit zijn contextuele en lichamelijke tekens over hoe een boodschap moet opgevat worden) zijn kenmerken van het internet die er (onder andere) toe leiden dat bijna zes op tien jongeren 'meer durfden' op het internet dan in het echt en dat de helft van de jongeren vond dat boodschappen via het internet of SMS dikwijls verkeerd overkomen.

11.3. Klassiek pesten

Om te meten in welke mate de jongeren in de afgelopen drie maanden slachtoffer, dader of omstaander waren geweest van klassiek pesten, vroegen we hoe vaak ze slachtoffer, dader of omstaander waren geweest van zeven verschillende pestvormen.

Tijdens de afgelopen drie maanden werd 56,7% van de jongeren het slachtoffer van minstens één vorm van klassiek pesten, 49,3% was dader en 78,6% bijstaander.

De meest voorkomende vormen van pesten waren 'gemene dingen zeggen', 'iemand opzettelijk uitsluiten en negeren', 'roddels of valse geruchten verspreiden' en 'iemand slaan, duwen, schoppen, of op een andere manier pijn doen'. De niet-fysieke vormen van pesten kwamen het vaakst voor. De vormen van fysiek geweld die materiële schade veroorzaken (geld afnemen, bezittingen kapot maken,...) kwamen het minst frequent voor.

De slachtoffers en daders van klassiek pesten zaten in acht op tien gevallen op dezelfde school. In iets minder dan één op tien gevallen hadden slachtoffer en dader een familieband en in ongeveer 17% van de gevallen kenden ze elkaar via het verenigingsleven.

De jongeren die als dader ervaring hadden met de verschillende pestvormen, werden vaak ook zelf gepest, en waren vaker toeschouwer van pesterijen. Meisjes en jongens waren even vaak het slachtoffer van klassieke pestvormen, maar jongens waren vaker als dader en omstaander betrokken bij klassiek pesten. Leerlingen uit het ASO waren gemiddeld het minst dader, slachtoffer en bijstaander. Leerlingen uit het BSO waren gemiddeld het meest in elk van deze rollen terug te vinden.

Iets meer dan één op tien jongeren (10,4%) werden in de afgelopen drie maanden "gepest" in de meest strikte zin van het woord (d.w.z. op frequente basis), iets minder jongeren (9,0%) waren in diezelfde periode dader van systematische pesterijen. Een klein aandeel van de jongeren (3,7%) was in de afgelopen drie maanden zowel dader als slachtoffer van systematische pesterijen. Om te bepalen wie 'systematisch' gepest werd of 'systematisch' gepest had, werd rekening gehouden met hoe vaak de negatieve handelingen voorkwamen en met het aantal verschillende manieren waarop men gepest werd.

Personen die vaker het slachtoffer waren van klassiek pesten, hadden een lager zelfvertrouwen, beschikten over minder sociale vaardigheden, en hadden een slechtere band met hun ouders. Ze voelden zich bovendien minder veilig en ervoeren meer stress.

11.4. Cyberpesten

In de vragenlijst werd op twee manieren gepeild naar de ervaring met cyberpesten. Vooraleer de ervaring met gewoon pesten en de ervaring met cyberpesten ter sprake werden gebracht, werden aan de jongeren een aantal vormen van “deviant” internet- en GSM-gebruik voorgelegd. De jongeren gaven telkens aan of ze al eens dader, slachtoffer of omstaander waren geweest van deze deviante internet- en gsm-praktijken. Bij de slachtoffer- en dadervraag werd ook telkens gepeild of ze deze gedragingen grappig of kwetsend vonden. Verder in de vragenlijst werd expliciet aan de jongeren gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden dader, slachtoffer of bijstaander waren van pesten via internet of GSM.

De vormen van ‘deviant’ internet- en GSM-gebruik waar de ondervraagden de meeste ervaring mee hadden, waren: iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm (33,7% slachtoffer, 23,7% dader), iemand misleiden via internet of gsm (27,3% slachtoffer, 30,8% dader), roddels verspreiden via internet of gsm (18,9% slachtoffer, 12,9% dader) en inbreken in iemands computer en het paswoord veranderen (15,9% slachtoffer, 14,6% dader). Met de vormen van cyberpesten die meer kennis van het internet vereisen, zoals het houden van een stemming op een website en het inbreken in de computer van een ander hadden beduidend minder jongeren ervaring.

Uit de expliciete vragen naar de ervaring met cyberpesten, bleek dat ongeveer één jongere op tien in de afgelopen drie maanden gepest werd via het internet of de gsm, één of vijf jongeren gaf toe dat hij of zij iemand anders gepest had via het internet of de gsm, drie op tien jongeren waren in de afgelopen drie maanden getuige van pesten via internet of gsm.

Ongeveer één tiende van de jongeren was betrokken bij (systematisch) cyberpesten: 3,3% was enkel slachtoffer, 5,0% was enkel dader en 2,6% was zowel dader als slachtoffer.

De meerderheid van de jongeren vond dat cyberpesten een “groot probleem”, was. Dit antwoord kan verwijzen naar de “omvang” die het probleem heeft in de ogen van de respondenten, maar ook naar de “ernst” die zij eraan toeschrijven.

Het aantal verschillende deviante internet- en gsm-praktijken waaraan men zichzelf “bezondigd” had tijdens de laatste drie maanden, was afhankelijk van het geslacht, het ICT-gebruik en de betrokkenheid bij (cyber)pesten. Jongens hadden meer (verschillende) deviante internet- en gsm-praktijken op hun actief dan meisjes. Hetzelfde was waar voor de respondenten met een hogere kennis van de geavanceerde internettoepassingen, een grotere afhankelijkheid ten opzichte van het internet, een grotere sociale competentie, en minder betrokken ouders. Het aantal verschillende deviante internet- en gsm-praktijken als dader, correleerde ook positief met de mate waarin men als slachtoffer of als bijstaander betrokken was bij deze deviante internet- en gsm-praktijken, en de mate waarin men als dader betrokken was bij klassiek pesten.

Het aantal verschillende deviante internet- of gsm-praktijken waarvan men zelf het slachtoffer was geworden tijdens de laatste drie maanden was afhankelijk van het risicogedrag op het internet: personen die praatten met mensen die ze enkel via het internet kenden hadden een hogere score. Hetzelfde was waar voor diegenen die in sterkere mate als omstaander of dader betrokken waren bij verschillende soorten deviante internet- en gsm-gebruiken, en die meer ervaring hadden met klassiek pesten als slachtoffer. Daarnaast was er een opmerkelijk positief verband tussen de ervaring met deviante internet- en gsm-praktijken en de sociale competentie. Dit verband is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat jongeren met meer vrienden (en dus een hogere sociale competentie) meer kans maken op wederzijdse ‘cyberplagerijen’ en ‘cyber-ruzies’ (waarbij er minder sprake is van een machtsverschil tussen dader en slachtoffer). Meer jongens dan meisjes werden als slachtoffer geconfronteerd met deviante internet- en gsm-praktijken. De slachtoffers van (verschillende soorten) deviante internet- en gsm-praktijken vertoonden ten slotte ook meer stresssymptomen.

De jongeren die in de afgelopen drie maanden iemand anders gepest hadden via internet of gsm, waren zwaardere gebruikers van het internet, en hadden minder betrokken ouders. Ze waren daarnaast vaker slachtoffer en bijstaander van cyberpesten, en vaker dader van klassiek pesten.

Onder de jongeren die naar eigen zeggen in de afgelopen drie maanden slachtoffer waren van 'pesten via internet of gsm', bevonden zich meer slachtoffers van klassiek pesten, en meer daders en omstaanders van cyberpesten. De leerlingen die hun sociale competenties lager inschatten, hadden eveneens meer kans om gepest te worden via het internet of de gsm.

DEEL 3:
SAMENVATTING EN
BELEIDS-
AANBEVELINGEN

12. Samenvatting

12.1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van een eerste verkennend onderzoek naar de aard en de omvang van het fenomeen 'cyberpesten' bij jongeren in Vlaanderen. Het onderzoek werd uitgevoerd door de Universiteit Antwerpen in opdracht van het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA), op vraag van de Commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement.

Het onderzoek bestond uit twee delen. In een eerste fase werd de literatuur omtrent (klassiek) pesten, en omtrent jongeren en ICT bestudeerd. Ook de (tot nog toe schaarse) wetenschappelijke onderzoeken omtrent deviante internetpraktijken en cyberpesten werden onder de loep genomen. Op basis van deze literatuurstudie werden hypothesen en onderzoeksvragen geformuleerd. Die werden vervolgens getest en beantwoord door middel van een grootschalige schriftelijke enquête bij Vlaamse jongeren van het vijfde leerjaar tot en met het zesde middelbaar.

12.2. Bevindingen van vroegere onderzoeken

12.2.1. Definitie van cyberpesten

Een eenduidige definitie van cyberpesten is niet voorhanden. Meestal verwijst men naar cyberpesten als 'pesten dat gebeurt door middel van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën', of probeert men het begrip te verduidelijken door voorbeelden te geven van specifieke vormen van cyberpesten. De definitie van Bill Belsey (www.cyberbullying.org) wordt gekenmerkt door beide elementen, en verwijst bovendien naar de klassieke opvattingen omtrent pesten. Volgens hem heeft 'cyberbullying' betrekking op: 'the use of information and communication technologies such as e-mail, cell

phone and pager text messages, instant messaging, defamatory personal Web sites, and defamatory online personal polling Web sites, to support deliberate, repeated, and hostile behaviour by an individual or group, that is intended to harm others.’ Net als bij het klassieke pesten lijken de intentionaliteit en het herhaaldelijk vertonen van agressief gedrag via ICT dus belangrijk. Toch maken de specifieke karakteristieken van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën het niet gemakkelijk om de vereisten voor het klassieke pesten zomaar te kopiëren naar cyberpesten. Met betrekking tot het eerste criterium (de intentionaliteit van het pesten) bestaat er bij cyberpesten een verhoogde kans op misinterpretatie aan de kant van de ontvanger, die (verkeerdelijk) de indruk kan hebben dat hij bewust gekwetst wordt. Die onduidelijkheid vloeit voort uit het gebrek aan signaalrijkdom bij verbale communicatie via ICT (zoals bv. SMS, chat en e-mail). Baruch (2005:361) zegt over e-mailcommunicatie bijvoorbeeld het volgende: “E-mail communication contains neither the tone of the spoken word nor eye contact. ... This lack of social context cues in e-mails, makes this medium vulnerable to misunderstanding and misinterpretation. In addition, immediacy or rapid response might prompt a shoot-from-the-hip response. Messages considered by the sender as innocent humor can trigger an escalating spiral exchange of e-mail bullying .” In de definitie van Belsey wordt bovendien ook het herhaaldelijke karakter benadrukt. Het is evenwel de vraag of deze vereiste bij cyberpesten wel noodzakelijk is, aangezien het vrij continue karakter van sommige cyberpestvormen (zo staat een website met beledigende commentaren over een persoon vaak gedurende een lange tijd online, terwijl een publieke vernedering in het echt slechts van korte duur is). Bij de hierboven vermelde definitie van cyberbullying ontbreekt verder nog een belangrijk element dat standaard in de omschrijvingen van pesten te vinden is, nl. het machts criterium. Alhoewel de pester met zijn fysieke kracht online geen indruk kan maken op het slachtoffer, kan hij door een superieure technische kennis wél over veel macht beschikken. Jordan (1999) zegt dat sociale macht in cyberspace gelijk is aan ‘Technopower’. Hij bedoelt hiermee dat de macht van een persoon in cyberspace afhangt van hoe goed hij kan omgaan met complexe nieuwe technologieën en deze kan manipuleren. Dit houdt in dat personen die in dagelijkse face-to-face situaties omwille van hun

fysieke of persoonlijkheidskenmerken een hogere kans hebben om het slachtoffer te worden van pesterijen, in de onlinewereld pesters kunnen zijn (mits ze over de nodige digitale vaardigheden beschikken). Een laatste aspect dat door diverse auteurs met klassieke pesterijen wordt geassocieerd is 'het plaatsvinden binnen een vertrouwde context/door 'bekenden''. Bij cyberpesten kan dit betekenen dat het pesten gebeurt door mensen die men uit het echte leven kent, maar ook door mensen die men online heeft ontmoet. Verder is het net typerend voor de nieuwe ICT dat mensen anoniem kunnen opereren (wat net een 'trigger' zou zijn voor pestgedrag).

12.2.2. Vormen van cyberpesten

Bij cyberpesten kan – net als bij het klassieke pesten – een onderscheid gemaakt worden tussen directe en indirecte vormen van pesten. Bij de eerste categorie is het slachtoffer onmiddellijk betrokken, bij de tweede soort is het medeweten van het slachtoffer niet noodzakelijk vereist. Anders dan bij het klassieke pesten, impliceert het gebruik van ICT uiteraard dat er geen fysieke vormen van pesten (in de klassieke zin van het woord) plaatsvinden. Toch zijn er vormen van cyberpesten die als virtuele diefstallen of beschadigingen kunnen geclassificeerd worden. Daarnaast zijn er parallelle versies van verbaal en non-verbaal direct pesten, en van uitsluiting te vinden in cyberspace. Opvallend groot zijn ook de mogelijkheden voor indirect pesten via het internet of via GSM. In deze categorie vinden we trouwens een aantal pestvormen die gebruik maken van de typische sterktes (of zwaktes) van de nieuwe ICT: de gehyperpersonaliseerde informatie en de online-identiteit (die misbruikt kunnen worden – respectievelijk bij 'outing' en 'masquerade').

12.2.3. Omvang van het fenomeen cyberpesten

Uit een recent (2004) Nederlands (online) onderzoek in opdracht van Planet Internet bij 500 jongeren van 11 tot en met 15 jaar, blijkt dat heel wat ondervraagden wel eens een anonieme e-mail hadden verzonden (32%), hadden gescholden via mail, chatboxen of MSN (29%), iemand hadden laten schrikken (23%), een foto van iemand op het internet hadden geplaatst (19%), iemands MSN of homepage hadden gehackt (11%), MSN- bommen hadden

verstuurd (7%), iemand hadden bedreigd (3%) of iemand met opzet een virus hadden gestuurd (3%). Terwijl het versturen van een anonieme mail door een kleine meerderheid van de respondenten eerder als 'plagen' werd beschouwd, werden de andere activiteiten wel als 'pesten' gepercipieerd. Een Brits onderzoek bij 770 jongeren in 2005 onthulde dat ook andere vormen van cyberpesten duidelijk furore maakten. Uit deze studie bleek bijvoorbeeld dat 14% van de respondenten bedreigende SMS-jes had ontvangen (terwijl 5% was lastiggevallen in internet chat rooms en 4 % via e-mail). (http://www.nch.org.uk/uploads/documents/Mobile_bullying_%20report.pdf)

12.2.4. Profiel van dader en slachtoffer

De online pesters.

Ybarra en Mitchell (2004b) gingen na of er een verband bestaat tussen 'internet harassment', de relatie met opvoeders, delinquent gedrag, psychosociale uitdagingen en internetgebruik. Ze stelden vast dat de online-pesters minder onder toezicht staan van hun ouders, maar dat ze meer gestraft worden. Online pesters hebben vaker psychosociale moeilijkheden, vertonen meer symptomen van depressiviteit, en hebben meer kans op falen op school. Ze maken meer gebruik van het internet, schatten hun kennis van het internet hoger in en vinden het internet heel belangrijk in hun leven.

De specifieke kenmerken van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën, zouden ook kunnen zorgen voor verschillen tussen online-pesters en klassieke pesters. De mogelijkheid tot anonimiteit, bijvoorbeeld, zou voor die categorieën van jongeren, die onder druk van de heersende sociale normen minder geneigd zijn om openlijk te pesten (bv. ASO-leerlingen en meisjes) een faciliterend effect kunnen hebben. Uit het onderzoek van Ybarra en Mitchell (2004b) blijkt alvast dat meisjes evenveel online-dader zijn als jongens (in tegenstelling tot bij het klassieke pesten, waar de jongens vaker dader zijn). Oudere kinderen zijn volgens hun bevindingen vaker bij cyberpesterijen betrokken dan jongere kinderen.

De online slachtoffers

Vele jongeren die via het internet gepest worden zijn ook doelwitten van klassieke pesterijen. Toch worden sommige jongeren ook enkel op het internet gepest. De meeste slachtoffers (69%) weten niet wie hun belager is (Ybarra & Mitchell, 2004b: 1313).

De nieuwe informatie- en communicatietechnologieën, en vooral het internet, dragen onder andere door hun toegankelijkheid en interactiviteit belangrijke risico's met zich mee. We kunnen ons afvragen of risicogedrag op het internet (bv: persoonlijke informatie op het internet plaatsen, paswoord doorgeven aan vrienden,...) zorgt voor een verhoogde kans op slachtofferschap van cyberpesterijen.

De online bijstaanders

Het profiel van de bijstaanders bij online pesten is nog niet wetenschappelijk onderzocht. Toch zou het kunnen dat hun reacties duidelijk verschillen van de reacties van bijstaanders in klassieke peestsituaties. Studies hebben aangetoond dat bijstaanders de handelingen van de pestkop vaak wel als onrechtvaardig ervaren, maar toch geen hulp bieden aan het slachtoffer omdat ze niet weten hoe ze adequaat moeten reageren of omdat ze angst hebben voor represailles. Bij online pesten is de kans op negatieve gevolgen voor de bijstaanders wellicht kleiner (bv. omdat ze anoniem kunnen blijven). Daardoor zou het kunnen dat er meer steun is voor het slachtoffer.

12.2.5. Gevolgen van cyberpesten

In talrijke studies ging men na wat de gevolgen zijn van (klassiek) pesten voor de betrokkenen. Slachtoffers van pesterijen hebben een lager zelfvertrouwen dan gemiddeld, een grotere kans op depressie en angst, en denken meer na over zelfmoord dan andere studenten. Daders presteren vaak minder goed op school dan hun leeftijdsgenoten. Ze lopen een groter risico om op latere leeftijd ander probleemgedrag te ontwikkelen, zoals crimineel gedrag en alcoholmisbruik. Aangezien het cyberpesten deels bekeken kan worden als een uitbreiding van het klassieke pesten, mogen we aannemen dat een aantal

van deze gevolgen wellicht ook voor de betrokkenen bij cyberpesterijen zullen gelden.

Ybarra onderzocht reeds het verband tussen symptomen van depressiviteit en 'online harassment'. Hieruit bleek dat mensen die aangerand werden via het internet, meer symptomen van depressiviteit vertoonden dan niet-slachtoffers.

Volgens sommigen zou cyberpesten zelfs een grotere impact kunnen hebben dan klassiek pesten, omwille van de volgende specifieke eigenschappen van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën: hun anonieme karakter (waardoor de pestkop niet meer gekend (en geremd) is, en ook geen directe (emotionele) feedback krijgt van zijn of haar slachtoffer), hun indringend karakter (waardoor slachtoffers niet alleen meer binnen de schoolpoorten, maar zelfs in de eigen thuisomgeving worden geconfronteerd met pesterijen) en hun reikwijdte (terwijl het aantal toeschouwers – en deelnemers – bij klassieke pesterijen beperkt is, is dat bij cyberpesten bijzonder groot). Bovendien blijken de wetten en sociale normen uit de echte wereld, in cyberspace minder gerespecteerd te worden en minder gemakkelijk afdwingbaar te zijn (voor slachtoffers blijkt het bijvoorbeeld erg moeilijk om acties te ondernemen tegen cyberpesten). Dit alles maakt dat de dader zich vaak erg machtig, en het slachtoffer zich vaak erg machteloos voelt.

12.3. Een studie naar cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen

In oktober 2005 werd een schriftelijke bevraging georganiseerd bij Vlaamse jongeren van het vijfde leerjaar tot en met het zesde middelbaar. Voor het lager onderwijs werden er zowel voor het vijfde als voor het zesde leerjaar 10 scholen op willekeurige wijze in de steekproef opgenomen. In deze scholen werden telkens alle klassen van het vijfde leerjaar en alle klassen van het zesde leerjaar bevroegd. De klassen van het secundair onderwijs werden geselecteerd door middel van een gestratificeerde steekproef. Het studiejaar, de studierichting en de provincie waarin de school zich bevindt, waren de selectiecriteria. In totaal vulden 636 jongeren van het lager onderwijs en 1416 jongeren van het secundair onderwijs de vragenlijst in.

De samplingwijze zorgde voor lichte (maar significante) verschillen tussen de steekproefverdeling en de populatieverdeling. Zo waren de leerlingen uit het lager onderwijs en uit het eerste leerjaar B en het beroepsvoorbereidend jaar licht oververtegenwoordigd in de steekproef. Om de gegevens representatief te maken voor de totale Vlaamse schoolpopulatie, werd daarom een weging doorgevoerd (op basis van studiejaar en richting).

In de vragenlijst werden vragen opgenomen over de socio-demografische en psychologische kenmerken van de jongeren, de manier waarop jongeren met de nieuwe ICT omgaan, de ervaring van jongeren met klassiek pesten en de ervaring van jongeren met (en de perceptie van) deviant internet- en gsmgedrag en pesten via het internet of de GSM.

Methode: schriftelijke bevraging

Doelgroep: leerlingen van het vijfde studiejaar tot en met het zesde middelbaar

Aantal respondenten: 2052

Weging: naargelang studiejaar en studierichting

Vragenlijst: achtergrondkenmerken, ICT-gebruik, klassiek pesten, cyberpesten

12.3.1. ICT-gebruik van jongeren

De nieuwe ICT maken zonder twijfel deel uit van het dagelijkse leven van onze jongeren. Dit onderzoek bevestigt daarmee de resultaten van andere recente onderzoeken in Vlaanderen: 94,4% van de ondervraagde jongeren maakt gebruik van het internet. 91,8% heeft thuis toegang tot het internet. Gemiddeld zitten de jongeren bijna 2 uur per dag op het internet. In het weekend loopt dit zelfs op tot bijna 3 uur. De helft van de jongeren vindt dat een leven zonder het internet saai en leeg zou zijn. Jongens, oudere jongeren, en leerlingen uit het BSO en TSO besteden gemiddeld meer tijd aan het internet.

Bij meisjes is de voornaamste reden om van het internet gebruik te maken van sociale aard: 58,4% van hen duidt aan dat ze het internet vooral gebruiken "om met anderen te praten". Bij jongens staat het ontspanningsmotief op de eerste plaats.

De jongeren schatten hun kennis van het internet hoog in: 70,1% vindt zichzelf gevorderd, 15,4% noemt zichzelf een expert als het op internetkennis aankomt. Een e-mail sturen en informatie zoeken op het internet behoren tot de basiskennis van de Vlaamse jongeren. Jongens en oudere jongeren beschikken meer over geavanceerde internetkennis.

Naast vele voordelen, brengt het internet ook risico's met zich mee. De ondervraagde jongeren zijn zich hier te weinig van bewust: de helft van de jongeren (48,9%) praat soms met mensen die hij of zij enkel kent via het internet, of plaatst soms persoonlijke informatie over zichzelf op het internet (51,6%). Daarnaast heeft één op drie jongeren (31,5%) ooit zijn of haar paswoord verteld aan een vriend of een vriendin.

Ouders trachten controle uit te oefenen op het internetgebruik van hun zonen en dochters. Dit kan in de eerste plaats door de tijd die jongeren mogen besteden aan het internet te beperken. De jongeren beweerden echter in zes van de tien gevallen dat ze thuis zoveel mogen internetten als ze willen. Omgekeerd gaf 27,5% van de jongeren aan dat hij of zij maar een bepaalde tijd op het internet mag. Daarnaast is het voor ouders belangrijk 'betrokken' te zijn bij het internetgebruik van de jongeren. Een belangrijke vereiste daarbij is het bezitten van kennis over het internet. Slechts 38% van de jongeren geeft echter aan dat zijn of haar ouders veel van het internet kennen. De betrokkenheid bij het internetgebruik kan zich onder andere uiten in het geven van tips over hoe de jongeren beter met het internet kunnen werken (één vijfde van de ouders doet dit), in het doorgeven van internetkennis (12,0%), en het wijzen op de gevaren van het internet (zes op tien ouders). Ouders zijn meer betrokken bij het internetgebruik van hun dochters dan bij dat van hun zonen. Het internetgebruik van de meisjes wordt ook meer beperkt in tijd. Hoe jonger de kinderen, ten slotte, hoe meer de ouders betrokken zijn bij het internetgebruik.

Op school is de controle op het internetgebruik groter: drie op vier jongeren mogen op de computers op school enkel informatie opzoeken die met schoolwerk te maken heeft. Bovendien is er in negen van de tien gevallen

tijdens het internetgebruik een leerkracht aanwezig. Toch kan een meerderheid van de leerlingen wel e-mails sturen of chatten via een messenger programma op de computers van de school.

Bijna negen op tien leerlingen (89,1%) vinden dat hun leraars informatica/ICT veel kennen van het internet. De internetkennis van leerkrachten van de andere vakken wordt minder hoog ingeschat (65,7%).

Naast het internet, heeft ook de gsm zijn plaats verworven in het leven van de jongeren. Meer dan vier op vijf jongeren tussen 10 en 18 jaar hebben een eigen gsm. Jongeren gebruiken hun gsm vooral voor het verzenden van SMS'jes en in mindere mate om te telefoneren. Nieuwere functies van de gsm, zoals MMS'jes versturen en op het internet gaan worden minder gebruikt. Jongeren uit het BSO maken in het algemeen meer gebruik van hun gsm dan jongeren uit het ASO.

Opvallend is dat het gsm-gebruik van de jongeren door hun ouders niet streng gecontroleerd wordt. Bijna acht op tien jongeren mogen (naar eigen zeggen) bellen zoveel als ze willen en bij negen op tien jongeren staat er geen beperking op het aantal SMS'jes dat ze mogen sturen. Op school wordt het gsm-gebruik in de meeste gevallen zwaar beperkt.

Jongeren praten nog altijd het liefst (99,7% graag tot heel graag) 'in het echt' met hun vrienden. Toch geven negen op tien jongeren (89,7%) aan dat ze graag tot heel graag met hun vrienden praten via een messenger programma. Communiceren via de gsm komt op de derde plaats (82,8% graag tot heel graag). De vaste telefoon (74,5% graag tot heel graag) en e-mail (63,5% graag tot heel graag) sluiten het lijstje af.

We legden aan de jongeren enkele boodschappen voor en vroegen hen via welk medium ze dergelijke boodschappen meestal overbrengen. Voor het overbrengen van al deze boodschappen geven de jongeren de voorkeur aan de fysieke aanwezigheid. De twee boodschappen waarbij de jongeren iets meer geneigd zijn om het internet of de GSM in te schakelen zijn 'Tegen

iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar' (25,6%) en 'Tegen iemand zeggen dat zijn of haar gedrag je stoort (18,5%)'.

In het onderzoek werd ook nagegaan hoe de jongeren omgaan met enkele specifieke kenmerken van de nieuwe media. Bijna 60 procent van de jongeren (59,3%) is het eens met de stelling dat hij of zij meer durft op het internet. De helft van de respondenten (51,6%) is het eens met de stelling dat een boodschap via het internet of SMS dikwijls verkeerd overkomt. Het besef dat internetboodschappen verkeerd kunnen overkomen, stijgt met de leeftijd.

Ongeveer de helft van de ondervraagde jongeren speelt regelmatig of elke dag videogames of computergames. Race- en sportgames zijn het meest geliefd, gevolgd door de strategie- en simulatiegames. Daarna komen de shooter- en fightergames en de actie- en fantasiegames. De puzzel- en kaartspelletjes, Arcadespelletjes en windowsspelletjes worden het minst graag gespeeld.

Gebruik internet: 94,4%
Internet thuis: 91,8 %
Internet op school: 60,6 %
Aantal minuten internet per dag: 1 uur en 58 minuten
Toepassingen: e-mail (94%), msn (89%), websites (98,2%)
Motieven voor internetgebruik: sociale contacten (46,1%), ontspanning (37,0%), informatie (16,9%)
Risicogedrag: met vreemden praten (48,9%), persoonlijke info op internet (51,6%), paswoord vertellen (31,5%)
Controle ouders op internetgebruik: betrokkenheid ouders bij internetgebruik, tijdsbeperking op het internet
Persoonlijk GSM-toestel: 80,8 %

12.3.2. Klassiek pesten

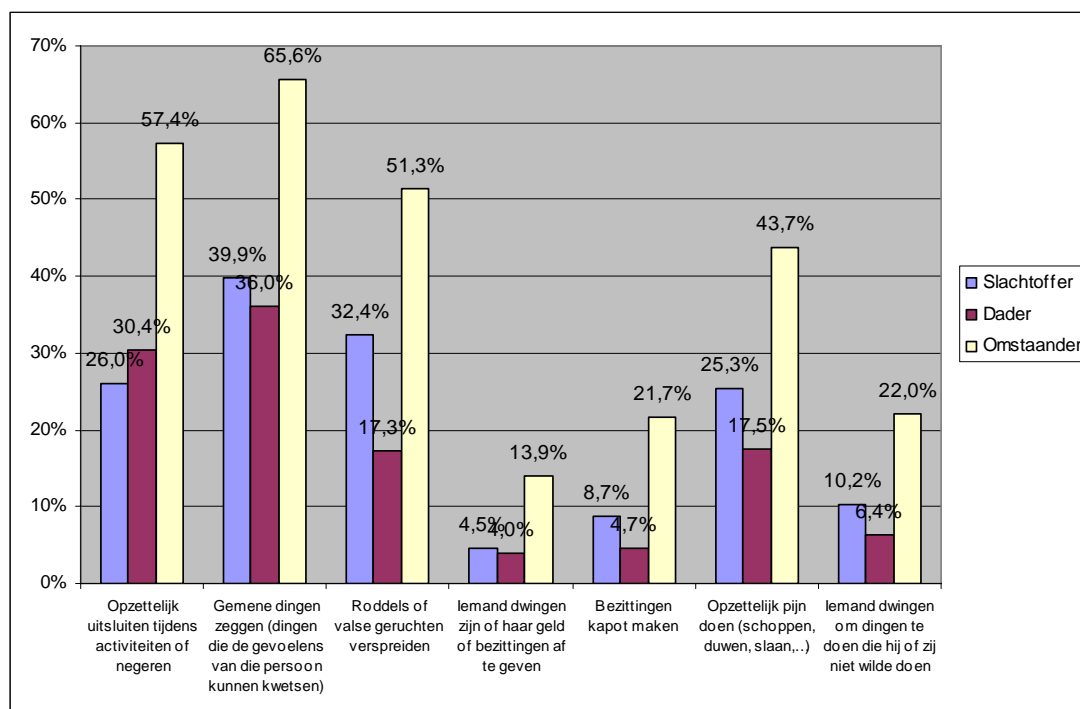
Om te meten in welke mate de jongeren in de afgelopen drie maanden slachtoffer, dader of bijstaander zijn geweest van klassiek pesten, vroegen we

hoe vaak ze slachtoffer, dader of bijstaander waren geweest van zeven verschillende soorten pesteringen.

Tijdens de afgelopen drie maanden werd 56,7% van de jongeren het slachtoffer van minstens één vorm van klassiek pesten, 49,3% was dader en 78,6% bijstaander.

De meest voorkomende vormen van pesten waren 'gemene dingen zeggen', 'opzettelijk uitsluiten en negeren', 'roddels of valse geruchten verspreiden' en 'slaan, duwen, schoppen, of op een andere manier pijn doen'. De niet-fysieke vormen van pesten kwamen het vaakst voor. De vormen van fysiek geweld die materiële schade veroorzaken (geld afnemen, bezittingen kapot maken,...) kwamen het minst frequent voor.

Figuur 18: Overzicht percentages slachtoffer, dader en bijstaander van klassiek pesten.

De slachtoffers en daders van klassiek pesten zitten in acht op tien gevallen op dezelfde school. In iets minder dan één op tien gevallen hebben slachtoffer en dader een familieband en in ongeveer 17% van de gevallen kennen ze elkaar via het verenigingsleven. Meer jongens dan meisjes zijn dader.

De slachtoffers van klassiek pesten komen (net zoals de daders) het meest uit het BSO en het minst uit het ASO. De slachtoffers hebben een negatiever zelfbeeld: ze hebben minder zelfvertrouwen, minder sociale vaardigheden en een slechtere band met hun ouders. Dit kan een oorzaak zijn van de pesterijen (daders kiezen “gemakkelijke” slachtoffers uit), maar kan er anderzijds ook een gevolg van zijn.

De bijstaanders van klassieke pesterijen zijn vaker jongens dan meisjes, en komen (net zoals daders en slachtoffers) vooral uit het beroepsonderwijs.

Iets meer dan de helft van de jongeren die in de afgelopen drie maanden gepest werden, hebben aan iemand verteld dat ze gepest werden. Van de jongeren die getuige waren van één of andere vorm van pesten, heeft 51,5% het slachtoffer naar eigen zeggen geholpen.

Iets meer dan één op tien jongeren (10,4%) werd in de afgelopen drie maanden systematisch gepest (=pesten in de strikte zin van het woord), iets minder jongeren (9,0%) waren in diezelfde periode dader van systematische pesterijen. Een klein aandeel van de jongeren (3,7%) was in de afgelopen drie maanden zowel dader als slachtoffer van systematische pesterijen. Om te bepalen wie ‘systematisch’ gepest werd of ‘systematisch’ gepest heeft, werd rekening gehouden met hoe vaak de negatieve handelingen voorkwamen en met het aantal verschillende manieren waarop men gepest werd.

Ervaring met minstens één vorm van klassiek pesten: 56,7% slachtoffer, 49,3% dader en 78,6% bijstaander

Meest voorkomende vormen van klassiek pesten: ‘gemene dingen zeggen’, ‘iemand opzettelijk uitsluiten en negeren’ en ‘roddels of valse geruchten verspreiden’.

Slachtoffer en dader zitten in acht op tien gevallen op dezelfde school.

Profiel slachtoffers: komen meest uit BSO, minst uit ASO, negatiever zelfbeeld

Profiel daders: meer jongens, komen vooral uit BSO

Systematisch pesten: 10,4% slachtoffer, 9,0% dader, 3,7% zowel dader als slachtoffer

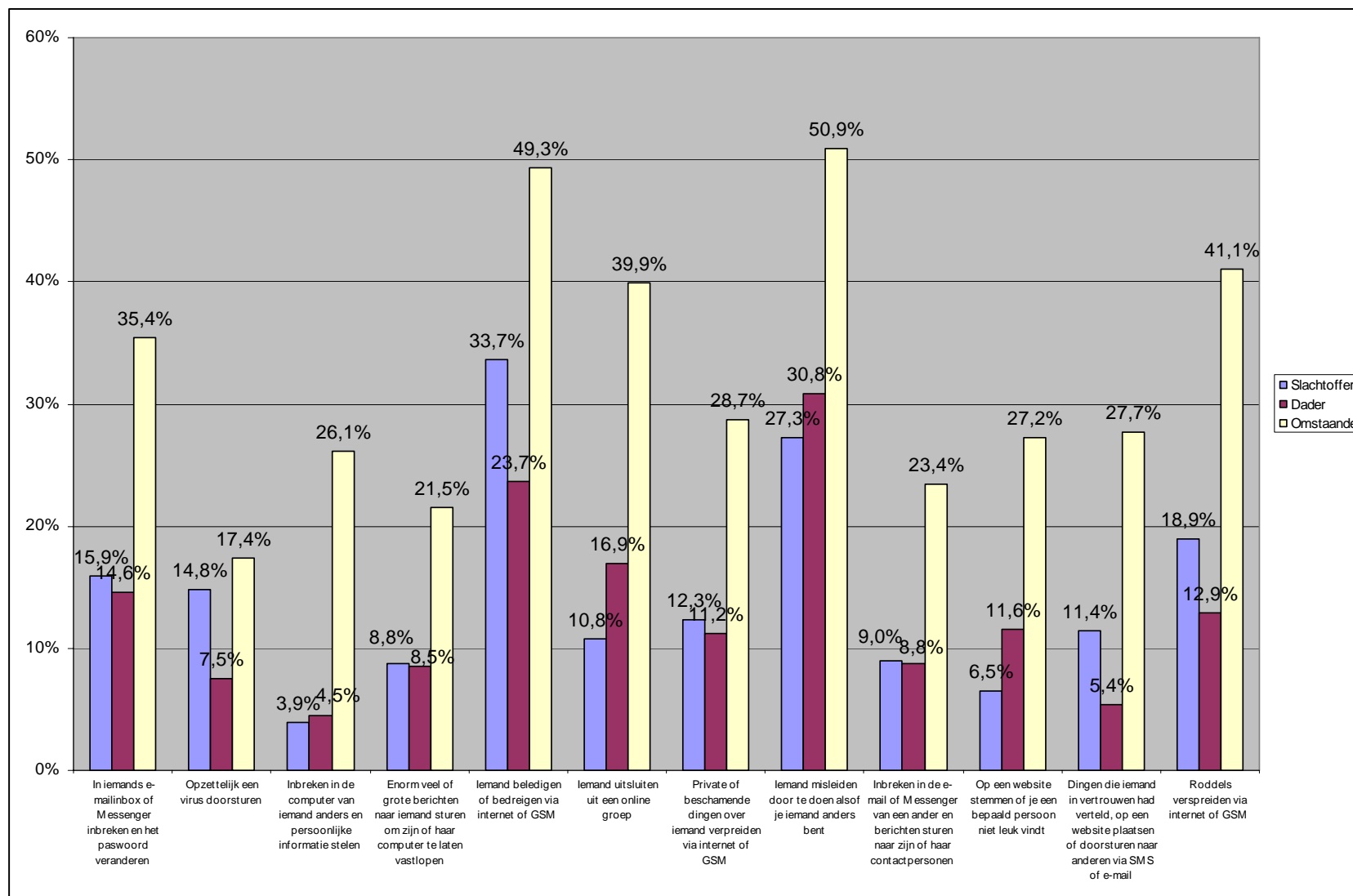
12.3.3. Cyberpesten

12.3.3.1. Graad van voorkomen

In de vragenlijst werd op twee manieren gepeild naar de ervaring met cyberpesten. Vooraleer de ervaring met gewoon pesten en de ervaring met cyberpesten ter sprake werden gebracht, werden aan de jongeren een aantal vormen van “deviant” internet- en GSM-gebruik voorgelegd. De jongeren gaven telkens aan of ze al eens dader, slachtoffer of bijstaander waren geweest van deze deviante internet- en gsm-praktijken. Bij de slachtoffer- en dadervraag werd ook telkens gepeild of ze deze gedragingen grappig of kwetsend vonden. Verder in de vragenlijst werd expliciet aan de jongeren gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden dader, slachtoffer of bijstaander waren van pesten via internet of GSM.

De impliciete peiling naar de graad van voorkomen van cyberpesten, onthult dat de mate waarin de respondenten geconfronteerd worden met (potentieel) kwetsende internet- en gsm-praktijken sterk verschilt van vorm tot vorm. De fenomenen waar de ondervraagden de meeste ervaring mee hebben zijn: iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm, iemand misleiden via internet of gsm, roddels verspreiden via internet of gsm en inbreken in iemands computer en het paswoord veranderen. Met de vormen van cyberpesten die meer kennis van het internet vereisen, zoals het houden van een stemming op een website en het inbreken in de computer van een ander hebben beduidend minder jongeren ervaring.

Figuur 19: Frequentieverdeling van de verschillende vormen van deviant internet- en gsm-gedrag voor slachtoffer, dader en bijstaander

61,9 % van de jongeren is tijdens de afgelopen drie maanden het slachtoffer geworden van minstens één van de bovengenoemde praktijken; 52,5 is tijdens de afgelopen drie maanden dader geweest van minstens één van deze praktijken; 76,3% van de ondervraagde leerlingen is tijdens de voorbije drie maanden getuige geweest van minstens één van dergelijke praktijken.

(Ter vergelijking: bij het klassieke pesten is 56,7 % tijdens de laatste drie maanden het slachtoffer geweest van minstens één vorm van pesten, 49,3 % was dader en 78,6% bijstaander.)

De elektronische varianten van “pesten” zijn met andere woorden even sterk doorgedrongen in het leven van jongeren als de klassieke vormen. Toch worden zij niet altijd in dezelfde mate als “pesten” gepercipieerd. Indien rechtstreeks aan de jongeren wordt gevraagd of zij het slachtoffer of de dader zijn geweest van pesten via internet of gsm, dan antwoorden respectievelijk één op tien en twee op tien bevestigend. Drie op tien menen getuige te zijn geweest van pesten via internet of gsm.

Ongeveer één tiende van de jongeren was betrokken bij (systematisch) cyberpesten: 3,3% was enkel slachtoffer, 5,0% was enkel dader en 2,6% was zowel dader als slachtoffer.

De meerderheid van de jongeren vindt dat cyberpesten een “groot probleem”, is. Dit antwoord kan verwijzen naar de “omvang” die het probleem heeft in de ogen van de respondenten, maar ook naar de “ernst” die zij eraan toeschrijven.

Ervaring met minstens één 'deviante' internet- of gsm-praktijk: 61,9% slachtoffer, 52,5% dader en 76,3% bijstaander

Meest voorkomende praktijken : 'iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm (33,7% slachtoffer, 23,7% dader)', 'iemand misleiden via internet of gsm' (27,3% slachtoffer, 30,8% dader), en 'roddels verspreiden via internet of gsm' (18,9% slachtoffer en 12,9% dader)

Eén op tien is naar eigen zeggen slachtoffer van pesten via internet of gsm, één op vijf is naar eigen zeggen dader van pesten via internet of gsm

De meerderheid van de jongeren vindt cyberpesten een groot probleem

12.3.3.2. Profiel van online-daders en online-slachtoffers

Het aantal verschillende deviante internet- en gsm-praktijken waarvan de jongeren dader zijn geweest tijdens de laatste drie maanden, is afhankelijk van het geslacht, het ICT-gebruik en de betrokkenheid bij (cyber)pesten. Jongens en jongeren met meer geavanceerde internetkennis hebben meer verschillende deviante internet- en gsm-praktijken uitprobeerde. De daders van deviante internet- en gsm-praktijken beschikken doorgaans over een hoge sociale competentie (ze hebben veel vrienden en schatten hun populariteit hoog in). Hun ouders zijn in mindere mate betrokken bij hun internetgebruik. Daarnaast zijn deze jongeren vaker zelf het slachtoffer van deviante internet- en gsm-praktijken, en vaker getuige van deviante internet- en gsm-praktijken die op derden gericht zijn. Ten slotte zijn er onder de daders van deviante internet- en gsm-praktijken meer daders van klassiek pesten.

Het aantal verschillende deviante internet- of gsm-praktijken waarvan men zelf het slachtoffer is geworden tijdens de laatste drie maanden is afhankelijk van het geslacht, het risicogedrag op het internet, de sociale competentie, de ervaring met deviante internet- en gsm-praktijken als dader en bijstaander en

het slachtofferschap bij klassiek pesten. Meisjes zijn meer het slachtoffer van deviante internet- en gsm-praktijken dan jongens. Ook jongeren die meer praten met mensen die ze enkel via het internet kennen, lopen een hoger risico. Daarnaast is er een opmerkelijk positief verband tussen de ervaring met deviante internet- en gsm-praktijken en de sociale competentie. Dit verband is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat jongeren met meer vrienden meer kans maken op wederzijdse 'cyber-plagerijen' en 'cyber-ruzies' (die niet noodzakelijk als pesterijen worden gepercipieerd). De slachtoffers van (verschillende soorten) deviante internet- en gsm-praktijken vertonen ten slotte ook meer stress-symptomen.

Ervaring met verschillende soorten deviante internet- en gsm-praktijken

De daders:

- **Meer jongens dan meisjes**
- **Meer geavanceerde internetkennis**
- **Positiever zelfbeeld wat betreft sociale competenties**
- **Minder betrokken en deskundige ouders**
- **Vaker ook slachtoffer en bijstaander van deviante internet- en gsm-praktijken**
- **Vaker dader van klassiek pesten**

De slachtoffers:

- **Meer meisjes dan jongens**
- **Meer risicogedrag (praten met mensen die men enkel via het internet kent)**
- **Positiever zelfbeeld wat betreft sociale competenties**
- **Vaker ook bijstaander en dader van deviante internet- en gsm-praktijken**
- **Vaker slachtoffer van klassiek pesten**
- **Vertonen meer stress-symptomen**

Het profiel van diegenen die zichzelf als dader van pesten via internet of gsm beschouwen, vertoont overeenkomsten met het profiel van de dader van deviante internet- en gsm-praktijken. Onder de daders bevinden zich relatief meer leerlingen met ouders die minder betrokken zijn bij het internetgebruik van hun kinderen, daders van klassiek pesten, bijstaanders en slachtoffers van pesten via internet of gsm, en zware internetgebruikers. Anderzijds zijn het geslacht, de mate waarin men over geavanceerde internetkennis beschikt en de sociale competentie, geen goede voorspellers meer van het daderschap.

Ondanks de relatie tussen het daderschap bij cyberpesten en het daderschap bij klassiek pesten, is cyberpesten toch ook een fenomeen dat losstaat van het klassieke pesten. Dit blijkt uit het feit dat de daders van cyberpesten ook onbekenden of personen die zij enkel kennen via het internet als slachtoffers uitkiezen; uit het feit dat vier op tien cyberpestdaders beweren dat ze de mensen die ze online pesten, niet in het "echt" pesten en uit de bevinding dat vier op tien slachtoffers van cyberpesten beweren niet in het echt gepest te zijn door dezelfde cyberdaders.

Bijna zeven op tien daders zeggen dat ze hun slachtoffer anoniem gepest hebben.

Onder de personen die tijdens de laatste drie maanden naar eigen zeggen "heel af en toe", "regelmatig", of "bijna elke dag" zijn gepest via internet of gsm, bevinden zich relatief meer slachtoffers van klassiek pesten (en minder daders van klassiek pesten), en meer leerlingen die als dader of bijstaander betrokken zijn geweest bij cyberpesten. Het rechtstreekse slachtoffermodel wijkt op sommige punten echter ook af van het slachtoffermodel bij de deviante internet- en gsm-praktijken: zo blijken het risicogedrag en het geslacht geen goede voorspellers meer te zijn; maar de mate van internetafhankelijkheid wel. Personen die meer afhankelijkheid vertonen ten opzichte van het internet, maken meer kans om gecyberpest te worden. Ten slotte zijn jongeren die hun sociale vaardigheden en populariteit minder hoog inschatten, vaker het slachtoffer van cyberpesten. We zien hier duidelijk dat er

een verschil bestaat tussen de jongeren die het slachtoffer werden van enkele deviante internet- en gsm-praktijken en de jongeren die naar eigen aanvoelen echt 'gepest' zijn via internet of gsm. In tegenstelling tot de eerste categorie jongeren, hebben de online-slachtoffers een lagere sociale competentie en voelen ze zich minder populair.

Slechts de helft van de online-slachtoffers heeft aan iemand verteld dat hij of zij gepest werd via internet of gsm. De meeste slachtoffers hebben wel (soms tot dikwijls) één of andere vorm van actie ondernomen: ze hebben zichzelf verdedigd in de echte wereld (70,6%), ze hebben de dader geblokkeerd op messenger (67,4%), ze hebben aan de dader gevraagd om ermee te stoppen in de echte wereld (57,6%) of via het internet (53,4%), of ze hebben teruggepest via internet of gsm (50,5%). Daarnaast hebben echter ook veel slachtoffers (soms tot dikwijls) gedaan alsof er niets gebeurd was (60,8%), of gewacht tot het vanzelf zou overgaan (57,3%). Ongeveer één vierde van de online-slachtoffers gaf zichzelf de schuld.

Ervaring met cyberpesten

De daders:

- **Besteden meer tijd aan het internet**
- **Minder betrokken/deskundige ouders**
- **Vaker ook slachtoffer en bijstaander van cyberpesten**
- **Vaker dader van klassiek pesten**
- **Bijna 7 op 10 daders pesten anoniem**

De slachtoffers:

- **Grottere internetafhankelijkheid**
- **Negatiever zelfbeeld wat betreft sociale competenties**
- **Vaker ook bijstaander en dader van cyberpesten**
- **Vaker slachtoffer van klassiek pesten**
- **Minder vaak dader van klassiek pesten**
- **Slechts de helft van de slachtoffers heeft aan iemand verteld dat ze gepest werden**
- **Vertonen meer stress-symptomen**

Op basis van de bovenstaande profielen kunnen we besluiten dat:

1) Er een sterke band is tussen klassiek pesten en cyberpesten. Dit doet vermoeden dat de pesterijen die op school, in het verenigingsleven, enzovoort...plaatsvinden in de cyberwereld worden verdergezet, mét behoud van rollen. Daders blijven dus daders, en slachtoffers blijven slachtoffers. Er lijkt met andere woorden geen sprake te zijn van een "revenge of the nerds" (slachtoffers van klassiek pesten die via elektronische weg "wraak" nemen op de pestkoppen). Anderzijds is het ook mogelijk dat online pesten aanleiding geeft tot klassiek pesten.

2) Er sterke relaties zijn tussen de mate waarin men als dader, als slachtoffer en als omstaander betrokken is bij cyberpesten. Deze bevindingen wijzen wellicht op het bestaan van tegen- of kettingreacties bij cyberpesten, waarbij daders slachtoffers worden en slachtoffers daders, en waardoor uiteindelijk een "cyberpestcultuur" ontstaat (waarvan velen getuige kunnen zijn, en waaruit velen op hun beurt inspiratie kunnen putten).

3) De hoeveelheid tijd die jongeren aan het internet besteden en de internetafhankelijkheid die zij vertonen een indicatie kunnen vormen voor hun betrokkenheid bij cyberpesten.

4) Een geavanceerde kennis van het internet of van computers geen noodzakelijke vereiste is om te kunnen cyberpesten, maar uiteraard wel het aantal mogelijke vormen van cyberpesten die men kan toepassen, verhoogt. Anderzijds zal risicogedrag op het internet (bv. persoonlijke informatie op het web plaatsen, praten met vreemden, een paswoord doorvertellen....) ook de kwetsbaarheid voor bepaalde types van online pesten doen toenemen. Niettemin kunnen ook diegenen die erg op hun hoede zijn, niet verhinderen dat ze het slachtoffer worden van cyberpesten.

5) Het gebrek aan betrokkenheid en deskundigheid van ouders op internetvlak, jongeren een vrije experimenteerruimte in cyberspace verschaft (waarin ongestoord gepest kan worden).

6) Jongeren die omwille van hun persoonlijkheids- (of fysieke) kenmerken meer kans maken om in het echte leven gepest te worden, vaak een toevlucht nemen tot de online-wereld (die dan echter ook niet veilig blijkt te zijn).

7) Socio-demografische kenmerken zoals het geslacht, de leeftijd, en de studierichting op zich weinig verklarende waarde hebben voor de

betrokkenheid bij cyberpesten; maar wel indirect een invloed uitoefenen doordat zij het ICT-gebruik en de betrokkenheid bij klassiek pesten bepalen.

8) De “deviante” internet- en gsm-gebruiken die vaak als subvormen van cyberpesten worden aangehaald in de literatuur, niet altijd als “deviante” gedragingen en zeker niet altijd als “pesten” worden beschouwd door jongeren. De manier waarop deze activiteiten worden geïnterpreteerd , hangt wellicht sterk af van de context (bv. wie was de dader: een vriend of een pestkop van op de speelplaats?).

12.4. Beknopt antwoord op de onderzoeksvragen

1. Graad van voorkomen van cyberpesten

Onderzoeksvraag 1 a: *Is cyberpesten een ruimer verspreid fenomeen dan klassiek pesten?*

De resultaten tonen dat de verschillende vormen van cyberpesten even ruim verspreid zijn als de verschillende vormen van klassiek pesten. Aan de ene kant is er een groep van jongeren die zowel in het echt pesten als via het internet en de gsm. Daarnaast zijn er ook jongeren die enkel pesten via internet en gsm (net zoals er jongeren zijn die enkel via de klassieke weg pesten). De mogelijkheid tot cyberpesten zorgt dus niet alleen voor een verdieping van het pestprobleem (pesten wordt intenser, gebeurt langs meer kanalen) maar ook voor een verbreding van het pestprobleem (meer jongeren geraken betrokken bij één of andere vorm van pesten).

Onderzoeksvraag 1b: *Welke vormen van cyberpesten komen het meest voor bij jongeren in Vlaanderen?*

De meest voorkomende deviante internet- en gsmpraktijken zijn: iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm, iemand misleiden via internet of gsm, roddels verspreiden via internet of gsm en inbreken in iemands e-mailinbox of Messenger en het paswoord veranderen. Met de vormen van cyberpesten die meer kennis van het internet vereisen, zoals het houden van een stemming op een website en het inbreken in de computer van een ander hebben beduidend minder jongeren ervaring.

2. Kenmerken van daders van cyberpesten:

Onderzoeksvraag 2a: *Hebben cyberpesters een ander profiel dan klassieke pesters? Zijn er onder de cyberpesters relatief meer oudere studenten, meisjes, leerlingen uit de sterkere studierichtingen (bv. ASO) en personen met meer ICT-kennis te vinden?*

Het cyberpesten stijgt met de leeftijd en neemt daarna weer af. Leerlingen van het ASO hebben gemiddeld minder ervaring met cyberpesten dan leerlingen uit het BSO. Zij vermelden gemiddeld een lager aantal deviante internet- en gsmpraktijken als dader, en rapporteren ook minder frequent dat ze in de afgelopen drie maanden dader waren van pesten via internet of gsm. Meisjes zijn ten slotte minder vaak dader van cyberpesten dan jongens. Deze socio-demografische variabelen verliezen echter hun verklaringskracht wanneer het ICT-gebruik van de jongeren en hun ervaring met klassiek pesten mee opgenomen worden in de analyse. De socio-demografische verschillen in het ICT-gebruik en de ervaring met klassiek pesten zijn dus verantwoordelijk voor de socio-demografische verschillen in de ervaring met cyberpesten.

Het aantal deviante internet- en gsmpraktijken dat de jongeren uitprobeerde hebben, hangt samen met een grotere kennis van geavanceerde internettoepassingen. De jongeren die daadwerkelijk toegeven dat ze iemand gepest hebben via internet of gsm, hebben daarentegen niet noodzakelijk een grotere internetkennis. Dit kunnen we verklaren door het feit dat men met eenvoudige technieken zoals e-mail en messenger al heel wat schade kan aanrichten.

Onderzoeksvraag 2b: *Zijn er onder de cyberpesters relatief meer (zware) gebruikers van (gewelddadige) videogames of computergames te vinden?*

Er is geen verband tussen het ouderschap van cyberpesten en de voorkeur voor gewelddadige videogames of computergames.

Onderzoeksvraag 2c: *Zijn er onder de cyberpesters veel slachtoffers van klassieke pesterijen te vinden (die door ICT empowered worden om agressief te reageren op hun belagers)?*

Er is een sterke band tussen klassiek pesten en cyberpesten. Dit doet vermoeden dat de pesterijen die op school, in het verenigingsleven, enzovoort...plaatsvinden in de cyberwereld worden verdergezet, mét behoud van rollen. Daders blijven dus daders, en slachtoffers blijven slachtoffers. Er lijkt met andere woorden geen sprake te zijn van een "revenge of the

nerds" (slachtoffers van klassiek pesten die via elektronische weg "wraak" nemen op de pestkoppen).

Onderzoeksvraag 2d en 2e: *In welke mate zijn de cyberpesters zich bewust van het effect van hun gedrag op hun slachtoffers (bij gebrek aan onmiddellijke visuele feedback)?*

De meerderheid van de daders van elk van de twaalf bevroegde deviante internet-of gsm-praktijken, vond deze praktijken 'grappig', terwijl de meerderheid van de slachtoffers dezelfde deviante internet- of gsm-praktijken (uitgezonderd 'iemand misleiden door te doen alsof je iemand anders bent via internet of gsm') als 'kwetsend' ervaarde. Het gebrek aan visuele feedback van het slachtoffers zorgt er waarschijnlijk voor dat de daders zich niet bewust zijn van het effect van hun gedrag op hun slachtoffers.

Onderzoeksvraag 2f: *In welke mate proberen cyberpesters anoniem te opereren?*
Bijna zeven op tien daders zeggen dat ze hun slachtoffer anoniem gepest hebben.

Onderzoeksvraag 2g: *Welke verhouding bestaat er tussen de pestkoppen en hun slachtoffers: pesten pestkoppen personen die zij kennen uit het dagelijkse (face-to-face) leven en/of personen die zijn hebben leren kennen in cyberspace?*

Meer dan de helft van de daders heeft (onder andere) iemand gepest die hij of zij ook in de echte wereld kent. Opmerkelijk is dat ook bijna de helft van de daders van cyberpesterijen (onder andere) een onbekende gepest heeft. Ten slotte heeft één op vijf daders (onder andere) iemand gepest die hij of zij enkel via het internet kent.

Onderzoeksvraag 2h: *Ervaren cyberpesters minder controle van hun ouders op hun internet/gsm-activiteiten?*

Zowel de daders van meerdere deviante internet- en gsmpraktijken als de jongeren die toegeven iemand gepest te hebben via het internet of de gsm, kunnen op minder betrokkenheid van hun ouders bij hun internetgebruik rekenen.

3. Kenmerken van slachtoffers van cyberpesten:

Onderzoeksvraag 3a: *Worden personen die klassiek gepest worden ook meer elektronisch gepest?*

Slachtoffers van klassiek pesten zijn vaker slachtoffer van cyberpesten. Toch kunnen er geen uitspraken gedaan worden over de richting van dit verband. Het is dus mogelijk dat jongeren eerst op de klassieke manier gepest worden, en daarna ook via internet of gsm. Maar het kan ook zijn dat jongeren eerst via het internet gepest worden, en daarna ook in de echte wereld te kampen krijgen met pesterijen.

Onderzoeksvraag 3b: *In welke mate is het feit dat men slachtoffer is geworden van cyberpesten te wijten aan risicogedrag?*

Er is een positief verband tussen het risicogedrag (praten met mensen die men enkel via het internet kent) en de mate waarin met slachtoffer geworden is van deviante internet- en gsmpraktijken. De jongeren die naar eigen aanvoelen het slachtoffer waren van pesten via het internet of de gsm, vertonen echter niet meer internetgerelateerd risicogedrag dan andere jongeren. Risicogedrag op het internet kan dus de kwetsbaarheid voor bepaalde types van online-pesten doen toenemen. Niettemin kunnen ook diegenen die erg op hun hoede zijn niet verhinderen dat ze het slachtoffer worden van cyberpesten.

Onderzoeksvraag 3c: *Welke zijn de gevolgen van cyberpesten voor het slachtoffer?*

De jongeren die aangeven dat ze slachtoffer werden van pesten via het internet of de gsm, vertonen meer stress-symptomen. Ze hebben vaak ook een negatiever zelfbeeld wat betreft hun sociale competentie. Uit de correlatieanalyses kunnen we echter niet achterhalen of dit negatief zelfbeeld een oorzaak of een gevolg is van het cyberpesten.

Onderzoeksvraag 3d: *Op welke manier reageren de slachtoffers van cyberpesten? Welke zijn de meest gehanteerde copingstrategieën? Roepen jongeren in het geval van cyberpesterijen minder snel de hulp in van ouders of leerkrachten dan in het geval van klassieke pesterijen?*

Ongeveer de helft van de online-slachtoffers heeft aan iemand verteld dat hij of zij gepest werd via internet of gsm. Dit is evenveel als bij klassiek pesten.

De meeste slachtoffers hebben wel (soms tot dikwijls) één of andere vorm van actie ondernomen: ze hebben zichzelf verdedigd in de echte wereld (70,6%), ze hebben de dader geblokkeerd op messenger (67,4%), ze hebben aan de dader gevraagd om ermee te stoppen in de echte wereld (57,6%) of via het internet (53,4%), of ze hebben teruggepest via internet of gsm (50,5%). Daarnaast hebben echter ook veel slachtoffers (soms tot dikwijls) gedaan alsof er niets gebeurd was (60,8%), of gewacht tot het vanzelf zou overgaan (57,3%). Ongeveer één vierde van de online-slachtoffers gaf zichzelf de schuld.

4. Kenmerken van bijstaanders van cyberpesten:

Onderzoeksvraag 4a: *in welke mate zijn jongeren geconfronteerd met cyberpesterijen die gericht waren op anderen?*

Ongeveer acht op tien jongeren waren bijstaander van minstens één deviante internet- of gsmpraktijk. Drie op tien jongeren waren getuige van pesten via het internet of de gsm.

Onderzoeksvraag 4b: *Hoe hebben ze gereageerd op deze situatie?*

Van de jongeren die getuige waren geweest van klassiek pesten heeft ongeveer de helft het slachtoffer geholpen. Van de jongeren die in de afgelopen drie maanden getuige waren van cyberpesten, heeft 32,0% het slachtoffer geholpen, 8,6% heeft meegedaan met de pester en 59,4% heeft niets gedaan. De mogelijkheid tot anonimiteit op het internet lijkt er dus niet voor te zorgen dat jongeren het gemakkelijker voor het slachtoffer gaan opnemen.

13. Aanbevelingen

13.1. Nood aan beleidsmaatregelen: cyberpesten bij jongeren is geen randfenomeen

Uit het onderzoek blijkt dat cyberpesten ook bij Vlaamse jongeren geen randfenomeen (meer) is. 1 op 10 jongeren zegt zelf het slachtoffer te zijn geweest van cyberpesten; 1 op 5 geeft toe iemand anders gepest te hebben via internet of gsm. De vormen van cyberpesten die het meest worden vermeld, zijn: iemand beledigen of bedreigen, iemand misleiden, en roddels verspreiden. Daders vinden hun activiteiten vaak grappig; slachtoffers ervaren ze meestal als kwetsend.

De negatieve impact van cyberpesten op slachtoffers blijkt trouwens ook uit het feit dat leerlingen die via internet of gsm gepest worden meer stress ervaren en zich onveiliger voelen. De impact van cyberpesten is volgens diverse bronnen beduidend groter dan de impact van klassiek pesten, omdat slachtoffers vaak niet weten door wie ze gepest worden (wat het moeilijk maakt om actie te ondernemen); omdat de pesterijen ook binnendringen in de privésfeer, en omdat het aantal (mogelijke) getuigen van de cyberpesterijen veel groter is.

Zowel qua graad van voorkomen als qua impact is cyberpesten dus een probleem dat ernstig dient genomen te worden door de overheid. Zij kan daarbij verschillende soorten acties ondernemen.

13.2. Mogelijke beleidsmaatregelen

13.2.1. Preventie door sensibilisering

In eerste instantie is het belangrijk om maatregelen te nemen die helpen om cyberpesten te voorkomen. Sensibilisering van jongeren, ouders en scholen verdient daarbij de meeste aandacht. De overheid kan zelf voorlichtingscampagnes organiseren of andere initiatieven ondersteunen.

Jongeren bewust maken

ICT spelen een belangrijke rol in het leven van jongeren. GSM en internet worden vooral gebruikt om relaties met leeftijdsgenoten – die in deze levensfase erg belangrijk zijn – te onderhouden. Jongeren geven ook aan dat ze erg gemakkelijk met technische toepassingen overweg kunnen; de meerderheid noemt zichzelf een “gevorderd” gebruiker. Uit het gevoerde onderzoek blijkt dat jongeren de nieuwe media ook wel eens gebruiken op manieren die bijzonder kwetsend zijn voor anderen. Daar kunnen diverse oorzaken voor zijn. Ten eerste is het zo dat (vooral beginnende) internet- en gsm-gebruikers soms geen duidelijk idee hebben van de verreikende consequenties van hun ICT-activiteiten. (De jongeren wendden ICT aan om “grappen” uit te halen, die door de ontvangers echter niet als dusdanig worden ervaren.) Bij diegenen die bewust treiteren kunnen de anonimiteit, het gevoel van straffeloosheid en de idee dat op het internet/via gsm nu eenmaal meer mag en kan, een faciliterende rol spelen. Aan de kant van de slachtoffers is het duidelijk dat risicogedrag (bv. het doorgeven van paswoorden aan leeftijdsgenoten; het plaatsen van persoonlijke informatie op het internet....) de mogelijkheden om (op bepaalde manieren) gepest te worden vergroot.

Voorlichtingscampagnes gericht op jongeren kunnen o.m. duidelijk maken wat cyberpesten precies is; benadrukken dat cyberpesten niet “cool” of “normaal” is, verregaande gevolgen heeft voor de slachtoffers, en ook bestraft kan worden; en richtlijnen geven voor een veiliger internet- en gsm-gebruik.

In het buitenland zijn diverse voorbeelden van dergelijke campagnes te vinden. Zo heeft de federale overheid in de V.S. aan de (klassieke) “Stop bullying now”-campagne informatie over cyberpesten toegevoegd. In Canada heeft de overheid van Alberta een speciale website met informatie over cyberbullying voor tieners (en hun ouders) opgericht (waarop onder meer te lezen valt wat cyberpesten precies is en welke vormen van online pesten volgens de wet strafbaar zijn). Dichter bij huis kan de geplande anti-

cyberpestencampagne van SIRE (Stichting Ideële Reclame) in Nederland vermeld worden.

Een bijkomende mogelijkheid is dat het probleem wordt ter sprake gebracht in TV-programma's (bv. soaps) met een jeugdig publiek. Deze strategie heeft als voordeel dat een grote groep jongeren wordt gesensibiliseerd en geïnformeerd over cyberpesten (zonder dat het "belerend" overkomt).

Ouders en scholen bewust maken

In tegenstelling tot klassieke pesterijen - die vaak binnen de schoolcontext plaatsvinden – kunnen cyberpesterijen ook thuis gelanceerd of ervaren worden. Vooral het internetgebruik van jongeren is erg verbonden aan deze plaats. Uit diverse studies (waaronder de onze) blijkt dat jongeren die weinig controle en begeleiding ervaren van hun ouders op ICT-vlak, vaker dader van cyberpesten zijn. Ouders weten niet altijd waar hun kinderen mee bezig zijn of aan welke gevaren ze worden blootgesteld in de cyberwereld. Het is belangrijk dat zij worden aangespoord om betrokken te zijn bij het internet- en gsm-gebruik van hun kinderen, en worden gestimuleerd om hun kinderen op een ethisch verantwoorde manier te leren communiceren met anderen. Toch lijkt er hier nog een grotere rol te zijn weggelegd voor de scholen. In heel wat gevallen lijkt het gebrek aan ouderlijke begeleiding immers niet te stoelen op desinteresse, maar wel op onkunde. In onze studie meent slechts 38% van de ondervraagde jongeren dat hun ouders veel van het internet kennen. Leerkrachten – in het bijzonder de leerkrachten informatica – scoren op dit vlak veel beter. Zij zouden de leerlingen niet alleen op de hoogte kunnen brengen van de technische mogelijkheden van PC en internet, maar ook van gevaren en risico's, en van cyberetiquette. Dit soort kennis, vaardigheden en attitudes zouden moeten worden opgenomen in de eindtermen voor de leerlingen, en in de lerarenopleiding zou eveneens specifieke aandacht moeten besteed worden aan deze thematiek. Scholen en leerkrachten zijn - ondanks het feit dat cyberpesten vaak buiten de schooluren plaatsvinden – trouwens ook een belangrijke actor in de aanpak van cyberpesten, omdat deze nieuwe vorm van pesten vaak een verlengstuk is van het (sterk

schoolgerelateerde) klassieke pesten (of er aanleiding toe kan zijn) en verregaande consequenties heeft voor het schoolklimaat en het functioneren van jongeren binnen de klascontext.

13.2.2. Een efficiënte repressieve aanpak

De overheid zou niet alleen aandacht moeten besteden aan de preventie van cyberpesten, maar ook aan de repressie ervan.

13.2.2.1. Slachtoffers (ouders en scholen) slagvaardig maken

Om efficiënt te kunnen optreden tegen cyberpesten is het belangrijk dat slachtoffers (en de betrokken ouders en scholen) weten welke acties zij al dan niet kunnen of moeten ondernemen (zoals bv. bewijsmateriaal bijhouden). Uit onze studie blijkt dat de meeste slachtoffers wel actief op zoek gaan naar een manier om het cyberpestprobleem op te lossen; maar dat hun aanpak niet altijd even adequaat is (zij verergeren de situatie bijvoorbeeld nog doordat ze terugpesten via internet of gsm). Een informatiecampagne kan ook hier een oplossing bieden. In een dergelijke campagne is het belangrijk om te benadrukken dat cyberpestproblemen het best via “bemiddeling” kunnen opgelost worden. Slechts in extreme gevallen lijkt een tussenkomst van de politie (of de Federal Computer Crime Unit) noodzakelijk.

13.2.2.2. Internet Service Providers en Mobiele Operatoren sensibiliseren

De ISP's en mobiele operatoren hebben vaak gedragsrichtlijnen voor hun gebruikers. Toch ervaren slachtoffers moeilijkheden wanneer zij aankloppen bij deze actoren om het cyberpesten stop te kunnen zetten. De privacy van persoonsgegevens en het recht op vrije meningsuiting worden bijvoorbeeld vaak ingeroepen om data over de dader geheim te houden, of bezwarende “content” op het internet te laten staan. Dit is frustrerend voor de slachtoffers, en bevestigt bij de daders de indruk van straffeloosheid. Overheidsmaatregelen die de “pakkans” vergroten (door ISP's en mobiele

operatoren aan te sporen om in gevallen van cyberpesten de nodige maatregelen te treffen) zijn niet alleen een bestrijdingsmiddel maar hebben uiteraard ook een ontradend effect.

13.3. Ondersteuning door bijkomend onderzoek

13.3.1. Kwalitatief onderzoek naar de beleving van cyberpesten bij slachtoffers en daders

De doelstelling van het hierboven beschreven onderzoek was het in kaart brengen van het fenomeen cyberpesten in Vlaanderen. Om een beeld te krijgen van de omvang van het probleem en het profiel van daders, slachtoffers en bijstaanders werd er gebruik gemaakt van een kwantitatieve methode (i.c. een grootschalig survey bij jongeren van het vijfde studiejaar tot en met het zesde middelbaar). Door middel van een bijkomend kwalitatief onderzoek zou het onderwerp ook meer in de diepte geëxploreerd kunnen worden. De aandacht zou daarbij kunnen uitgaan naar de concrete definiëring en ervaring van cyberpesten bij de diverse betrokkenen. Meer bepaald zou kunnen worden nagegaan hoe slachtoffers de pesterijen beleven, en wat de daders drijft. Deze informatie zou nuttig zijn voor het op punt stellen van effectieve anti-cyberpesten-maatregelen (waarbij de inspraak van jongeren sowieso een absolute vereiste lijkt).

In navolging van het klassieke pestonderzoek, waarbij naast de methode van schriftelijke bevragingen ook de methode van leerkrachtenbevragingen en de methode van speelplaatsobservaties worden gehanteerd om het pesten te bestuderen, zouden er in een toekomstig onderzoeksproject gesprekken kunnen worden georganiseerd met personen die in hun dagelijkse beroepspraktijk vaak geconfronteerd worden met het fenomeen (zoals CLB-medewerkers en “groene” (of “anti-pest”-)leerkrachten) en zouden pestactiviteiten op het internet kunnen worden “geobserveerd”. De meeste aandacht zou echter moeten uitgaan naar diepte-interviews met slachtoffers en daders van cyberpesten. De medewerking van de slachtoffers en daders zou gevraagd kunnen worden via de hierboven vermelde deskundigen (CLB-medewerkers en leerkrachten). Anderzijds hebben we bij het voorbije

onderzoek gemerkt dat heel wat (ouders van) getroffen en ook spontaan hun verhaal wenselijk te doen (zo werden we regelmatig gecontacteerd door mensen die informatie over het project gelezen hadden op het internet, of vernomen hadden via de klassieke media). Daarom lijkt het ook zinvol om open oproepen te lanceren via de media (bv. in het tijdschrift "Klasse") of op een (nog te creëren) website (zoals bijvoorbeeld: www.stopcyberpesten.be).

13.3.2. Permanente monitoring door middel van kwantitatieve opvolgingsonderzoeken

Om de evolutie van het probleem, en het effect van anti-cyberpestenmaatregelen te meten, is het aangeraden om in de toekomst kwantitatieve opvolgingsonderzoeken te organiseren. De vragenlijst die in dit onderzoek gebruikt werd, kan daarbij een eerste uitgangspunt zijn. Anderzijds zouden ook vragen die specifiek betrekking hebben op de campagnes kunnen worden toegevoegd.

Een centraal meldpunt voor cyberpesten (dat geïntegreerd is in het bestaande hulpverleningsaanbod voor jongeren), zou een alternatief monitoringssysteem kunnen vormen. In Nederland heeft stichting De Kinderconsument het mogelijk gemaakt voor slachtoffers om op de website www.pestensluf.nl anoniem melding te maken van cyberpesten. Op basis van deze meldingen wordt het probleem permanent in kaart gebracht, en worden de scholen waarvan de leerlingen ernstige cyberpesterijen melden, geïnformeerd.

Bibliografie

ATLAS, R.S., PEPLER, D.J. (2001), 'Observations of Bullying in the Classroom' in *The Journal of Educational Research*, 92, 2: 86-99.

ARNETT, J.J. (1995), 'Adolescents' Uses of Media for Self-Socialization' in *Journal of Youth and Adolescence*, 24, 5: 519-533.

BEARD, K.W. (2005), 'Internet Addiction: A Review of Current Assessment Techniques and Potential Assessment Questions' in *CyberPsychology and Behavior*, 8, 1: 7-14.

BIANCHI, A., PHILLIPS, J.G. (2005), 'Psychological Predictors of Problem Mobile Phone Use' in *CyberPsychology and Behavior*, 8, 1: 39-51.

BOVILL, M., LIVINGSTONE, S. (2001), 'Bedroom Culture and the Privatization of Media Use', 179-200 in LIVINGSTONE, S., BOVILL, M. (eds.) *Children and Their Changing Media Environment*, Mahwah, New Jersey, London: Lawrence, Erlbaum Associates, 383 p.

BROOS, D. (2004), 'TV-en computergebruik bij kinderen, een onderzoek naar de relatie tussen de communicatiepatronen binnen het gezin en de mediatiestijl van de ouders, Eindverhandeling KU Leuven, 117 p.

CAMPBELL, M.A. (2004). Cyber or schoolyard bullying? *Directions in Education*, 13.

DUFFY, M.E. (2003), 'Web of Hate: A Fantasy Theme Analysis of the Rhetorical Vision of Hate Groups Online' in *Journal of Communication Inquiry*, 27,3: 291-312.

GRAINDOURZE, L. (2004), 'De no blame aanpak bij pesten' in *Caleidoscoop*, 16, 4: 10-15.

GREENE, M.B. (2000) Bullying and harassment in schools. In: R.S. Moser & C.E. Franz (Eds.) *Shocking violence: Youth perpetrators and victims – A multidisciplinary perspective* (pp. 72-101). Springfield, IL: Charles. C. Thomas.

GRIFFIN, R.S. & GROSS, A.M. (2004) 'Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research', *Aggression and Violent Behavior*, 9: 379-400.

GUTSCHOVEN, K. (2002), 'Geslacht en computergebruik: een nieuwe sociale divisie?', Eindverhandeling KU leuven, 113p.

HARMAN, J.P., HANSEN, C.E., COCHRAN, M.E., LINDSEY, C.R. (2005), 'Liar, Liar: Internet Faking but not Frequency of Use Affects Social Skills, Self-Esteem, Social Anxiety, and Aggression' in *CyberPsychology and Behavior*, 8,1: 1-6.

HENDERSON, S. & GILDING, M. (2004) 'I've never clicked this much with anyone in my life': trust and hyperpersonal communication in online friendships. *New Media & Society*. 6 (4): 487-506.

HUNTER, S.C., BOYL, M.E. (2004), ' Appraisal and coping strategy use in victims of school bullying' in *British Journal of Educational Psychology* , 74: 83-107.

HUYBREGTS, I., VETTENBURG, N., D'AES, M. (2003), 'Tackling violence in schools. A report from Belgium' in SMITH, P.K. (ed.), *Violence in schools. The response in Europe*, London/New York: Routledge, 365 p.

JORDAN, T. (1999), *Cyberpower. The Culture and Politics of Cyberspace and the Internet*, London/New York: Routledge, 254 p.

KRISTENSEN, S.M. & SMITH, P.K. (2003) The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, bully/victims, and not involved, in response

to different (hypothetical) types of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*. 44: 479-488.

LEMISH, D., LIEBES, T., SEIDMANN, V. (2002) 'Gendered Media Meanings and Uses', 263-282 in LIVINGSTONE, S., BOVILL, M. (eds.) *Children and Their Changing Media Environment*, London: Lawrence Erlbaum Associates, 383p

LEUNG, L., WEI, R. (2000), 'More Than Just Talk on the Move: Uses and Gratifications of the Cellular Phone' in *Journalism & Mass communication Quarterly*, 77, 2: 308-320.

LEUNG, L. (2001) 'College student motives for chatting on ICQ', in *New Media & Society*: 3, 4: 483-500.

LIVINGSTONE, S. (2002). *Young People and New Media, childhood and the changing media environment*, London: Sage Publications, 277 p.

LIVINGSTONE, S. (2004). *UK Children go online*, <http://www.children-go-online.net/>

MA, X. (2004), 'Who are the victims?', 19-34 in SANDERS, E., PHYE, G.D. (eds.), *Bullying, Implications for the Classroom*, San Diego, 261 p.

MACKLEM, G.L. (2003), *Bullying and Teasing, Social Power in Children's Groups*, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 205 p.

McQUAIL, D. (2005) *Mass Communication Theory* (fifth edition). London: Sage.

OKSMAN, V. & TURTAJINEN, J. (2004) Mobile communication as a social stage. Meanings of mobile communication in everyday life among teenagers in Finland. *New Media & Society*. 6(3): 319-339.

OLWEUS, D. (1992), *Treiteren op school, omgaan met pestkoppen en zondebokken in de klas*, Amersfoort: College uitgevers, 96 p.

OLWEUS, D. (1993), *Bullying at school*, London: Blackwell, 140p

OLWEUS, D. (1994) 'Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program', *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35 (7): 1171-1190

O'SULLIVAN, P.B., FLANAGIN, A.J. (2003), 'Reconceptualizing 'flaming' and other problematic messages' in *New Media & Society*, 5, 1: 69-94

PAPACHARASSI, Z., RUBIN, A.M. (2000), 'Predictors of internet use' in *Journal of Broadcasting & Electronic media*, 44, 2: 175-196.

PELLIGRINI, A.D. & LONG, J.D. (2002), 'A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary to secondary school' in *British Journal of Developmental Psychology*, 20: 259-280.

PIKAS, A. (2002), 'New developments of the Shared Concern Method' in *School Psychology International*, 23, 3: 307-326.

RIGBY, K. (2000), 'Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being' in *Journal of Adolescence*, 23: 57-68.

ROE, K., MUIJS, D. (1998) 'Children and Computer Games, A Profile of the Heavy User' in *European Journal of Communication*, 13, 2: 181-200.

ROE, K. (1998), 'Boys will be Boys and Girls will be Girls: Changes in Childrens's Media Use' in *Communications: The European Journal of Communication Research*, 23, 1: 5-26.

ROE,K., JARLBRO,G. (1998), 'Delinquent boys and precocious girls: Gender, school and problem behavior in early adolescence', in *Young*, 6.

SANDERS, C.E. (2004), 'What is bullying', 1-16 in SANDERS, E., PHYE, G.D. (eds.), *Bullying, Implications for the Classroom*, San Diego, 261 p.

SPITZBERG, B.H., HOOBLER, G. (2002), 'Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism' in *New Media & Society*, 4,1: 71-92.

VALCKE, M., VAN KEER, H., SCHELLENS, T., GERARTS, M. (2005), ' Safe and unsafe use of the Internet at home and at school: an exploratory study'.
http://www.onderwijskunde.ugent.be/VECITS_web.pdf

VALKENBURG, P. (2002), *Beeldschermkinderen. Theorieën over kind en media*, Boom: Amsterdam, 224 p.

VALKENBURG, P.M., SCHOUTEN, A.P., PETER, J. (2005), 'Adolescents' identity experiments on the internet' in *New Media and Society*, 7, 3: 383-402.

VAN DIJK, J.A.G.M. (1997) *Nieuwe media & politiek*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum

VAN ROMPAEY, V., ROE, K. (2001), 'The Home as a Multimedia Environment: Families' Conception of Space and the Introduction of Information and Communication Technologies in the Home' in *Communications: The European Journal of Communication Research*, 26: 351-370.

VROOMAN, S.S. (2002), 'The art of invective' in *New Media & Society*, 4,1: 51-70.

VAN ZONEN, L. (2002), 'Gendering the Internet: Claims, Controversies and Cultures' in *European Journal of Communication*, 17: 5-23.

YBARRA, M.L. (2004), 'Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users' in *CyberPsychology and Behavior*, 7, 2: 247.

YBARRA, M.L, MITCHELL, K.J. (2004a) 'Online aggressor/target, aggressors and targets: a comparison of associated youth characteristics In *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 7: 1308-1316.

YBARRA, M.L., MITCHELL, K.J. (2004b), 'Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics' in *Journal of Adolescence*, 27: 319-336.

Websites

www.cyberbully.ca, A parents Guide for cyberbullying

www.cyberbully.org, Center for Safe and Responsible Internet Use

www.ue.org, Public School News, United educators.

www.children-go-online.net, Medi@LSE

Technische bijlage : schaalconstructies

Controle ouders op internetgebruik

In de vragenlijst werd gebruik gemaakt van een Likert-schaal om te meten welke soort controle ouders uitoefenen op het internetgebruik van hun kinderen. De respondenten konden telkens aangeven of de verschillende situaties wel of niet voor hen van toepassing zijn (nee=0, ja=1). Op de schaal werd een exploratieve factoranalyse met varimaxrotatie toegepast. Het aantal factoren werd gekozen op basis van de visuele inspectie, de proportie verklaarde variantie (minstens 10%) en het theoretisch criterium⁹. Twee factoren: 'Deskundige ouders' en 'Tijdsbeperking' werden weerhouden. In onderstaande tabel zien we een overzicht van de items die tot de factoren behoren met hun factorladingen.

De schalen 'Deskundige ouders' en 'Tijdsbeperking' zijn betrouwbaar (hebben een Cronbach's alpha hoger dan 0,650) en zullen in de bivariate en multivariate analyses gebruikt worden. Ze werden herleid naar somschalen.

⁹ Deze criteria zullen gehanteerd worden bij alle factoranalyses in het onderzoek.

Tabel 56: Exploratieve factoranalyse met varimax rotatie van ‘controle ouders op het internetgebruik’

Items	Gestandaard. lading	% verklaarde variantie	Cronbach's alpha
F1: Deskundige ouders (N=1424)		21,27%	0,651
Mijn ouders geven mij soms tips over hoe ik beter met het internet kan werken	0,720		
Mijn ouders kennen veel van het internet	0,476		
Mijn ouders wijzen me soms op de gevaren van het internet	0,404		
Mijn ouders hebben mij geleerd hoe ik moet internetten, chatten en e-mailen	0,562		
Mijn ouders tonen mij soms waar ik interessante websites kan vinden op het internet	0,500		
F2: Tijdsbeperking (N=1463)		16,20%	0,700
Ik mag maar een bepaalde tijd op het internet	0,739		
Ik mag thuis internetten zoveel als ik wil*	0,738		

*De codering van dit item werd omgekeerd.

Internetkennis

De internetkennis van de jongeren werd eveneens gemeten aan de hand van een Likert-schaal, met twee antwoordcategorieën (nee=0 en ja=1). Door middel van een exploratieve factoranalyse met varimaxrotatie konden twee factoren onderscheiden worden: ‘Basiskennis’ en ‘Geavanceerde kennis’. Enkel de factor ‘Geavanceerde kennis’ is betrouwbaar (Cronbach’s alpha van 0,811) en zal gebruikt worden in verdere analyses. De schaal ‘Geavanceerde kennis’ werd geconstrueerd aan de hand van somscores.

Tabel 57: Exploratieve factoranalyse met varimaxrotatie van 'internetkennis'

Items	Gestandaard. lading	% verklaarde variantie	Cronbach's alfa
F1: Geavanceerde kennis (N=1883)		24,84%	0,811
Ik kan een programma installeren op de computer.	0,541		
Ik kan een website maken.	0,499		
Ik kan een bericht plaatsen op een discussieforum op het internet	0,586		
Ik kan een programma downloaden van het internet	0,666		
Ik kan via een webcam met anderen praten.	0,490		
Ik kan via het internet computerspelletjes spelen met andere mensen.	0,487		
Ik kan een foto bewerken op de computer	0,492		
Ik kan met anderen praten in een chatbox op het internet	0,598		
Ik kan muziek of video's downloaden van het internet	0,631		
F2: Basiskennis (N=1931)		9,81%	0,515
Ik kan een e-mail sturen	0,412		
Ik kan een brief of een werkje typen op de computer	0,558		
Ik kan informatie zoeken op het internet	0,599		

Internetafhankelijkheid

Om te meten in welke mate de jongeren afhankelijk zijn van het internet, werden zes stellingen geformuleerd. De jongeren konden telkens aangeven of ze het helemaal oneens (1), oneens (2), eens (3) of helemaal eens (4) waren met de stellingen. De exploratieve factoranalyse bracht geen onderliggende subdimensies aan het licht. De (Likert-) schaal 'internetafhankelijkheid' heeft een hoge Cronbach's alpha (0.723) en is bijgevolg een unidimensionele, betrouwbare schaal.

Tabel 58: Schaal internetafhankelijkheid (N=1504)

Items	Factorscore
Ik kan gemakkelijk enkele dagen zonder het internet.*	0,715
Ik surf liever op het internet dan dat ik iets anders doe.	0,469
Als de internetaansluiting kapot zou zijn, zou ik het internet niet missen.*	0,605
Ik maak veel nieuwe vrienden via het internet.	0,415
Een leven zonder het internet zou saai en leeg zijn.	0,726
Verklaarde variantie	35,92%
Cronbach's alpha:	0,723

* De codering van dit item werd omgekeerd

Meer via het internet/meer in het echt

We legden aan de jongeren een aantal specifieke boodschappen voor en vroegen hen hoe ze dergelijke boodschappen meestal overbrengen. De bedoeling was om na te gaan of jongeren meer geneigd zijn te communiceren in de echte wereld, of meer via het internet of de gsm. Ook hier werd gebruik gemaakt van een Likert-schaal. De jongeren konden kiezen uit de volgende antwoordmogelijkheden: 'veel meer via internet of gsm'(1), 'meer via internet of gsm' (2), 'evenveel via internet of gsm als in het echt' (3), 'meer in het echt' (4) en 'veel meer in het echt' (5). Een exploratieve factoranalyse wees ook hier op unidimensionaliteit. De schaal 'Meer via het internet/meer in het echt'

is betrouwbaar ($\alpha = 0,650$) en werd berekend aan de hand van somscores.

Tabel 59: Schaal 'Meer via het internet/meer in het echt' (N=1490)

Items	Factorscores
Tegen iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar	0,516
Ruzie maken met iemand	0,545
Een lief zoeken	0,511
Tegen iemand zeggen dat zijn of haar gedrag je stoort	0,614
Troost zoeken bij iemand	0,425
Cronbach's alpha:	0,650

Stress

Voor het meten van de stresservaring van de jongeren werd een beroep gedaan op de 'SHIELDS questionnaire', ontwikkeld door Robyn Gershon (1998) gebruikt. Aan de jongeren werd gevraagd of ze tijdens de afgelopen drie maanden helemaal niet (1), een beetje (2), tamelijk veel (3) of heel erg veel (4) last hebben gehad van een aantal ongemakken. De items 'Je gemakkelijk vervelen', 'Anderen willen slaan of pijn doen' en 'Niet stil kunnen blijven zitten' hadden een te lage factorscore en werden niet in de schaal opgenomen. De schaal heeft een hoge Cronbach's alpha (0,873) en werd bijgevolg als somschaal ingezet bij de analyses.

Tabel 60: Stress-schaal (N=1521)

Items	Factorscores
Zenuwachtig zijn of vanbinnen trillen	0,487
Nare gedachten niet kwijt kunnen	0,643
Weinig fut hebben	0,489
Gemakkelijk huilen	0,580
Je gevangen voelen	0,627
Te veel over de dingen piekeren	0,676
Nergens meer zin in hebben	0,588
Je bang voelen	0,637
Vaak ruzie hebben	0,454
Denken dat je niets waard bent	0,707
Denken aan de dood of sterven	0,608
Aanvallen voor angst of paniek	0,626
Schreeuwen of met dingen smijten	0,495
Jezelf van allerlei dingen de schuld geven	0,710
Cronbach's alpha:	0,883

Zelfbeeld

Het zelfbeeld van de jongeren werd gemeten aan de hand van een aantal items die deels afkomstig zijn uit de Self-Description Questionnaire (SDQII) van Ellis, Marsh & Richards (2002) voor jongeren van het secundair onderwijs. De jongeren gaven telkens aan in welke mate ze het eens of oneens waren met een aantal stellingen. Aan de verschillende antwoordmogelijkheden werden oplopende waarden toegekend (helemaal oneens=1, oneens=2, eens=3 en helemaal eens=4). Op basis van een

exploratieve factoranalyse met varimaxrotatie konden drie subdimensies: worden onderscheiden: 'zelfvertrouwen', 'sociale competentie' en 'band met ouders'. Het aantal dimensies werd gekozen op basis van de eerder genoemde criteria. De schalen 'zelfvertrouwen', 'sociale competentie' en 'band met ouders' werden omgezet in somschalen, na controle van hun alpha-waarden.

Tabel 61: Exploratieve factoranalyse met varimaxrotatie van zelfbeeld

Items	Gestandaard. lading	% verklaarde variantie	Cronbach's alfa
F1: Zelfvertrouwen (N=1923)		20,37%	0,820
Ik zie er goed uit	0,756		
Ik mag trots zijn op mezelf	0,743		
Ik ben mooi	0,722		
De meeste dingen die ik doe, doe ik goed	0,555		
Ik doe de meeste dingen even goed als andere mensen	0,505		
Als ik mijn best doe, kan ik bijna alles wat ik probeer	0,415		
Ik ben een mislukkeling*	0,411		
F2: Sociale competentie (N=1902)		13,10%	0,713
Ik heb veel vrienden (jongens)	0,506		
Ik heb veel vriendinnen	0,443		
Ik maak gemakkelijk vrienden	0,635		
Ik ben populair bij mijn klasgenoten	0,590		
Ik vind gemakkelijk een lief	0,568		
F3: Band met ouders (N=1994)		10,31%	0,789
Ik heb een goede band met mijn ouders	0,722		
Mijn ouders behandelen mij goed	0,853		

*De codering van dit item werd omgekeerd

Veiligheidsgevoel

Om een beeld te krijgen van het algemene veiligheidsgevoel van de jongeren, vroegen we hen hoe veilig ze zich voelen op school, op weg van en naar school, op het internet, in de jeugdbeweging, in de sportclub en thuis. De jongeren gaven telkens aan of ze zich 'heel onveilig' (1), 'onveilig' (2), 'veilig' (3) of 'heel veilig' (4) voelen in deze situaties. Op basis van een exploratieve factoranalyse konden geen onderliggende subdimensies onderscheiden worden. De schaal 'veiligheidsgevoel' werd herleid naar een somschaal en is betrouwbaar ($\alpha=0,715$).

Tabel 62: Schaal veiligheidsgevoel (N=987)

Items	Factorscores
Op school	0,584
Op weg van en naar school	0,558
Op internet	0,401
In de jeugdbeweging	0,621
In de sportclub	0,698
Thuis	0,399
Verklaarde variantie	30,77%
Cronbach's alpha:	0,715

Klassiek pesten

Om te meten in welke mate de jongeren in de afgelopen drie maanden in aanraking gekomen waren met klassiek pesten, gebruikten we de Olweus-schaal. Bij deze meetmethode wordt aan de jongeren gevraagd of ze in de afgelopen drie maanden nooit (0), heel af en toe (1), regelmatig (2) of elke dag (3) het slachtoffer, de dader of een omstaander geweest zijn van zeven verschillende vormen van pesterijen. In tabellen 64, 65 en 66 zien we de verschillende items met hun respectieve factorscores. De drie schalen 'schaal

slachtoffer klassiek pesten, 'schaal dader klassiek pesten' en 'schaal bijstaander klassiek pesten' werden herleid naar somschalen en zijn betrouwbaar (de Cronbachs alpha's zijn respectievelijk 0,808, 0,799 en 0,855).

Tabel 63: Schaal slachtoffer klassiek pesten (N=1934)

	Factorscores
Door je opzettelijk uit te sluiten of te negeren	,643
Door gemene dingen te zeggen tegen jou	,660
Door je te dwingen je geld, eten, drinken of andere bezittingen af te geven	,541
Door jouw bezittingen kapot te maken	,630
Door roddels en valse geruchten over jou te verspreiden	,620
Door je te slaan, te duwen, opsluiten, schoppen of op een andere manier pijn te doen	,688
Door je te dwingen om dingen te doen die je niet wilde doen	,631
Cronbach's alpha	0,808
Verklaarde variantie	31,28%

Tabel 64: Schaal dader klassiek pesten (N=1916)

	Factorscores
Anderen opzettelijk uitgesloten of genegeerd	,621
Gemene dingen gezegd tegen anderen of hen beledigd	,633
Anderen gedwongen hun geld of bezittingen aan jou te geven	,650
Bezittingen van anderen kapot gemaakt	,640
Roddels of valse geruchten verspreid over iemand anders	,567
Anderen opzettelijk pijn gedaan	,648
Anderen gedwongen om dingen te doen die ze niet wilden doen	,653
Cronbach's alpha	0,799
Verklaarde variantie	39,80%

Tabel 65: Schaal bijstaander klassiek pesten (N=1926)

	Factorscores
Door hem of haar opzettelijk uit te sluiten tijdens activiteiten of te negeren	,635
Door gemene dingen te zeggen	,685
Door die persoon te dwingen zijn bezittingen of geld af te geven	,654
Door zijn of haar bezittingen kapot te maken	,682
Door roddels of valse geruchten over die persoon te verspreiden	,687
Door hem of haar opzettelijk pijn te doen	,713
Door hem of haar te dwingen dingen te doen die hij of zij niet wilde doen	,720
Cronbach's alpha	0,855
Verklaarde variantie	46,62%

© 2004 door het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA), Vlaams Parlement, 1011 Brussel

Deze studie, met de daarin vervatte resultaten, conclusies en aanbevelingen, is eigendom van het viWTA. Bij gebruik van gegevens en resultaten uit deze studie wordt een correcte bronvermelding gevraagd.

Het viWTA biedt dit rapport ongewijzigd aan zoals het geschreven werd door de uitvoerders van het onderzoek. De opinies, conclusies en aanbevelingen in dit rapport zijn die van de auteurs en binden het viWTA op geen enkele wijze. Voor informatie over het viWTA-standpunt over de behandelde onderwerpen, gelieve het viWTA te contacteren. Het viWTA heeft er nauwgezet op toegezien dat het onderzoek voldoet aan de heersende wetenschappelijke normen.